

OBECNÍ KRONIKA

Obecní Kronika

Míst : Bystřice
Okres : Bratčovice - vidiek
Kraj : II. Západočeský

O B E C N Ā K R O N I K A

O b e c : S t u p a v a

O k r e s : B r a t i s l a v a - v i d i e k

K r a j : Z á p a d o s l o v e n s k ý

Táto kniha obsahuje 122 jednotvadsaťdva očíslovaných strán.

Tóth František

kronikár *me*

Mader Jozef

predseda MNV

Mader

V Stupave dňa 4. augusta 1965.

Úvodné slovo

Ako pisateľ dejín a súčasnosti nášho mestečka Stuepavy, dovoľujem si upozorniť, že v tejto časti niekoľkými slovami vraciam sa späť do dávnej minulosti. Nemožno nespomeniť tak bohatú a pritom stále krásnu minulosť našej obce. Pre nás - naše terajšie pokolenie je zvlášť zaujímavá minulosť, život našich predkov a život náš bude tým viac zaujímavejší pre zamyslenie a porovnanie budúcich pokolení nášho mestečka.

Príroda, sústavný rozvoj našej obce a príčinou hospodárskych potrieb, zmeny a usporiadanie nášho chotára sú nám svedkom, že počiatky našej obce sa ztrácajú v dávnej minulosti.

Terajšie miesto a polozenie našej obce pri rozsiahlych rybníkoch a vodných prírodných zdrojoch, bohatých lesoch a hôr, zaručovalo vysokú úroveň obyvateľov na tomto mieste. Zvlášť malo veľký význam aj preto, keď týmto miestom prechádzala známa jantárová cesta od severného mora až k brehom Adrie.

Dokazujúce stopy po človeku prinášajú na územie nášho chotára rôzne nálezy ďalej uvádzané, už z doby novšej kamennej, alebo laténskej. Tieto skutočnosti nás oprávnenne vedú k tomu pravdivému dokazovaniu, že na našej pôde už v týchto dobách žili a sa vystriedali viaceré národy. Sú toho dôkazom, lebo už za doby Rimanov a potom i Kvádov a Keltov nadobudla Stupava širokého a ďaleko známeho významu, jak vo smere obchodu, tak aj remesiel. Tieto skutočnosti nám dokazujú aj viaceré nálezy mincí, keramiky a najmä Rímske vojenské opevnenie.

Nebolo náhodou, keď Rimanovia pri svojom ťažení zbadali strategickú polohu terajšej Stupavy, vybudovali tu vojenské opevnenie, ako predmostie rímskeho tábora Castellum. Svedčia o tom aj nálezy stavebného materiálu, najmä tehál so znakmi X až XV légie.

Rímske légie ovládli v 1.storočí po n.l. kmene Keltov a Kvádov, až do čias rímskeho cisára Marc
ca Aurélia, keď tento v roku 180 po n.l. zomrel na
mor vo Viedni.

Tradícia pripisuje Rimanom aj niektoré zásluhy, lebo už od tej doby sa tu udomácnili a postupne rozširovali aj remeslá, ktoré sa stali živnosťou viacerých obyvateľov. Boli to najmä rybári, člnkári, bednári, lanári a viaceré iné remeslá. Rybárska činnosť je zvečnená aj na obecnom erbe.

Stupava, ležiaca na západnej strane Malých Karpát a miesto Castelluma na návrší Novej Hory /Na Kopcoch/, odkiaľ bolo možné prehliadnuť až po Carmuntum, celý kraj, bola predvojom výbojov rímskeho impéria.

Prítomnosť Rimanov v miestach terajšej Stupavy dala podnet k značným obchodným zvykom. Stupava, vtedy ešte ako osada stala sa miestom, kde sa utvorilo značné trhovisko, kde kvitol veľmi čulý výmenný obchod. Hlavným výmenným tovarom sa tu stal ľan a ľanové výrobky, ktorý sa tu dopestovával tunajšími obyvateľmi. Za výmenu týchto domácich výrobkov nechávali tu kupci jantarovej cesty rôzne potrebné náčinia pre rôznorodé remeslá, ktoré sa tu tvorili a rozširovali.

Stupavský gróf Nikolay Pálffy mal na svojom hospodárstve riaditeľa Jána Troyera, ktorý sa staral o celé hospodárenie.

Kráľovská
Bulla v Stupave z r.1592

Menovaný Ján Troyer bol veľmi poslušný a bol dobrý hospodár. Za jeho obetavú prácu, ktorú preukázal voči grófovi, tento mu daroval väčšie hospodárstvo, budovy a pôdu, aby sa mohol stať "Zemanom uhorským".

Aby mohol byť zákonným zemanom, bolo vtedy zvykom, že dostal dekrét od cisára, v ktorom boli uvedené všetky jeho práva.

Takýto dekrét dostal aj Ján Troyer, ktorý sa stal uhorským zemanom v Stupave. Jeho hospodárstvo bolo v budove, kde teraz má ČSAD garáže. Budová stojí aj teraz, avšak už zchátralá, vedľa nového kultúrneho domu.

Kráľovská Bulla /dekrét/ je napísaná latinským písmom na pergamentovom papieri a potvrdená kráľovskou pečaťou. Bulla má tento obsah :

Jánovi Troyerovi a jeho synom. Taktiež Kristíne a Gašparovi Troyerovi a jeho súrodencom a druhému Gašparovi Troyerovi a vnukom Jána Troyera - toto daruje a za uhorského zemana menuje.

Daruje mu Rudolf II. cisár - Kráľ Uhorský týmto zemanom Uhorska, daruje aj zákonným potomkom. Daruje im všetku slobodu a výnimky, ktoré majú právo užívať iní zemaní.

A na dôkaz toho nášho rozhodnutia, cez nášho najvyššieho kancelára v Pražskom hrade sa nachádzajúceho Jána Kutašiho v Déri zvoleného biskupa v roku 1592.

v pondelok 1593.

Rok 1893 a rast vplyvom robotníckej triedy na proletársku stranu.

Leták v nemeckej reči bol rozširovaný aj v našej obci a jeden z nich sa uchoval. Letákom boli vyzývaní robotníci k prvému máju, aby sa zjednotili proti vykorisťovaniu a v jednu proletársku stranu.

K 1.máju 1893 robotníctvu v Uhrách.

Na celom svete je v behu hnutie robotníkov - oslavovať 1.máj. Je na čase, aby aj robotníci v Uhrách začali s prípravami osláv 1.mája. Bola by to zrada, keď by sme nezačali pripravovať túto oslavu, pri ktorej každý uvedomelý robotník opustí zo solidarity svoje pracovisko a zasväťí tento deň pokoju.

V tento deň dáva sa aj príroda na pochod. Prebúdza sa a trhá putá zimného spánku, prebúdza v človeku onen povzbudzujúci cit, ktorý nás strháva k radostnej práci a zápoleniu pre krajšiu budúcnosť, po ktorej túži srdce každého človeka. Tento deň, ktorý si robotníctvo samo vyvolilo za sviatok, bude nás stále oduševňovať za ideál slobody.

Aj v najodľahlejších kútoch našej vlasti nech je tento deň obetovaný slobode.

Dôstojne a pôsobive bude zdôraznená jednota robotníctva všetkých zemí, k čomu aj my prispejeme plnením svojich povinností.

My vydedenci ľudskej spoločnosti, určení na vykorisťovanie kapitalizmom žiadame v tento deň práva, ktoré nám patria. Tak ako má prísť k uplatneniu poznanie, že všetky hranice, jak národnostné, tak

náboženské, padli. My sme jednotní, sme všetci bratia a preto snažíme sa o zjednotenie všetkých robotníkov.

Naše očakávania sa splnili.

To, v čo sme len dúfali, leží dnes pred nami. V tento deň budeme všetci preechnutí jednou myšlienkou a jedným citom - vymaniť robotnícky stav zpod jarma.

Robotníci ! Pozrite na doterajší priebeh osláv 1. mája. Vidíte, že trpiaci proletariát sa združil v nespočetných masách. Miliony a miliony oslavuje tento deň s rovnakým citom a nadšením.

Všetci títo sú naši súdruhovia a naši bratia, ktorí si práve taký cieľ vytkli, ako aj my.

Vždy vo väčšom počte zúčastnia sa robotníci na oslave 1. mája, lebo tento deň nám už prirástol k srdcu. V tomto dni spájajú sa všetky nádeje a vidíme, aký vplyv má tento medzinárodný sviatok na utváranie sa sociálno-politickej situácie a ako prispelo zjednotené robotníctvo k jeho hodnoteniu zo strany vládcov.

Horúčkovou činnosťou rozkladajú sa organizácie a naše hnutie zapúšťa korene čím ďalej, tým hlbšie. Už aj poľnohospodárske robotníctvo nastúpilo tú istú cestu a stavia sa do radov medzinárodnej sociálnej demokracie, v ktorej sú organizovaní všetci triedne uvedomelí robotníci.

Dôverujeme vytrvalosti a oddanosti robotníctva, dôverujeme pravdivosti a svätosti veci, najmä v uskutočnenie vysokého cieľa, ako aj v to, že 1. máj 1893 sa dôstojne pripojí k iným sviatkom robotníctva a očakávame, že 1. máj 1893 bude tvoriť

jasný bod v dejinách robotníckeho hnutia a že veľká masa proletariátu v tento deň je nadšená a rozhodnutá mocným hlasom sa dožadovať svojich práv a to

Osemhodinovej pracovnej doby,
Všeobecného rovného a priameho hlasovacieho práva,
Čestného zákonodarstva na ochranu robotníkov.

Osemhodinová pracovná doba, to je prvý požiadavok na robotnícky sviatok a to preto osem hodín, aby ešte osem hodín zostalo na vzdelávanie sa a zábavu a osem hodín na odpočinok. Tento požiadavok postaviť sme oprávnení. Právom žiadame skrátenie pracovnej doby, pretože pri dnešnej dlhej pracovnej dobe není nám možné vzdelávať sa a nezostáva nám čas k odpočinku, predčasne sme vyčerpaní a naše telá zakrpatia. Popri tomto veľké množstvo súdruhov sa po neviere nezamestnaných.

Z vedeckého stanoviska sú tieto naše požiadavky uznané za oprávnené. Námietky našich odporcov, že osemhodinová pracovná doba je nemožná, sú neudržateľné.

Žiadame osemhodinovú pracovnú dobu, aby zmizla nezamestnanosť. Každý jednotlivý človek má nárok na prácu, pretože táto mu umožňuje žiť. My sa snažíme odstrániť nezamestnanosť nielen z dôvodov ľudskosti ale aj preto, lebo nezamestnaní stále znižujú mzdy.

My žiadame osemhodinovú pracovnú dobu tiež z toho dôvodu, aby sme mohli žiť ako ľudia, aby nám zostal čas venovať sa našim rodinám, aby sme neboli nútení dať naše ženy a deti napospas kapitalistickému vykoisťovaniu.

1. máj je dňom, keď uvedomeli robotníci si žiadajú svoje práva.

A teraz žiadame ako vždy, bez prestania, všeobecné rovné hlasovacie právo. Žiadame možnosť zúčastniť sa na správe verejných záležitostí, lebo odporuje duchu doby, že druhí proti našej vôli jednájú o nás a bez nás. My vydržujeme štát, na nás spočíva najväčšia ťarcha - dane z krve a peňazí. My pracujeme, namáhame sa a drame, my žijeme a zomierame pre vlast a naše požiadavky sú tak nepatrné. Nech je nám daná príležitosť, aby sme mohli svoj vplyv uplatniť na vedení štátnych vecí a nie, aby druhí rozhodovali o našich strastiach a slastiach. Toto žiadame aj preto, lebo sme z ústavy vylúčení, skracujú sa nám naše práva a sme vystavení možnosti padnúť za obeť najsurovšiemu znásilneniu, ako svedčí mnoho príkladov. Do tej doby, než obdržíme všeobecné volebné právo žiadame, úplnú slobodu spolčovania sa a zhromažďovania. Divíme sa, že v slobodných Uhrách hlavné zásady ústavnej slobody po tisícročnom trvaní sa musia ešte vymáhať.

Pri slávnostiach 1.mája žiadame zákonnú ochranu robotníkov a síce takú, ktorá chráni robotníkov pred vykorisťovaním a ziskožravosťou, také zákony žiadame, ktoré nielen zdanlive, ale aj skutočne zaisťujú dobro robotníka.

Robotníci ! Aký povznášajúci pocit vzbudzuje v nás vedomie, že v ten istý deň robotníctvo celého sveta z tých istých dôvodov sa dožaduje svojich práv. Srdce každého robotníka musí preto silnejšie biť.

Celý rok, po celý život sme otrokmi druhých, len tento jediný deň je celý náš. Buďme jednotní v zá-

ujme vysokého cieľa a potom nebude ďaleko doba, kedy aj pre nás príde jaro, aj pre nás nastane nový život.

Až do tej doby sľúbme si oslavovať 1.máj vždy s väčším nadšením a pevne klásť požiadavky na ich realizáciu.

Robotníci ! Ako každoročne, tak aj tohoto roku musíme byť pripravení na to, že nepriatelia nášho hnutia sa pokúsia rušiť oslavu 1.mája.

Toto nech nás nabáda použiť všetko, aby priebeh tohoto sviatku bol čo najskvelejší a aby sme prekazili zločinné jednanie našich nepriateľov.

Uznesenie strany rozhodlo tento deň svätiť a my poslúchneme toto rozhodnutie. Týmto verne splníme naše povinnosti . Naším nadšením a obetavosťou dokážeme, že v záujme nášho práva a našich nárokov sme ochotní aj obeť prinášať.

Každý jeden súdruh nech sa stará, aby poriadok bol zachovaný a česť a dobré meno robotníckej triedy nebolo poškodené.

Robotníci ! V tento deň dokážte, že Vaša pevná vôľa a sebaovládanie je tak pevné, že vzbudí uznanie aj u nepriateľov. Predovšetkým varujte sa pred provokatérmi. Netrpte medzi sebou žiadne podozrivé indivíduá.

Keď aj zhromaždenia a sprievody zakazujú nebude to žiadnemu poctivému robotníkovi prekážať účasti na oslavách.

Dbajme všetci, aby sviatok robotníkov dôstojne a v pokoji bol zakončený.

Takto znie obsah letáku z r.1893, ktorý vyzýva robotníkov do boja za svoje práva a dôstojne osláviť 1.máj - sviatok pracujúcich.

Keď už tajnosť bola známa a začalo sa v obci povrávať že v tom či onom dome bude svadba, tým bolo povedané všetko. Leho na svadbe bola obyčajne dychová hudba, veselosť, tanec, jedenia do sýta, pritom hojnosť pitia stupavského vína - kyselého, ale veselého.

Svadobné
staré
zvyky

Svadba sa začínala zvyčajne v sobotu po obede a trvala celú noc a celú nedeľu a často ešte aj v pondelok sa končilo hudbou.

Na svadbe sa dodržiavali staré zvyky, najmä v sedliackych rodinách a uchovávali sa z nich niektoré ešte i dnes.

Samozrejme bola porada slobodných mládenčov - a robievali takzvanú stupavskú "obstavúvku".

Obstavúvka

Keď si mládenec z inej dediny berie tunajšiu dievča, mládenci ho obstavujú, pýtajú od neho výkupné zato, že im berie dievča - trhá ružu z ich záhrady.

Obstavúvka sa kedysi robievala len v izbe, keď svadobníci sedeli pri svadobnej hostine. Neskôr sa obstavúvka robievala na ulici, keď po sobáší sa svadobný sprievod vracal do rodičovského domu nevesty.

Mládenci sa zišli sviatočne vyobliekaní na čele so stárkom, ktorý ich viedol a niesol "paloš", ktorý položil ku dverám. Stárek zaklopal na dvere a hovoril:

Pochválen buď Pán Ježiš Kristus!

Hovorievalo sa vždy a aj teraz stupavským - záhoráckym nárečím.

Páni hoscí, páni priatelia, nemajte nám za zlé, že sme do Vašeho poctivého príbytku vstúpili, né z vôle Vašej, ani z vôle našej, ale predne z vôle Pána Boha, svadebného oca, svadebnej matere, mladého ženicha, mladéj nevjesty, starečinu oboch dvoch, šeckých tu prítomných hoscí od najmenšieho po najvječšieho, od najmúdrejšieho po najstaršieho, ponač nám v našej mladeneckej panenskej

zahrádce jedna krásná růža, kerá nerústua na hori, ani na poli, ani na skale, ale v našej muádeneckej panenskej zahrádce, odchádza a za kerú sme jakšto stupavskí muádenci do hrubej škody upadli.

Včil my Vás prosíme /ponajprv, po druhé, po trečí/, jakošto stupavskí muádenci o dovolení pres prah prekročiť a k Vašemu cihodnému stou peistúpit a Vašim cihodným muádencem, jakošto muadým ženichem suovo - dvje promúvit.

Toto povie trikrát a až po tretie mu dovalia. Potom stárek pristúpi k ženichovi a neveste. Ostatní mládenci idú za nim. Nesú jeden liter červeného a liter bieleho vína, na podnose dva obrátené pohárky plné vína /víno na rovnjej ploche v obrátenom pohárku pod vplyvom vonkajšieho tlaku vzduchu nevytečie/ a ešte jeden podnos a päť mincí. Voľakedy to bývali toláre, neskôr zlatky a keď týchto nebolo, tak bolo zvykom tu položiť väčšie kovové mince.

A potom stárek pokračuje :

Včil my pokračujeme podľa nášeho muádeneckého a panenského degrétnu, jak nám náš muádenecký a panenský degkrét píše - co nám naši starší zanechali, to my vjerne vykonáme, nové nezačínáme, staré nezanecháme.

Do sa sce pres pale ženit, ten musí toláre, dukáty menit. Jako aj Ty, cihodný a šlachetný muádence, do krajiny si nám stúpiu a kerú najkrajšiu růžu si nám utrheu, kerá byua našim stupavským muádencem kvili, ale predne Pámu Bohu.

Ale není na tem dost, si nám sem jak neprítel vtrheu, sebraus svojich přítomných hosců s vozma dvěma - troma, do zahrady si nám vtrheu, šecky hrádky nám

pošlapau a kerú najkrajší rúžu utrheu. Nás tá rúža moc koštovaua. Než sme ju my vychovali - vedne, v noci stráží a varty držali, byli by nám ju v hodzine ukradli. Šak aj Ty, šlachetný muádenče, si pomysli, jaké tedy suché roky byli, keď sme my tú rúžu okopávali motyčkama. A né, že by si tu z Vás hoscú negdo mysleu, že sme my tú rúžu polievali s vodú, ale s vínem, jak bílým, tak aj červeným.

/potom položí prázdny podnos na stôl a hovorí ďalej/.

Pochválen buď Pán Ježiš Kristus!

Ty, cihodný a šlachetný muádenče, jakošto muadý ženích, my tebja prosíme, abys rácia tvé ščedré ruky otvoriť a nám s tolarem, dvoma, troma na pomoc byu. /teraz kladie mince na podnos, to jest stavia vúz/ aby sme mohli našu muádeneckú zahrádku vyščípiti, aby sa cihodní muádenci tešili jak zdejší, tak prespolní.

/Potom podáva víno v obrátených pohárkoch/.

Ženichu muadý - daj Ti Pánbu zdraví! Napi sa nášého vína z Debrecína!

/Ženich s nevestou sa majú napiť, čo sa im však ťažko podarí, lebo pohárka sa má chytiť iba jednou rukou. Keď je ženich zručný a vynaliezavý, ľahko sa mu to urobí. - Stárek potom pokračuje:/

Ženichu muadý, daj Ti Pánbu zdraví!

Aj Tvej najmilejší, kerá podľa Tebja stojí /sedzí/! Tvé víno, tvé peníze - naša muáda nevjesta, dokád si ju s tvojú pravú rukú nevymeníš, tvoja není, je naša.

Boží sunko a mjesíc sú svjedkové naši.

/Ženich kladie na podnos peniaze. Stárek pri slove najmilejší, alebo i iný mládenec palošom pretiahne neveste popod nos. Nevesta má z paloša uchytiť ja-

blko s rozmarínom. Keď sa jej to podarí, majú chlapci pripravené jablko, ktoré v rýchlosti zasa na paleš nastrečia/.

Riekanku túto opakuje stárek toľkokrát, kým mláďenci niesú s výkupným spokojní. Pritom dávajú svadobníci mláďencom hádanky, alebo piesne spievať. Napríklad: Jak dúho byu Aďam v raji?

Načem nevjestu sedzí?

Kerá nevjestu vjedzeu najkráš tancovat? a podobne.

Potom mláďenci zaspievajú so svadobníkmi pieseň:

Zahrajte mi muzikanti vesele
dokád mám já mój zelený vjenec na huavje.
Budete mi muzikanti smutne hrát,
keď mi budú tento vjenec z huavy brát.
Budete mi muzikanti smutne hrát,
keď mja budú od mamičky odbírat.

Jeden z mláďencov má šablú. Ty, cihodný a šlachetný muadý ženíchu, my si ešče žádáme z jednej peci chleba, z jedného voua masa a z jednej bečky vína /svadobníci napichávajú na šablú koláče a pečienky/ a na tri tance dovidzeňá.

Pochválen buďz Pán Ježíš Kristus!
Stupavskí mláďenci Vám ďekujú.

Ďalší zaujímavý zvyk na sedliackej svadbe bol, keď sa vyvádzala /únos/ nevesta.

Unos nevesty.

Pri svadobnej hostine, keď sa už novomanželom odovzdali dary a nevesta má darované peniaze vo furtušku, príde družba so šablou v ruke, klope na dvere a pritom hovorí:

Páni hosci, páni prítele, šecku pocivá přítelská stránka, horní, dolní a prespolní!

Včil já vás prosím v mene Pána Boha, svadebného oca, svadebnej matere, mladého ženicha, mladéj nevjesty zdovoliťte-li mi prez prah prekročiť a s vašim cihodným ženichem a nevjestú suovo-dvje promívit. /hovorí to trikrát a až po tretie mu dovoľia/.

Potom pristúpi k ženichovi a toho prosí: Cihodný mladénče jakošto mladý ženich, já ťa prosím /po prvé, po druhé, po tretie/ zdovoliš-li mi s tvoju nevjestú tance dva-tri zatancovat. /Po tretíkrát mu ženich dovoľí/.

Nevesta drží^V zásteri darované peniaze, preskočí cez stôl a ide s družbom tancovať.

Družba pravou, nevesta ľavou rukou sa držia, ako pri tanci inom, len ženich pravú a nevesta ľavú ruku majú napnutú a držia sa len za prsty. Robia kroky dopredu a dozadu.

Hraje sa a spieva:

Straciusa sem v parku
oj zelený vjenec,
našou mi ho družba,
ten švárny mladénec.

Ostatní svadobníci si nevestu vypožičiavajú. Tancuje sa asi trkrát. Potom družba schopí zahodnú šabľu a s nevestou z izby utečie. Ženich preskočí stôl a beží za nimi.

Ďalší zaujímavý zvyk je i to, keď na svadbe družička pýta do vianka.

Pýtanie
do
vianka.

Má drevený tanier, na ňom vidličkami pripichnutý rozmarín a hovorí:

Muziko miná, červená bľuá, postoj málučko, nech je tichúčko, nech já promluvím jedno suovíčko.

Slovíčko jedno-dvje, bude sa to lúbit hoscom áno, lebo né.

Páni hosci, páni prítele, nemajte mi za zlé, že ja pred vašu dobrotu predstupujem a vám dvje-tri slovíčka oznamujem. Já sem sem posuaná od Pána Boha, od svadebného hosca, od svadebnej materi, od jejích synka, mladého ženícha, od jejích céry - mudej nevjesty. Keby táto mladá nevjesta byra vjedzeua, že sa s ňú nejaká premena stane, by vám byra prichystaua slepičku chocholatú, kačíčku jarabatú, husičku pečenú. Ale ona sa o tem dozvjedzeua až v sobotu odpoledňa. Co jí byra možno, to vám prichystaua. Hned do mjestu bježaua, po cėsce zelený vínek viua, bílý šátek šíua, ledvá sa ona k temu zhotovíua. A já starší družička, stojím jako ružička, já sa z teho veselím, že vám neco predpovím. Vy mladenci, družbové, predstavte sa predemňa. Já vás včil sem predvouávam a vám neco povykudám. Ten vínek zelený - oni sú oba červení. Ten vínek zvjadne a ní dole z huavy spadne. Uvidíte zajtra, či to není pravda.

Ty ženíchu miuý, červený a bíuý, skázala ťa tvoja najmilejší pozdravit, že ti lásku preje, jako sama sebje.

Lásku na provázku, mramorové schody, javotový chodníček, na nem holbu vínečka a za groš žemličku. Kdo to zí a vypije, ten Boha nemine. Co ste si žádali, to ste si dostali, víneček zelený, šáteček bíuý. A ten dum co ste v nem, daj Pán buh zdravjá obom dvom.

Ten vínek zelený - nemyslíte, že byu pridrahý? Já sem ho po horách a dolách zbíraua, v chrámje Pána objetovaua. Než sem ho já dostaua, tažné voze sem zuámua, vrané kone strhaua, abych sa já sním na

poli kotúlava, ale já sa s ním na poli kotúlat nebudem a ho tebe starší družbo darujem.

A ty uder na bubeň, pýtaj sa, čo je hoden: 1-7-11, 20, 50, 100, 200 atď., kto dá víc. Keby dau každý tolko kolko já, kúpili by si vraného koňa, vozili by sa na nem do pola, z pola. /tanier koluje okolo hostov a svadobníci dávajú na tento peniaze do wienka./ A družička ďakuje : "Pjekne vám dzekujem místo muadého ženicha a muadej nevjesty, aby na tem dost nebyro."

Pri ukončení tohoto aktu družička ešte raz ďakuje: "A včil vám pjekne dzekujem místo muadého ženicha, muadej nevjesty, svadebného oca a svadebnej matere, že ste sa neráčili ponížiť, ale povýšiť a její zelený vínek naplniť.

Keď si budete vy vaších synku ženit, vaše cérky vy-
dávať, budú sa vám scet odsúžiť a keď sa vám nebudú
mocit , nech sa vám sám Pán Bůh.

Kdo sa na tejto svadbe nenažeden, nech donde na
moju. Moja svadba bude v pondzelí, po nekerej ne-
dzeli. Kdo sce na moju svadbu íť, mosí si do kap-
se pecen' chleba vzít. Pecen' chleba, flaša vína,
bude to aj za hoscina.! Muziko hraj !

Archeologický výskum a vykopávky v našej obci a
okolí je dosť bohatý a známy nielen v našej vlasti,
ale aj v zahraničí a najmä vo Viedni, Budapešti,
v Paríži, Ríme a pod.

Vykopávky
v Stupave

Pamiatky ľudského života našej obce a okolia sia-
hajú až do novšej doby kamennej, resp. neolitickej.
Naše okolie sa v tejto dobe podobalo zväčša dneš-
nému, avšak bolo pokryté veľkými hustými lesmi,

ktoré umožňovali tvorenie mnohých močiarov a ustalovaniu sa mnohých vodných arzenálov. Táto doba bola bohatá najmä na rôzne druhy rýb a vodných zvierat.

Žili, tuná zvieratá podobné dnešným, ba žili tu i zbry a iná divá zver, ktorá postupom času úplne vyhynula.

Z tejto doby veľmi dôležitou pamiatkou je keramika, ktorú ľudia zhotovovali si sami doma. Boli to najmä nádoby, potrebné v tej dobe k živobytiu.

Podľa tejto keramiky určuje sa i kultúra vtedajšej doby. ~~Keramika~~ z týchto čias je tzv. "volutová". Dokazujú to i vykopané nádoby na ľavom brehu stupavského potoka a v okolí Devínskej Novej Vsi.

Avšak už mladšia kultúrna doba je pomenovaná "len-gyelská". Stopy po tejto kultúrnej pamiatke sa našli po sídliskách medzi Bažantnicou a Devínskym Jazerom. Najväčším dôkazom a objavom boli príbytkové jamy, ktoré si ľudia v tej dobe zhotovovali pri vlastných príbytkoch.

Prechodná doba od novšej kamennej k dobe bronzovej je nazvaná ako "eneolitická" a po tejto sa v našom chotári našli viaceré pamiatky.

Značné pamiatky z tejto doby sa našli najmä na piesočníku medzi Bažantnicou a Devínskym Jazerom. Sú to najmä nádoby keramiky nazvanej "kanelovaná". Okrem týchto našli sa aj viaceré nástroje kamenné.

Postupne sa vyvíjal i ľudský rozum a tak sa stával človek vynaliezavejším. Človek došiel na to, že zo zmiešania mede a cínu je možné zhotoviť omnoho lepšie a trvanlivejšie nástroje a predmety, ako z kameňa.

Takto ľudia začali poznávať bronz, ktorý sa stal životnou potrebou človeka, a tým aj nastala doba bronzová.

Z tejto staršej doby bronzovej pochádza objavený ťažký a vzácny bronzový náramok, vykopaný v oblasti terajšej cementárne.

Ostatné pamiatky z tejto doby, ktoré boli získané vykopávkami na celom Pomoraví, považované sú ako najstaršie bronzové pamiatky na Slovensku vôbec. Zo strednej doby bronzovej je v Stupave pomerne málo ponachádzaných pamiatok. Zpomiedzi týchto bola napríklad sekierka s otvorom pre rukoväť^v tyle.

V roku 1932 v mesiaci júli bola prevádzaná úprava terému obecného ihriska pred terajšou cementárnou /teraz už len pomenované staré ihrisko/ v hĺbke 40 až 60 cm pod povrchom zeme našli sa niektoré predmety z prvej doby železnej z roku okolo 800 až 1200 pred našim letopočtom.

Teda po strednej dobe bronzovej nasledovala novšia doba bronzová, po ktorej ľudia začali poznávať železo a jeho využitie.

Takto nastala aj doba železná, ktorú podľa veľkého pohrebiska, objaveného v Hallstadte /horné Rakúsko/ bolo pomenované doba "hollstadtskou". Pamiatky vykopané na starom ihrisku boli z tejto doby. Boli to kamenom obložené tzv. "žiarové hroby" s príslušenstvom keramiky prevažne túhovanej, teda tuhou miešané a ňom zdobené. Rôzne vázy, nádoby obsahovali popá s drobnými polospálenými ľudskými kostičkami, uhľikmi po spaľovaní s jedným zachovalým bronzovým náramkom a zlomkom bronzovej náušnice. Podľa obsahu v hrobe sa nachádzajúcich predmetov sa usudzujú menej zámožní ľudia tu pochovaní.

Na tomto mieste /staré ihrisko/ bolo objavených celkom 5 hrobov i s malou mohylkou, ktorá následkom živelných pohrôm bola zničená.

Všetky tieto žiarové hroby boli značne poprerastané koreňami stromov agátového lesíka, ktorý bol v roku 1931 vykácany. Preto aj pri vykopávke keramiky bola táto značne poškodená. Boky nádob boli vtlačené a z mnohých sa našli len fragmenty. Zachovalé nádoby boli jemne v rukách zpracované a niektoré i zdobené ornamentikou okrajovanou v klukatej forme.

Umiestnenie hrobov bolo v smere juhozápadnom neďaleko potoka Stupavy v nerovnakej vzdialenosti od seba. Prvý z týchto hrobov bol otvorený 19. júla r. 1932, a asi 35 cm pod povrchom zeme. Hrob obsahoval nádobu vo forme kvetináča so štyrmi výčnelkami /pupkami/, zaiste ku snadnejšiemu zachyteniu. Výška tohoto kvetináča bola 17,5 cm a najväčšia šírka 15 cm.

Vedľa kvetináča ležal bronzový náramok a fragment /úlomok/ z misky červenošedej farby, vysokej 9 cm a v priemere asi 21,5 cm.

Nádoby v hrobe uložené obsahovali popol s niekoľkými uhlíkami. Druhý hrob sa našiel 21. júla 1932 v 40-cm hĺbke. Obsahoval jednu veľkú nádobu v popolnicovej forme. Táto nádoba bola vysoká 50 cm s ústím asi 27 cm. Vrchná časť tejto nádoby pri vykopávke bola značne poškodená. Nádoba bola plná popola s drobnými kúskami ľudských kostí a uhlíkov. Bol tu tiež úlomok náušnice z bronzu. V nádobe sa našli aj malá šialočka 5,5 cm vysoká a 9,5 cm široká. Táto šialočka bola najkrajším predmetom tohoto nálezu. Bola jemne vypracovaná a spodok vyduť.

Bola tmavošedej farby a klukatá ozdoba na okraji tuhou vyznačená, bola pekne viditeľná.

Tretí hrob sa našiel 23. júla 1932 asi 55 cm pod povrchom zeme. Boli v ňom dve misky so zahnutým krajom a fragmenty z veľkej nádoby. Misky boli hnedošedej farby s pevne stojacím dnom. Menšia miska bola 6,5 cm vysoká s ústím o 14 cm. Druhá väčšia miska bola 6,9 cm a šírka 16,5 cm.

Štvrtý hrob sa našiel 25. júla 1932 a bola v ňom len jedna miska, v ktorej boli kôsky z inej nádoby. Miska bola 16 cm široká a 6,4 cm vysoká, farby hnedošedej.

Piaty hrob bol vykopaný 26. júla 1932 - v 60 cm hĺbke pod povrchom. Okrem mnohých fragmentov bola tu nádobka s vydutým bruchom a vydutým dnom. Bola hnedočervenej farby a na okraji bola klukato zdobená červenastou farbou. I v tejto nádobe bol popol s kostičkami ľudských pozostatkov.

Z tejto doby pochádzajú i viaceré bronzové spony, už predtým v Stupave objavené. Všetky historické vzácne vykopávky boli uložené v bratislavskom múzeu.

Z druhej doby železnej pochádza i pohrebište, ktoré bolo objavené pri prekopávaní terajšej cementárne železničnej rampy, smerom k Žabárni. Tento nález bol na Slovensku ojedinelý, ktorý podľa bohatého náleziska vo Švajčiarsku sa tiež menuje "laténsky". Našli sa tu kostrové hroby, pochádzajúce z doby okolo roku 400 pred našim letopočtom. Najbohatší hrob obsahoval meč, dlhý asi 1,40 m, dlhú kopiu a krivý válečný nôž. V ďalších hroboch boli len válečné nože. Veľmi vzácnou pamiatkou bolo tu nájdené kovanie, ktoré sa užívalo na opasku. Na tomto kovaní

bola ľudská maska v slohu časne laténskom, s patrným vlivom archaického slohu gréckeho. I keramika z tejto doby bola robená už čiastočne na hrnčiarskom kruhu.

Dobou hollstadtskou sa končí pravek Slovenska a tak aj nášho okolia Stupavy. Kto sídlil vtedy na našom Pomoraví a na miestach dnešnej Stupavy, nedá sa presne zistiť.

Väčšina historikov však vyslovuje svoj názor, že na území našej obce a v okolí bývali ľudia s vysokou vzdelanosťou. Medzi nich patria Gallovia, ktorí sem priniesli vysokú kultúru laténsku. O vzdelanosti tu prebývajúcich vtedajších národov svedčí i tá okolnosť, že razili si mince zväčša strieborné, ale i zlaté. Okolo roku pred našim letopočtom objavili sa tu i napodobeniny týchto mincí. Boli to napríklad mince macedonského kráľa Alexandra Veľkého 336-323 pred našim letopočtom. Boli to tiež strieborné mince Audoleonta 315-286 pred našim letopočtom. A tiež mince kráľa v Peonii na Balkánskom poloostrove.

V Bratislave a okolí boli nájdené filipovské a audoleontské mince a jedna napodobenina ostrova "Thasu" na Egejskom mori. Druhá napodobenina mince sa našla v Stupave.

Ďalší významní obyvatelia nášho okolia i samotnej Stupavy boli Kvádi a Markomani. Ako hlavní a poprední obyvatelia boli Markomani, ktorých jadro bolo i v Čechách. V našom okolí sú predsa i stopy po Avaroch.

Barbarské mincovníctvo grécko-macedonské už v 1. storočí pred našim letopočtom zaniklo. Začali sa objavovať mince s nápismi latinskými. V okolí dnešnej Bratislavy sa zhotovovali veľké strieborné

mince s označením "Biatec, Nonos, Busu". Typ mince "Biatec" bol nájdený i v Stupave po dvakrát. Aj sídlisko pred stupavskou Bažentnicou ktoré tu bolo objavené, pochádza z tejto doby.

Rímske panstvo v susedstve bojovných Markomanov a Kvádov, znamená dobu plnú bitiev, z ktorých zvyčajne Rimania vyšli víťazne. Avšak ich sláva, o ktorej sa neskôr dočítame, pomaly, ale isto približila sa ku koncu. Vznikn tím provincie za Dunajom, pod menom "Panonia" dostali sa až k samému Dunaju, a to k jeho stredu. V tejto dobe veľký význam mala z ohľadu komunikačného prastará cesta "jantárová", ktorá spojovala okolie Dunaja so Severným morom Baltickým. Cesta mala názov "Jantárová" preto, že kupci, ktorí vozili rôzne zbožie, a to najmä zbrane za výmenu, dochádzali až k moru. Smerom nazpät' vozili zase domov surovinu "jantár", ktorý sa nachádza na brehu mora. Z jantáru sa vyrábajú aj dnes rôzne okrasné predmety, najmä pre ženy náhrdelníky, a pod.

Rimania a
Jantarová
cesta.

Cesta viedla cez Bratislavu, Stupavu a caruntum na sever. Túto cestu chceli Rimania celkom opanovať. Predpokladali, že sa im podarí prekročiť Dunaj v priestore dnešnej Bratislavy, Devína. Tento predpoklad sa im v skutočnosti aj podaril. Tiberius, nevlastný syn cisára Augusta v prvom storočí po našom letopočte, podľa údajov prvý prekročil Dunaj so svojimi légiami, keď tiahol proti markomanskému kráľovi Marobudovi.

Takto Rimania čoskoro obsadili i ľavý breh Dunaja a začali jeho okolie opevňovať. Tak vznikla aj slávna Vindobona /Viedeň/, Brigecium /Komárno/,

Salva /Ostrihom/, Aguincum /Budín a viaceré iné pevnosti. Toto boli opevnenia postavené hlavne na vojenské ciele. Na ľavom brehu Dunaja zistili, že týchto opevnení majú málo. Časté útoky germánskych národov stávali sa vždy nebezpečnejšími, a preto ich aj primútilo v tomto okolí stavať ďalšie opevnenia.

Príchod k Devínskej bráne mali už dobre zabezpečený, čím ich opevňovacia činnosť bola hodne usnadnená. V Karmunte na pravom brehu Dunaja, na hranici proti devínskej bráne táborila zpočiatku XV. légia, pozdejšie XIV. Táto prvá bola odvolaná do Palestíny, kde sa zúčastnila dobitia Jeruzalema a židovskej války v sedemdesiatom roku po našom letopočte. Potom sa táto légia ešte vrátila, avšak za panovania cisára Trojana /98 až 117/ po našom letopočte. Odišla zase do Ázie. V Karmunte zostala len légia XIV. Obidve légie udržiavali Stupavu obsadenú ako odbočku. Okrem Stupavy boli tu i menšie opevnenia. Tento Stupavský tábor smerom k Šibeničnému vršku, nad ulicou Červenej armády /na Kopcoch/ bol pomenovaný "Castellum", z ktorého ešte základy pod povrchom zeme sa uchovali.

Pri vykopávkach našli sa zvyšky tehál z Castelluma, so značkou XIV. a XV. légie, nazvanej "Gemina". Našli sa tu však i tehly so značkou X. légie, ktorej hlavná sila a pôsobnosť bola vo Vindabone /Viedni/.

Teraz trochu podrobnejšie si rozvedieme poznatky o rimanskom Castellume, ktorý tak často sa spomína v dejinách rímskeho vladárstva.

Castellum
Romanum
v Stupave

Prvý záznam o rimanských nálezoch v Stupave uskutočnil Matej Bél /"Notitia Hungariae II.276"

a lokalizoval ich správne na návrší nad Stupavou na "Kopcoch". Súčasne zmienil sa domnienkach, že i v bývalom Maste teraz už Stupave sú stopy po Rimanoch. Asi v 60 rokoch minulého storočia podal i farár Ignác Gond, Pálffyiovský a Karolyiovský archivár zámocký v Stupave zprávu o nálezoch Fridrichovi Kennerovi, ktorý z nej uverejnil len výťah /Arch.f.österr.Gesch.XXXVIII./1867/ str.273/ líšiaci sa od pôvodnej zprávy /originál v Nemzeti múzeume, Pešť pod sign.M.S. Auart.Germ.818/ hlavne mýlkou v oboch lokalitách Stupavy a Mástu. /Dobiáš Predhist.obzor I.1922 str.86/.

V roku 1889 oznámil Spitzer Márk /Arch.ert IX. 1889 str.440/ nábež tehál X.légie a zbytky kúpaliska.

Neodborné kopanie bolo prevedené ešte v roku 1890 a 1891 /Arch.ert.X.-1890 str.93 a 375 n, XI.1891 str.86, 374 a 376/. V múzeu v Budapešti sú zo Stupavy a Mástu tehly légie X.G. /Cil. III.11352 de/, v múzeu Viedenskom s nejasným kolkom /Cil.III.4659/ a v zbierkach československého reálneho gymnázia v Bratislave je kolekcia nálezov, darovaných Gondom.

Mást, ako rimanská lokalita, je dosiaľ nejasný. Podrobnejšie údaje podáva Th.Ortivy: Gesch.d. Stadt Presburg I-1.str.-33 n, Dobiáš Joz., Predhist.obzor I.1922 str.86 n. Na nové nálezy bol upozornený archeologický ústav v Prahe pri poľných prácach v roku 1925, kedy bol i zisťovací prieskum prevádzaný. Informatívne zprávy o ňom boli uverejnené Dr.Jánom Eisnerom v "Slovenskom denníku" zo dňa 20.okt.1925 č.237 a Antonínom Gnirsonom v "Sudetách" IV.-1928 str. 120 až 132.

Tieto objavené nálezy boli prvý raz vystavené na výstave k 80. narodeninám vtedajšieho prezidenta Masaryka/, Průvodce str.3-4/ a sú uložené vo vlastivednom múzeu v Bratislave.

Prvou úlohou výskumu bolo zistiť, akého charakteru je stupavská stanica Castellum. Preto došlo k pátraníu po stopách tohoto opevnenia. Na parcele č.1790 boli objavené zbytky murovanej steny, prebiehajúcej od severozápadu k juhovýchodu. Medzi stavebným materiálom bol zistený vápencový tuf, dobývaný v blízkej Vrchnej Hore. Nakoľko základná vrstva v týchto miestach bola 30 cm pod povrchom ornice, bola táto stena do značnej miery zničená. Ostatné stavby na tejto parcele zostali pekne zachované a najmä spodné vrstvy základov, ktoré boli z čistého kameňa. Pokračovanie tejto setny bolo možné sledovať severozápadne len podľa zbytkov, kde kameň mal maltový podklad. Pravouhlý výbežok steny v týchto miestach bolo možno vysvetľovať ako vežovitú stavbu. Z pevnostnej steny boli zachované i niektoré kamene, ku ktorým bol použitý spomínaný vápencový tuf z Vrchnej Hory. Objavené kamene sú pekne prerezávané ako kvádry, vysoké 20 cm a široké 30 cm. Tieto kvádry sú ako zdivá, previazané na hĺbku 25 až 30 cm.

Opevnenie
stupavského
Castelluma.

Druhá časť opevňovacieho múru bola objavená na parcele č.1794. Tu sa ukázala fronta zdi, smerom severozápadným. Predĺženie ochoch zdí, ktoré tu boli zistené, potvrdzuje severné nárožie tábora v blízkosti vrcholu Novej Hory, poblíž kóty č.210. Pri tejto druhej časti zdi, v blízkosti cisterny, bolo možné zistiť i jej skutočnú šírku. Pretože tu práve cez základy tejto zdi prechádzal úzky odpadový kanál, ktorý odvádzal

zbytočnú odpadovú vodu z ciésterien. Podľa tohto údaju bola táto opevňovacia zeď v týchto miestach silná až 1,8 m.

Tým, že boli zistené dva opevňovacie múry, bola dokázaná nepochybná existencia rimanského Castellu, ktorý tvoril uzavretý štvoruhoľník, položený na južnom svahu Novej Hory /Na Kopcoch/ tým spôsobom, že jeho severné nárožie ležalo takmer na hrebeni Novej Hory. Dĺžka jednotlivých strán tohoto stavebného štvoruhoľníka bola viac, ako 100 m. Z celého komplexu je však zachovaná len severná polovica. Avšak už južná polovina i s opevňovacou zdou je úplne zkrátená odkopávaním a odplavením dažďových vôd.

Odplavovanie terénu na svahu poškodilo však i severnú časť plochy Castellu, ktorá bola terazovite /stupňovite/ upravená, lebo výškové rozdiely jednotlivých stupňov boli odplavené. Ničivý vplyv hospodárskych prác, neodborné výkopy a hľadanie stavebného materiálu dokonalo dielo zkazy, jak u opevňovacích múrov, tak aj u stavebných objektov, vo vnútri Castellu.

Zvlášť významný stavebný objekt bol zistený na parcele č.1790. Tu sa našlo otopné zariadenie väčšieho rozsahu. Bola odkopaná miestnosť, ktorá slúžila ako otopné zariadenie a táto bola hlboko zapustená do zeme. V tejto miestnosti boli obsluhované dve topeništia. Južné topenište bolo vyzdobené kamennými doskami a opatrené 7,35 m dlhým topným kanálom, ktorý viedol do hypokausta, /ústredné kúrenie/, ktoré leží až na veľkajšej nepreskúmanej parcele. Výtopný kanál bol pôvodne 1,5 m široký, avšak pri prestavbe bol hodne zúžený. Tehly, ktorými bol

Stavby v
tábore
Castrum.

tento kanál znovu zdený, majú kolok légie XV.-poll. Z hypokaustu, z ktorého bola len nepatrná čiastka vykopaná, nesú nízke tehlové stĺpky suspensuru, podsklepenú podlahu zo spodu vykurovacej miestnosti. Pre časové určenie stavby a tábora je dôležité, že tehly stĺpov majú kolok légie XIV. Tehly sú štvorcové /21 cm/ 5 cm silné. V konštrukcii suspensury boli použité veľké tehlové dosky s kolkom légie X. G.P.F.

Podľa odkrytých základov stavby boli zistené dosť veľké miestnosti a bohato vyzdobené. Našli sa tu zbytky z omietok, ktoré boli maľované červenou, zelenou a modrou farbou. Tieto úlomky omietok svedčia o dobrej rimanskej technike, lebo každý z nich sa skladá z troch vrstiev. Na spodné omietnutie stien bola nanesená hrubá vrstva 0,03 m silná, cez túto bola jemná 0,04 m silná omietka, ktorá bola ešte pred maľovaním pľachová hladená.

Pokiaľ sa dá spôsob maľby rekonštruovať, boli steny miestnosti rozdelené v rôznobarevné veľké plochy, lemované biely páskom a oddelené barevnými pruhmi. Iné zlomky omietok, objavené v bezprostrednej blízkosti vodnej nádrži sú tiež veľmi dôležité, lebo na ich základe možno previesť úplnú rekonštrukciu jednotlivých miestností alebo budov. Z niektorých je zrejmé, že staršia, poškodená maľba bola znovu jemne omietnutá, unladená a opäť jemnou vrstvou farby zamaľovaná.

Taktiež na parcele č.1795 bolo zistené pokračovanie hradnej zdi a boli tu objavené i vodné nádrže, technicky dobre vybudované. V zachovalých zbytkoch bolo možno zistiť presný spôsob zásobovania celého Castellum vodou. Na spomenutej parcele bola vykopaná dvojité nádrž, odpovedajúca

známemu schematu Vitroviommu o stavbe rimanských vodovodov. Jedna nádrž je vyššie položená a druhá je o 0,6 m hlbšie, ale obidve boli nad zemou. Ich dno je z lomového kameňa, na ktorom bola nanesená 0,35 m silná vrstva typickej vodotesnej malty. Bočné steny týchto nádrží boli zo signinum a lomového kameňa o sile 0,6 m. Prepúšťanie vody bolo zamedzené zvláštnou omietkou z červenej malty.

Ďalej boli zistené i dôkladné hygienické zariadenia. Dno nádrže je vydláždené tehlovými doskami a rohy sú vyplnené omietkou, aby nevznikali miesta pre usadzovanie sa nečistôt. Pôdorys nádrže je obdĺžnikový a výška až po klenbu je 3-4 m. Spodné vody v Castelle boli vylúčené, lebo už samotné zloženie návršie, kde Castellum stojí, je zložené z pieskových a štrkových vrstiev. Aj zhromažďovanie zrážkovej vody je vylúčené, lebo už samotné polozenie oboch nádrží je vo vyššej polohe celého Castelle. Teda bolo tu dokázané, že privádzaná bola voda z vyššej polohy, ako boli samotné nádrže. V prípade poruchy vodovodu bola vždy dostatočná zásoba vody v nádržiach a preto boli tieto aj k tomu účelu vybudované.

Prívod a zásobovanie vody rímskeho tábora sa dialo vodovodným kanálom štvorcovej svetelnosti zo studne na protiľahlom návrší zvanom "Na Bednárni", ktoré má pomerne vyššiu nadmorskú výšku.

V starých pállfyovských pivniciach, ktoré boli postavené a stoja aj dnes na druhej strane a to na protiľahlom návrší "Na Bednárni" je studňa, avšak až k povrchu zasypaná.

Pri vykopávkach rímskeho tábora našli sa aj niektoré mince - denáre Marca Aurelia rímskeho cisára z roku 161 - 180 nášha letopočtu.

Nálezy v rímskom tábore.

Najviac však dokumentujú pevnosť stupavského Castellumu kolky na tehlách, ktoré sa našli pri vykopávkach. Kolky na tehlách sú najjasnejším dôkazom, kedy tu Castellum stál. Ďalšími nálezmi boli početné črepy a to z importovanej rimansko-pannonskej keramiky a z keramiky domácej - teda barskej a tiež z keramiky vyrobenej vojakmi.

Najviac črepov bolo nájdených v topeništi oboch praefurnií a to zdobené i bez ozdôb. Nezdobené terry sigiláty, z ktorých niektoré poukazujú na pannonský pôvod, sú najtypickejšie. Našli sa tu najmä úžitkové nádoby. Črepy keramiky domáceho pôvodu tiež i zdobené rytým ornamentom geometrickým a pichaným, boli tu objavené. Zo skla bolo objavených len niekoľko zlomkov, medzi nimi črepiny zo sklených tabuliek okenných v rumišti skladišťa, neďaleko vednej nádrže. Okrem nezdobených črepov bieleho skla našli sa i črepiny jednoducho reliefne zdobené sklenenými nitami.

Kovové predmety ktoré tu boli objavené, sú zbytky zo stavebného materiálu a nástroje. Na parcele č.1790 bolo objavených niekoľko železných nástrojov. V spálenej vrstve podlahy bolo niekoľko dlhších klincov. Našlo sa tu i jedno železné kružíadlo asi 15 cm dlhé, niekoľko článkov z retiazky, zlomky z plechu a úplne hrdzavé železné odpadky. Z bronzu sa tu našiel len plechový pások s vrúbkovaným krajom dlhým asi 75 cm, ktorý sa pravdepodobne používal na okraj dreveného nábytku ako okrasa.

Rímske tehly boli tu tiež objavené - vo väčšej miere len kúsky. No nazbieralo sa tu aj veľa celých tehál. Tehly boli rôznych typov, známe z limitných stavieb podunajských. Boli tvaru doskovitého, škrídlícovitého, komínkové a korýtkové. Tieto tehly pochádzajú zo základov stavebných objektov, z konštrukcií vykurovacích zariadení, ale aj zo stien a striech.

Tehly mali tieto značky: X GPF, XIII G, ako aj XIV, G a XV APOL. Potom sa našli tehly aj so značkami súkromných tehliarskych firiem kanuntuntských a vindobonských /napríklad C.Valeria Constanta/.

Pre datovanie veliteľskej budovy, prípadne ďalších častí tábora je dôležité, že sú medzi tehľami, značkovými kolkami menovaných troch légii tehly všetkých dislokačných provincií, teda nie len tehly pochádzajúce zo základov veliteľskej budovy, ale aj tie, ktoré pochádzajú zo striech, čo je nepochybným svedectvom, že stavbu veliteľskej budovy, najvýznamnejšiu na pôde celého tábora, vystavali všetky tri légie spoločne, od začiatku až do konca.

Pánstvo Rimanov sa značne rozširovalo na ďalšie územia a keď ovládli územie i na ľavom brehu Dunaja, obsadili tak i dnešnú Stupavu, i jej okolie. Treba však pripomenúť, že rímske vojská boli značne výbojné a cisárovi poslušné.

Boje
s Markomani.

Markomani však nijako sa nevedeli spriatelíť s ich susedstvom a preto boli na dennom poriadku medzi nimi menšie i väčšie neúprosne boje. /Markomani - to bol veľký germánsky kmeň, žijúci na území dnešných Čiech a Moravy/. Pri jednom

z takých bojov s Markomani dostali sa Rimanovia v nepriateľskej zemi do situácie, že sa nedostali k vode. Situácia bez vody, najmä pre krvelačné vojsko, bola naozaj povážlivá. Po nejakej dobe došlo k značným poveternostným zmenám a oblasť, v ktorej sa práve Rimanovia nachádzali, bola silno postihnutá hustým dažďom. V bájkach a povestiach sa mnoho píše o rímskych vojskách a hovorí sa i o tom, že tento dážď si cisár vymodlil u pána Boha.

Dôkazom, že rôzne udalosti sa rímskemu vojsku a jeho cisárovi stali, alebo prihodili sú aj vyobrazené na víťaznom kamennom stĺpe Marca Aurelia z roku 180 ~~po~~ nášho letopočtu v Ríme.

Podľa dôkazu dr. Antonina Gnirsa, štátneho konzervátora v Prahe, je na tomto kamennom stĺpe reliefne zvečnený aj stupavský Castellum.

Markomani a aj ostatní germáni boli Rimanmi do krvi nenávidení. No napriek tomu ich rešpektovali, čo sa aj ukázalo v teutoburskej bitve. Stupava bola tu hlavným smerom predmostia nástupu k bojom. Značná obrana sa sústreďovala v stupavskom Castellu, ktorý tu slúžil tiež ako vojenská pevnosť.

Teutoburská bitva.

V deviatom roku n.l. dostali Rimanovia touto bitvou nezahojiteľnú ranu. Medzi vojakmi došlo k rozkolu a dezorganizácii. Bitva dosiahla tak vážneho rázu, že aj sám vtedajší všemohúci imperátor Augustus bol značne otrasený. Dostal sa do zúfalstva nad stratou svojich légii v tejto bitve, ktoré boli rozprášené. Augustusovi povolili nervy nad stratou svojich légii a v zúfalstve ešte v bitve prevolával: "Ó, Vare, Vare, redde mihi legiones meas!" /Varus, Varus, zachráň mi moje legie!/. Varus však už v tartare

/podsvetí/ odpočíval, lebo videl veľkú stratu. Ešte v divokom boji vlastným mečom sa skántril, aby sa nemusel zodpovedať pred svojim národom.

Touto bitvou bola oslobodená prevažná časť germánie a len je východná oblasť, teda dnešná ~~Ľ~~Austria /Rakúsko/ a Pannonia zostala ešte pod pántvom rimanským.

Po Teutoburskej bitve nasledovali ešte mnohé tvrdé boje, ktoré pomaly ale iste podlamovali autoritu rimanskej slávy.

Basis operationis.

Pre veľké straty v týchto bojoch a sústavné útoky nepriateľských vojsk bolo potrebné vytvoriť tzv. basis-operationis, strategické linie, do ktorých patrili aj stupavský Castellum.

Trebárs stupavský Castellum slúžil ako vojenská pevnosť pre rimanské vojská, predsa život vojakov sa vyznačoval i hospodárskymi úlohami. Pravdivá je skutočnosť, že vojaci boli silní, zdatní a na vojenský život ako stvorení ľudia. Okrem všetkého rimanské vojaci mali vždy prvotriednu vojenskú výzbroj. Do akéhokoľvek boja - za cisára boli vždy pripravení a pohotoví.

Stupava -
centrum
Rimanov.

Trebárs len malé prestávky pokoja, keď nepriateľ bol porazený, alebo zahnaný, vedeli využiť každú chvíľu. Zaoberali sa tu roľníctvom, remeselníctvom a potom obchodovali formou výmeny tovaru.

Stupava a vôbec jej okolie boli Rimanmi obľúbené pre jej prírodnú krásu a zdravotné prostredie. Toto dokazuje i tá skutočnosť, že v Appeninách žijúci rimanskí boháči radi vyhľadávali naše okolie a preto sa tu aj usadzovali. Preto je aj uveriteľné, prečo práve v Stupave si vybudovali opevnenie a usadzovali sa tu.

Rimanskí kolonisti ktorí sa tu usadzovali, neboli nijak suroví na tunajší ľud /barbarov/. Kolonisti tu usadení stali sa obľúbenými u domorodých obyvateľov. Kultúrou, s ktorou sme prichádzali, obhacovali domáci ľud, ktorý sa takto postupne stával vzdelanejší. Riman kolonista bol k náboženstvu tunajšieho obyvateľstva lojálny a uznanlivý. Kolonista sa veľmi málo staral, či domorodci uctievali Thora, Vošana, Hertu alebo Freju miesto Jupitera, Apollu alebo Marsa. Toto chovanie naozaj charakterizuje kultivátorské poslanie rimanského kolonistu.

Z toho je vidieť, že ako sa odlišuje kolonizačný spôsob známych národov ako sú Španieli a ich prelievanie krvi, Američania pri krvavých anglo-indických bitkách a až do dnes na okupovaných územiach.

V roku 1273 Přemysl Otakár II. dobyl stupavský Castrum. V týchto dobách bolo zvykom, že za hrdinské chovanie v jednotlivých bojoch svojich poddaných maďarskí králi značne odmeňovali a vyznamenávali.

Přemysl
Otakar II.
dobyl Stupavu

Bola tak zachovaná skutočnosť, keď za panovania Štefana V. /1270-1272/ bol vydaný dokument, v ktorom sa zoznamujeme so zásluhami Alexandra Comesa, ktorý v boji proti Otakárovi sa vyznamenal a svoj život položil. Za tieto jeho zásluhy boli jeho dvaja synovia Karol a Domokoš odmenení pozemkom, ktorý bol pomenovaný "Znoyssa". Pozemok bol od správy stupavského hradu a bol darovaný týmto dvom synom v mene kráľa.

Trebárs stupavský hrad bol dobytý ešte stále nenastal pokoj a boje pokračovali ďalej. Vojenské

víťazstvo bolo raz na jednej a potom zasa na druhej strane. Vojská v bitke postupovali vpred, alebo ustupovali. A toto bolo na mieste dnešnej Stupavy veľmi často. Podľa tejto vojenskej taktiky alebo sily, lepšie rečeno šťastia, mala vraj Stupava meno "Stupáv", inokedy zasa "Ustupáv". Hoci nie je celkom určitá táto zpráva, predsa tieto pomenovania sa datujú už v roku 1232. V tomto roku mala Stupava už svoj názov "Stomffa".

V dobe za Andreja II. podľahla Stupava veľkým zmenám na jej význame. Postupne sa strácal vojenský význam na tomto mieste a Stupava splynula do pôsobnosti k Komitátom bratislavským.

Komitát stupavský sa stával už len ako obchodný, centrum jantarový.

Veľký význam mal a spomenutie si zaslúži aj tzv. kostolný hrad stupavský. Tým, že sa v Stupave rozširovalo aj kresťanstvo, nútilo toto obyvateľov k postaveniu takzvanej kaple. Bol to vlastne vysokými múrami opevnený kostol, do ktorého sa obyvatelia v dobe vojenského nebezpečenstva uchýľovali. Toto opevnenie okolo kostola malo veľkú dvoranu a tu boli rôzne miestnosti - oddelenia pre rôzne potreby ukrytých obyvateľov.

Kostolný hrad
stupavský

Je známe, že aj v dobe /r.1440/ stupavský kostolný hrad bol vojskom Vladislava poľského prepadnutý. Po takomto válečnom prepadnutí veru veľmi dlho trvalo, kým sa obyvatelia zbavili strachu, rozrušenia, aby znova mohli pokračovať vo svojich prácach.

Samozrejme, že po odchode nepriateľa bolo vždy všetko zničené, vypálené, cenné veci odvezené a niektorí ľudia boli odvečení ako zajatci, najmä mladé ženy, dievčatá a silní zdraví chlapi.

V dobe za panovania Mateja I. /1458-1490/ v roku 1464 zbytky Gírskového vojska Stupavu úplne vyplienili. Stupavskí občania sa však dosť rýchlo vedeli vzpaťatať a priviesť obec zasa k ďalšiemu životu. Začali sa tu rozmáhať i užitočné remeslá. Už v roku 1484 sú spomínané v archívnych listinách stupavské remeslá, ako napríklad člnkári, pltiari a rybárš.

Címer obce

V tej dobe aj kráľ Matej I. keď tiahol so svojím vojskom na Hajnburg, aby dobyl Viedeň, objednával od stupavských remeselníkov člny a plte.

Stupavskí obyvatelia sa značne zaoberali rybárstvom, lebo mali tu dané prírodou všetky podmienky.

Preto aj znak Stupavy znázorňuje zamestnanie obyvateľov.

Znak Stupavy je rozdelený na dve polia, a to na modré a červené. V modrom poli je znázornená strieborná ryba a v červenom poli je zasa znázornený zlatý meč. Prvá polovica s modrým poľom znázorňuje rybárstvo a druhá, červená polovica znázorňuje a pripomína významné právo sudcovské, s neobmedzenou mocou. Bolo to tzv. právo meča, ktoré vtedajší páni aj všemožne využívali.

Podľa údajov, o ktorých sa hovorí aj v mariatálskej krónike, plienili Stupavu Švédi aj Turci. Tak tomu bolo aj dňa 8. apríla r. 1645, keď švédski okupanti obec taktiež úplne vyplienili. Neskoršie zasa v roku 1663 aj jedna turecká banda prŕchádzajúca z ich novozámockého tábora, znovu zničila celú obec.

Švédi a Turci v Stupave.

V tejto dobe má už obec názov "Stampffen". Toto pomenovanie pochádza od usadlých sa tu Nemcov, ktorí sa zaoberali s výrobou ľanového oleja.

O názve z tohoto pôvodu som sa zmienil už nazačiatku.

Z tejto doby pochádza i pôvod habánskej keramiky, ktorú tu udomácnila rodina Kostková.

Zvlášť smutné spomienky má Stupava na ukľutnosti Kurucov. Najmä na vojská Františka Rákocziho, z roku 1708. Kuruci pod vedením generála Bottyána /slepého/, boli labanckým vojskom zo Stupavy vyhnaní. Za túto porážku sa zasa oni vypomstili tak, že vtrhli do Stupavy z druhej strany a nachádzajúcu už pokojnú labanckú posádku, v počte 200 mužov zavraždili a len jedného kapitána, jedného poručíka a 18 mužov si vzali za rukojemníkov.

Labancká
jarka.

Táto udalosť je zapísaná v dejinách obce pod názvom "Labancká jarka".

Významnou pamiatkou v našej obci z doby panovania Márie Terézie je stojací stĺp hanby alebo pranier na námestí, pred kostolom.

Z doby Márie
Terézie.

Tento stĺp bol postavený za Alberta Tešínskeho, vtedajšieho miestodržiteľa Maďarska a manželky Kristíny, dcéry Márie Terézie v roku 1766. Je známe, že natomto stĺpe sa vykonávali tresty a najmä slobodných matiek. Tresty sa vykonávali hlavne v dobe, keď ľudia chodili do kostola a z kostola. Z toho dôvodu bol tento stĺp aj tu postavený, lebo tu prechádzalo okolo neho najviac ľudí. Odsúdený bol prikovaný ku stĺpu okovami a na hlavu mu bola spustená kamenná guľa. Každý, kto bol odsúdený, bol k stĺpu prikovaný na posmech všetkých občanov. Bolo zrejmou povinnosťou, aby odsúdeného videl každý občan Stupavy. Každý okoloidúci musel na odsúdeného, ktorý bol prikovaný, pľuvať.

Dôležitou spomienkou pre našu obec je i niekdajšia šibenica, ktorá stála v Sedličkách. Pred týmto miestom vypína sa vršok, ktorý je pomenovaný "Šibeničný vršok".

Stupavská
šibenica
a kat.

Vršok je krytý borovým lesíkom a zostane navždy očitým svedkom nespočetných popráv na smrť povrazom.

Stupava, ako dôležitá obec na Záhorí, mala aj vlastného kata. Posledná poprava bola prevedená v roku 1796, a to u jedného študenta, ktorý vyraboval fran-tiškánsky kostol v Malackách.

Na predných stránkach tejto knihy hovorí sa aj v po-vesti o poprave v Stupave.

V našej obci je uchovaná zvlášť pamätihodná pamiatka richtárskeho práva, ktoré všetci richtári mali "richtárske žezlo". Toto pochádza z roku 1780 a tento nápis sa na žezle aj nachádza. Je to majstrovsky vyhotovené, s krásnou ozdobou a zamaľované pestrú farbou.

Richtárske
žezlo.

Toto žezlo bolo donedávna, pokiaľ boli ešte richtári volení, odovzdávané novozvolenému richtárovi slávnostne ako znak spravodlivosti a sudcovského práva.

Žezlo je iste svedkom mnohých nespravodlivých rozhodnutí voči pracujúcemu obyvateľstvu našej obce, lebo vtedy všetky rozhodnutia určovali páni, ktorí tu vládli v grófskom kaštieli prostredníctvom richtára, ktorý bol v ich službách.

V dobe vládnutia veľkého Napoleona v roku 1806, jeho pomocné vojsko saské zdržovalo sa v Stupave v boji proti Maďarom.

Napoleonove
vojsko v
obci.

Pruské vojská, ktoré bojovali proti maďarskej armáde v roku 1866 obsadili aj Stupavu a túto dlho držali. Toto vojenské sústredenie v Stupave bolo v dobe, keď sa pripravovali na útok proti maďarsko-rakúskym jednotkám.

Pruská vojna.

Za pomoci stupavského hájnika, jeho meno sa však nepodarilo uchovať, vojská podnikli nepozorovane útok a tak pri Lamači bol nepriateľ porazený.

Počas pobytu tohto vojska v obci nedošlo k žiadnym násilníckym tvrdostiam. A škody, ktoré tu bojom vznikli, boli velením vojsk vynahradené.

Dejiny našej obce nám potvrdzujú, že aké veľké a hrozné nebezpečenstvá následkom vojen Stupava prežívala. Vojny a ostatné prepadávania obce, nijako nepomáhali rozkvetu a rozvoju obce. Vojna vždy zanechala v obci neblahé následky v hospodárstve a najmä na zdraví obyvateľov.

Nemoci a pohromy.

Bola to napríklad vojnou zapríčinená hrozná nemoc "mor", ktorá viackrát pustošila ľudské životy v našej obci. Tejto strašnej nemoci sa nevyhli ani mladí, ani starí ľudia.

Sú to najmä smutné roky 1420, 1509, 1526, keď mor riadil pokojné životy. Aj v rokoch 1562, 1640, 1642 a 1672 bol do našej obci prenesený mor z Viedne. Druhá zákerná choroba "cholera" taktiež riadila životy pokojného a pracovitého obyvateľstva v našej obci, v rokoch 1831 a 1866.

Po tejto smutnej udalosti v našej obci zostala nám pamiatka "cholerský cintorín".

V našej obci bolo viac bohatých roľníkov už aj v dávnej minulosti. Bohatstvo celého majetku sa dedilo z rodu na rod a ďalšie pokolenia rodiny.

Vystaňo-
valectvo

Avšak v Stupave boli aj robotníci a chudobní malí roľníci, ktorí nemali možnosť takého zárobku, aby mohli spokojne žiť so svojou rodinou. Často boli bez práce, bez zárobku a deti trpeli hladom a podvýživou. Takýto stav nútil viacerých robotníkov i roľníkov odchádzať z domova za prácou - za chlebom pre svoje rodiny.

Ešte pred prvou svetovou vojnou odišlo takto do cudziny na 2 % robotníkov za prácou.

Avšak po vojne sa situácia ešte nezmenečila a nútila občanov k väčšiemu vysťahovalectvu. Z našej obce odišlo takto 5 % robotníkov i roľníkov za prácou, a to najmä do Ameriky.

Mnohí robotníci odchádzali na sezonné práce aj do susedného Rakúska. Odchádzali tam často i s celou rodinou, i malými deťmi. Pracovali tam u bohatých roľníkov pri okopávkach, žatevných a mlatebných prácach a v jeseni pri repnej kampani. Mnohí zostali aj natrvalo v Rakúsku, najmä mladí, ktorí sa tam i oženili.

Niektorí robotníci, ktorí sa vrátili z ďalekej Ameriky, čiastočne si finálne pomohli vo svojich rodinách. Bolo obyčajne zvykom, že za ťažko zarobené peniaze kúpili polia. Viacerí, ktorí sa vracali domov, nedoniesli si ani to, čo si tam vzali. Ba aj na cestu si požičiavali peniaze, a potom doma museli oplácať.

Prvá svetová vojna v rokoch 1914 až 1918 bola už novým druhom vojny. Bola to prvá vojna, v ktorej sa masovo uplatnila nová strojová technika. Po prvý raz sa použili lietadlá na bombardovanie. Po prvý raz boli použité tanky, obrnené autá a po prvý raz sa použili aj jedovaté plyny.

Svetová vojna.

Vojna priniesla ľuďom nesmierne útrapy a straty na životoch, čo nám dokazujú mnohé mená na pomníkoch padlých.

Prvá svetová vojna, ktorú rozpútali imperialisti, uvrhla národy do nespočetných vojnových útrap a biedy, z ktorých postupne vyrastalo bojové odhodlanie našej robotníckej triedy, čo sa prejavilo aj v našej obci.

Po vypuknutí vojny, ceny životných potrieb neustále stúpali a prídely potravín sa obmedzovali. Vicerí boháči, špekulanti, obchodníci v Stupave a mnohí šmelinári závratne bohatli. Pracujúci doma a vojaci na fronte hladovali. Páni začali predlžovať pracovnú dobu, aj keď ešte slabé bytové podmienky a zdravotné starostlivosť sa začali zhoršovať.

Mnohí otcovia detí sa z fronty nevrátili. Aj z našej obce sa nevrátilo 104 chlapov a o mnohých sa ani nevie, kde padli. Ako pamiatka padlých vojakov v prvej svetovej vojne, stojí pomník na námestí pred kostolom.

Následky prevratu sa preukázali v našej obci, nemilo pôsobiace najmä pre grófske pánstvo.

Státny
prevrat
v r.1918

Do polovice októbra r.1918 možno povedať, že bol v našej obci pokojný život a klúd. Najmä robotníci i v tomto čase znášali následky vojny a ani nebolo nádeje na zlepšenie životnej úrovne.

Občania Stupavy boli povzbudení a dostalo sa im odvahy, keď vtedajší maďarský poslanec gróf Michal Károlyi vyhlásil v parlamente, že vojna je prehratá. Toto vyhlásenie najviac zapôsobilo na maďarských úradníkov a prisluhovačov maďarského režimu, ktorí týmto dňom úplne zmenili postoj k pracujúcemu ľudu, a ich surovosť zmäkla..

Revolučnosť pracujúceho ľudu, ktorá bola v ňom dusená po celú vojnu, začala sa potom vybiť v rabovačkách na grófskych majetkoch a u veľkoobchodníkov. Obyvatelia zavalení biedou a hladom boli nútení a zamerali sa v prvom rade na zásoby. Často dochádzalo i k bitke medzi obyvateľmi a strážami, ktoré boli pod vplyvom pánstva. Neskôr na zamedzenie rabovačky boli použité i vojenské jednotky.

V nemalej miere sa zúčastnili na rabovačke i Zohorania, ktorí predávali grófske dvory Ľudovíta Karolyiho. Rabovačka sa rozšírila do takej miery, že maďarské vojská, ktoré sa tu ešte zdržovali, museli zakročiť a použiť i strojné pušky. Okrem menších poranení, nedošlo v žiadnom prípade k stratám na životoch.

Ráz rabovačky bol tak rozšírený, že muselo byť požiadané o pomoc i vojsko z Bratislavy. Vojaci boli pozbieraní a dovezení do Stupavy na dvoch nákladných automobiloch. Na autách mali po stranách i strojné pušky. Títo vojaci odviekli niekoľko občanov zo Stupavy, avšak za Mástom smerom k Záhroskej Bystřici ich potom prepustili. Toto boli udalosti miestneho významu, avšak tvrdo zapôsobili natunajší, pracujúci ľud v našej obci.

Kontrarevolučný kurz českej buržoázie v sovietskom Rusku budil odpor časti legionárov, najmä z radov uvedomelých robotníkov. Vplyvom víťazného boja ruskej robotníckej triedy a jeho ohlasu medzi českým a slovenským robotníctvom, došlo v roku 1918 k utvoreniu "Československej komunistickej strany na Rusi". Táto strana rozvíjala veľkú agitáciu medzi vojakmi, legionármi

Národná a
demokratická
revolúcia,
1918.

a mala styky s hnutím i doma. Toto hnutie malo veľký význam na utvorenie našej Komunistickej strany doma.

Vplyv víťazného boja v Rusku silne zapôsobil na viacerých vojakov aj zo Stupavy, ktorí sa dostali do ruského zajatia. Boli to napríklad Brbúch Ján, Štēfa Pavol, Opavský Jozef, Jánoš Štefan a ďalší. Takto sa skúsenosti boja proti buržoázii zo sovietskeho Ruska doniesli do Stupavy.

V priebehu augusta, septembra a októbra r.1918 dochádza aj v Stupave k ďalšiemu posilneniu protivojnového a národnoslobodzovacieho boja.

Nazhromaždená nespokojnosť ľudových mas, najmä robotníkov urobila z tejto akcie mohutný nástup všetkého ľudu proti rakúskym imperialistom. Tak, ako v Stupave, tak aj v mnohých miestach za veľkej demonštrácie bola vyhlásená prvá československá republika.

Avšak tento vývoj robotníckeho hnutia z veľkej miery znemožnila zradcovská politika vedenia sociálnej demokracie. Lebo táto pokračovala v politike v spolupráci s buržoaziou. Preto aj 28.októbra 1918 dobrovoľne odovzdalo vedenie do rúk českej buržoázie v dôsledku stupňujúceho sa náporu ľudových mas. Takto vznikla Československá republika, ako buržoázny imperialistický štát.

Písal sa rok 1930, keď v Stupave vedúci pokrokoví činitelia rozšírili boj proti tmárstvu, ktoré malo v úmysle zaviesť všetku mládež na okraj bludnej cesty. V našej obci bola v roku 1930 obnovená činnosť robotníckej telocvičnej jednoty /RTJ/. Telocvičná jednota mala za úlohu zdržovať všetku mládež a tejto venovať všetku pozornosť vo výchove kultúrno-vzdelávacej.

Stupavský
farár pred
súdom.

Tu treba pripomenúť, že v tejto telocvičnej jednote sa združovali poväčšine chlapci a dievčatá z robotníckych rodín. Tak aj vedúci činitelia a cvičitelia boli z radov robotníckej triedy - aktívni robotníci.

Vedúci činitelia v RTJ našli si vždy dostatok času po celodennej práci, aby vo večerných hodinách venovali sa telešnej výchove pre dospievajúcu mládež a aj pre dospelých. Táto RTJ bola vedená v duchu ľavičiarstva, čo aj dokázala skutočnosť, že z radov dospievajúcich členov vyrástli bojovníci proti fašizmu, ktorí sa v živote a v boji uplatnili.

Z radov ochotných organizátorov tejto cieľavedomej činnosti boli viacerí členovia, ako Mader Jozef, Tóth František, Talač Jozef, Mihál Jozef, Jelačič Tomáš, a ďalší.

Telocvičná jednota mala všetky oddiely žiactva dorastu členstva vystrojené v telocvičnom úbore, ktorý sa používal na verejných vystúpeniach. Žiaci chlapci mali biele košele a červené trenírky, modrý opasok a cvičky. Samozrejme chlapci, pekné červené trenírky v letnom období používali a nosili aj do školy.

Písal sa rok 1930 a v tejto dobe samozrejme bolo i v škole ešte náboženstvo ako povinný predmet vyučovania. No a chlapci v červených trenírkach chodili aj na hodinu náboženstva.

Červená farba však rozčarovala pána farára, keď prišiel do triedy na vyučovanie a hneď začal zisťovať, ktorí chlapci chodia cvičiť do RTJ. Začal priamo zakazovať, že deti nesmú chodiť do RTJ a keď neposlúchnu, vraj sám urobí poriadok. Prikázal všetkým, aby v budúcnosti na hodinu náboženstva v červených trenírkach nikto do triedy neprišiel. Tento príkaz sa opakoval viackrát, avšak zakazovanie nepomáhalo. Pán farár Kvasnovský na iné metódy nepri-

šiel a začal všetkých chlapcov v červených trenírkach priamo fackať.

Tento kresťanský spôsob výchovy sa rýchlo po dedine rozchýril do takej miery, že zodpovedným činiteľom bolo treba urobiť nápravu. Celou touto záležitosťou sa zaoberal aj výbor RTJ, v ktorej v tej dobe bol starostom Uher Šebastian. Bol poverený, aby osobne túto záležitosť prejednal s farárom, avšak žiadna domluva nepomáhala. Starosta RTJ súdruh Uher bol poverený, aby podal trestné oznámenie na pána farára. Tak sa aj stalo a začalo vyšetrovanie, aké spôsoby on používa pri výchove náboženstva. Keď celá záležitosť bola v štádiu vyšetrovania, jedného večera prišiel za starostom RTJ s.Uhrom, člen školskej stolice obce Ľudovít Zeman, ktorý bol nahovorený od farára a žiadal, aby oznámenie bolo zrušené. Menovaný omlúval pána farára, vraj on to nemyslel v zlom, ale opačne, vraj chcel, aby z detí vychoval dobrých poslušných Bohu, deti katolíkov.

Starosta RTJ bol však neoblomný a trval na tom, aby pán farár, bol povolaný pred súd.

Za niekoľko dní bol zase starosta RTJ s.Uher Povoláný do Bratislavy ku generálnemu tajomníkovi Soc. dem.strany a tento taktiež ho žiadal, aby trestné oznámenie odvolal. Tento generálny tajomník žiadal zrušiť trestné oznámenie preto, lebo pán farár Kvasnovský mu prisľúbil, že keď sa tak stane, potom daruje 5.000,- korún na robotnícku tlač.

Záhoráci ako sa povie i teraz sú tvrdí a nebojácní ľudia a neboja sa ani čerta. Aj v tomto prípade trvali na tom, aby pán farár bol potrestaný. Medzi veriacimi celej obce panoval veľký rozruch

a dlhú dobu sa hovorilo všade o tejto záležitosti.

Nakoniec súd povolal pána farára a starosta mal zabezpečiť aspoň dvoch svedkov. Toto bola zasa taktika, lebo tieto deti neboli staršie ako 14 rokov a podľa zákona nemohli byť pripustené za svedkov. Avšak v triede sa našli dve dievčatá a to Anna Titzová, vydatá Jánošová a Jozefka Uhrová vydatá Jánošová, ktoré mali viac ako 14 rokov a museli byť pripustené k súdu ako svedkovia. Tieto dievčatá aj pri súde skutočne dosvedčili, že pán farár v triede naozaj fackal deti zato, že nosia červené trenírky a chodia do RTJ. Súd nakoniec rozhodol správne a pán farár Kvasnovský bol potrestaný len peňažitou pokutou.

Rok 1933.

Sociálne pomery, životná úroveň a hospodárska situácia sa v našej československej republike do roku 1933 stále nezlepšovala. Najmä pracujúci ľud pociťoval neblahé následky hospodárskej krízy, ktoré boli zapríčinené vojnou. Naša obec nebola výnimkou. Aj u nás vzrástala nezamestnanosť, bieda, čo dokazovalo 203 robotníkov, ktorí boli bez práce.

Sociálne pomery.

Na viaceré protesty a dožadovania, bolo treba robiť aspoň niektoré opatrenia. Robotníci sa so sľubmi neuspokojovali a žiadali nápravu. Preto vedenie obce sa snažilo čoastočne zmierniť situáciu. Boli zavedené tzv. núdzové práce. Prevádzali sa úpravy ciest, potokov, ulíc, niektorých námestí, ako pre kostolom a pod. Na tieto núdzové práce dala obec zo svojho rozpočtu pre nezamestnaných v tomto roku 50.000,- korún. Na stravovanie lístky zo štátnej pokladne dostala obec celkom 3.000,- korún. Nezamestnaní robotníci dostali

stravovací lístok v hodnote 1,5 kg chleba. Vedenie obce na túto akciu vynaložilo ako mimoriadnu výpomoc ešte päťtisíc korún.

Snaha sa tu prejavila pre nezamestnaných zo strany obce, avšak pre trochu slušné žitie rodín nezamestnaných to bolo málo. Mnohé rodiny žili pod výživou a boli priamo nútení rôznym spôsobom zabezpečovať si živobytie najmä tam, kde boli viaceré deti. Nezamestnaní robotníci chodili do lesa a hôr zbierať drevo pre vykurovanie bytov v zimnom období. Všetky lesy a hory boli majetkom pánstva. Bez povolenia boli robotníci za zbieranie dreva ešte pokutovaní a keď nemal z čoho platiť, došlo i k zavretiu.

V roku 1933 bolo nasledovné zloženie obecného zastupiteľstva.

Obecné
zastupiteľstvo

Vo vedení, teda v obecnom zastupiteľstve bolo v tomto roku 30 členov. Boli tu štyria živnostníci, 10 sociálnych demokratov, 5 agrárnikov, 3 za Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu, jeden za židovskú hospodársku stranu, jeden za židovskú politickú stranu, dvaja za komunistickú stranu, traja za nepolitický blok hospodársky, jeden za národné-socialistickú stranu.

V tomto zastupiteľstve boli utvorené nasledovné komisie : hospodárska, stavebná, zdravotná, finančná a stravovacia. Tento zastupiteľský orgán nemal vopred vypracovaný plán práce. Zasadnutia sa zvolávali podľa potreby. Za celý rok bolo len jedno riadne zasadnutie, na ktorom boli prejednané záverečné účty za uplynulý rok 1932. V priebehu roku bolo však 13 mimoriadnych zasadnutí. Tieto zasadnutia boli zvlášť rušné a

aj búrlivé. Prejednávala sa tu otázka úplného prevzatia poľovného práva pre grófa Károlyiho. Sociálni demokrati hlasovali, aby poľovné právo bolo udelené len grófovi Károlyimu. Väčšina hlasov bola zasa proti tomu. Nevedeli sa dohodnúť a došlo k sporom a skoro aj k bitke. Avšak na žiadosť pána grófa, ktorý v tej dobe mal veľké slovo, bolo obecné zastupiteľstvo rozpustené a bol tu menovaný vládny komisár. Za vládneho komisára v našej obci bol menovaný Krajiniským úradom pán Eduard Vyhnaľek, ktorý bol do tej doby starostom.

Píše sa rok 1933 a po čítaní sa len veľmi málo stav zmenil. V tomto roku sa sobášilo len 24 párov. Počet narodených detí bol 75, z ktorých bolo 37 chlapcov a 38 dievčat. Nemanželské deti boli štyri. Rozsobášili sa dva páry a to z príčin manželskej nevery. Zomrelo 49 osôb. V tomto roku najstarší vekovec je Adolf Nasch židovského vyznania, ktorý sa dožil 90 rokov pri plnom zdraví, a čulosti.

Obyvateľstvo

Naša obec vyslala v tomto roku k povinnému odvodu 135 mladíkov. Z tohoto počtu bolo odvedených k vojsku len 26 chlapcov. Tento nízky počet odvedencov - regrútov neznamenal nijakú neschopnosť, ale hospodárska, zlá situácia v štáte. Odvedení chlapci keď sa vracali z Bratislavy, kam chodia i dnes k odvodu, mali na kabáte pripnuté umelé kytičky zo štátnej tricolóry. Cestou a aj doma chodili po obci a v dobrej nálade si spievali. Veselí boli i tí, ktorí neboli odvedení.

Odvod

Hospodárska situácia bola ešte stále aj v našej obci utešená. Ešte stále občania pociťovali následky prvej svetovej vojny. Preto bol aj nízky

stav odvedencov i z našej obce, lebo hospodárska situácia nedovoľovala vydržiavať veľký počet vojakov. Ba opačne pre zlú situáciu bol znížený počet aktívneho vojska.

Zlé pomery sa preukazovali i v tom, keď obecná prirážka k činžovej daň činila 200 % a prirážka k ostatným daniam až 250 %. Vyberanie daní bolo značne sťažené a u poplatníkov rástol odpor, lebo vysoká daň značne odčerpávala finančné prostriedky. Mnohé rodiny si ani nemohli dane vyrovnať a došlo tak aj k licitácii majetku.

Zlá situácia a ťažké polozenie obyvateľstva bola príčinou i tomu, že ľudia nemali možnosť stavať si rodinné domky. Za celý tento rok bol v obci postavený len jeden rodinný domček. Skutočnosť dokazuje i to, že majstri murári žili v biede. Predtým však remeselníci si žili dobre a v hojnosti. Robotníci, najmä tí ktorí pracovali pri murároch boli na tom ešte horšie. Mnohí z nich nemali prácu vôbec, lebo nebolo pracovnej príležitosti. Mnohé rodiny žili naozaj pod výživou, bez chleba.

Stavebný
ruch.

Naša obec v tomto roku počítala celkom 495 domových čísiel. Bytový fond nebol taktiež uspokojivý až na tie domy, ktoré boli novo vybudované. Mnohí ľudia bývali len v jednej miestnosti i s deťmi. Bývanie bolo treba aj udržiavať a občas prevádzkať i opravy a údržbu. Toto však mnohým rodinám nebolo možné. Pretože otcovia boli bez práce a veru často nemali možnosť ani len zaskliť okno, keď ho deti rozbili.

Veru o nič lepšie neboli na tom ani robotníci. Hospodársky úpadok bol každým dňom zjavnejší. Roľníci už nemali možnosť vyvážať svoje produkty za hranice, najmä do Rakúska, ako to bolo

Poľnohospo-
ársk. dárstvo

pred uzavretím hraníc. Svoje poľnohospodárske výrobky zasa nemohli doma odpredávať, lebo nebolo kupujúcich. Mnohí, najmä malí a strední roľníci sa takto značne zadlžili a aj k týmto dochádzali často exekútori a zabavovali im mnohé veci z hospodárstva i osobného majetku. Tak aj niektorí malí živnostníci nemali možnosť a podmienky zaplatiť si svoje dane a došli takto o svoj majetok. Ako napríklad dedinský tesár Ferdinand Švarc nemal možnosť zaplatiť si dane, lebo nemal prácu a keď, tak veľmi málo - bol mu odpredaný súkromný rodinný dom.

V Stupave bol stav domácich zvierat v roku 1933 nasledovný :

Domáce poľno-
hospodárske
zvieratá

V obci bolo celkom 464 kusov hovädzieho dobytku. Koní bolo 318, ošípaných bolo 556 kusov, kozí bolo 251 kusov a boli tu len dve ovce. Drobnú hydinu a králikov chovali si ľudia v každej domácnosti. Medzi obyvateľmi sa prejavil veľký záujem o včelárstvo a preto tu bol aj založený včelársky spolok. Spolok dochovávateľov malých zvierat bol tu už dávnejšie založený. Spolok nemal finančných prostriedkov a zo strany svojich členov nepreukázala sa iniciatíva a preto aj tento nesplnil svoje poslanie. Aktívni členovia tohoto spolku však predpokladali, že pozdejšie sa situácia a činnosť postupne zlepší. Príčinou slabej činnosti bola tu zasa hospodárska kríza a nezamestnanosť.

Vzrast poľnohospodárskych plodín sa neprejavoval na výrobe. Tak ako aj v minulosti, pestovali sa tu naďalej bežné plodiny ako zemiaky, kapusta, uhorky, raž, jačmeň, žito, ovos, kukurica, repa a niektoré iné poľnohospodárske produkty. Dorábateľia pestovali tieto výrobky zväčša pre vlastnú potrebu a krmivo. Len v malej miere pestovali plodiny na odpredaj, lebo

Plodiny.

bol slabý odbyt.

Viacere vyhybnuté vinice, najmä vymrznutím boli preorientované a zmenené na sady alebo boli vysádzané ríbezľom, ktoré sa ukazovalo výnosným. Mnohí pestovatelia viníc tvrdili, že v stupavskom chotári sa nedá dopestovať kvalitné štepené hrozno a preto aj zrušili svoje vinohrady a zmenili ich na sady, kde pestovali ovocné stromy.

Niektorí však tomu neverili a vysádzali nové druhy viničov štepených. Ukázalo sa že mali pravdu, lebo sa dalo dopestovať i hrozno kvalitné.

Pozrime sa, ako vyzeralo obecné hospodárenie v tomto roku, keď životné podmienky neboli dobré.

Obecné hospodárenie

Obecný preliminár v tomto roku vykazoval sumu 484.009,10 Kčs. Z tohoto boli výdavky celkom 481.102,56 Kčs. Položka výdavkov na školy činila Kčs 90.000,- a z toho bolo vydané na obecnú školu 56.194,87 Kčs a nameštiansku školu, Kčs ~~lebo~~ 11.595,20. Ostatné výdavky a to diety a cestovné trvy činili 3.581,80 Kčs, nemocenské poistenie a penzijné výdavky činili 5.808,- Kčs, vykurovanie úradných miestností 2.497,40 Kčs, kancelárske potreby a tlačivá 6.498,- Kčs, zákonníky a odborné knihy 1.142,20 Kčs, poštovné kolky a telefon 1.655,- Kčs, osvetľovanie úradných miestností 822,- Kčs a ostatné nepredvídané výdavky činili 15.253,- Kčs.

Okrem týchto boli aj iné obecné výdavky a to - udržiavanie obecného inventáru 37.995,28 Kčs, prirážky, dávky a poplatky 3.602,50 Kčs, na obleky obecným sluhom 1.414,25 Kčs, udržiavanie hasičského skladišťa 798,10 Kčs, podpora dobrovoľnému hasičskému zboru 2.000,- Kčs, úrazové a poisťné členom tohoto zboru a poisťné skladišťa

824,20 Kčs, odvodné výdavky 1.030,- Kčs, rozšírenie elektrickej siete 20.505,55 Kčs, za verejné osvetľovanie 24.038,10 Kčs, udržiavanie verejných hodín 780,- Kčs, úprava ciest a ulíc 11.372,50 Kčs, vicinálne cesty Stupava - Pajštún, Nový Svet 7.450,- Kčs, na príjazdne cesty 1.849,85 Kčs, podpora okrašľujúcemu spolku 300,- Kčs, za prídely pozemkov 27.000,- Kčs, penzia bývalej učiteľky Vilme Potmanovej 600,- Kčs, za popis školopovinných detí 300,- Kčs, podpora chudobným žiakom 815,- Kčs, podpora rôznym spolkom 370,- Kčs, podpora Okresnému osvetovému zboru 500,- Kčs.

Požitky duchovenstva 906,65 Kčs, plat kostolníka 201,- Kčs, plat organistu 1.200,- Kčs, plat zvonára 100,- Kčs, na opravu cesty Stupava-Pajštún 21.845,- Kčs, núdzové práce 42.226,50 Kčs. K tomu ešte plat správcu /nadiktovaného komisára Vyhnálka/ obce 6.000,- Kčs.

Pramene príjmov obce boli priemerné a poz ostávali z týchto položiek : telefonné rozhovory 78,- Kčs, matričné výťahy 561,- Kčs, prenájom za poľovné právo 14.000,- Kčs, dávky zo zábav 2.629,- Kčs, dávky od psov 1.410,- Kčs, dávky z liehových nápojov 8.023,- Kčs, dávky z mäsa 4.818,- Kčs, poplatky z miestneho a jarmočného 3.684,- Kčs, sociálna starostlivosť 5.391,- Kčs, príspevky od prepoľných žiakov 2.793,- Kčs, za obecnú váhu 600,- Kčs, domová daň 103.655,- Kčs, obecná prirážka 485.655,- Kčs, dlžoby - úroky a úmor 16.130,- Kčs.

Fond pre podporu chudobných občanov v obci bol v tomto roku nasledovný : na vianočnú nádielku 7.879,- Kčs, za lieky chudobným občanom 4.118,- Kčs, mliečna akcia pre chudobné deti 4.382,- Kčs, stravovacia akcia 2.120,80 Kčs, liečebné výdavky

pre chudobných občanov, vzniklé v nemocniciach činili 7.370,- Kčs, starobná podpora 6.664,- Kčs, peňažité podpory 4.484,- Kčs, pochovávanie chudobných občanov 856,- Kčs.

Okrem ostatných obecných výdavkov bola určitá čiastka venovaná i na obecnú knižnicu. Na obecnú knižnicu, ktorá bola už skoršie založená, bolo v tomto roku venované 1.850,- Kčs. Knihovníkom bol pán Alexander Šmelík. Knihy sa požičiavali vždy v sobotu. Knižnica mala celkom 450 zväzkov. V tomto roku bolo zapožičaných 3.636 kníh.

Obecná knižnica

Život obce sa sústreďoval na bývalom obecnom dome /teraz MNV/. V začiatkoch budova vyhovovala požiadavkám, avšak už v tomto roku vedenie obce pripomínalo, že táto budova už prestáva priestorove vyhovovať svojmu účelu. Budova bola postavená v roku 1910 nákladom 52.771,98 Kčs. Pozostávala z týchto miestností : 3 kancelárie, 1 zasadacia sieň a 1 miestnosť pre obecných sluhov. Na poschodí bol byt vedúceho notára, ktorý mal 4 izby, 2 kuchyne, 1 špajzu a jednu izbu pre slúžku. Okrem toho i sociálne zariadenie.

Obecný dom

Vedenie obce už v tomto roku sa dožadovalo výstavby nového vyhovujúceho obecného domu.

Doba uradenia notárskeho úradu nedá sa presne zistiť, lebo tento sa zriaďoval postupne. Avšak podľa archívnych záznamov bol tu notárom v rokoch 1872 do 1889 Ján Schürtz. V rokoch 1889 - 1925 bol vedúcim notárom Ján Šmelík. Od roku 1925 do 1933 tu bol notárom František Paštinský a prideleným notárom Viliam Petrovič. Od roku 1933 bol vedúcim notárom Miroslav Lukán.

Notári

Ako administratívne pracovné sily boli tu Margita Kittlerová s platom 700,- Kčs mesačne, potom tu bol František Daráš ako výpomocná sila s platom 700,- Kčs.

Uradníctvo

Vo funkcii richtára /starostu/ do roku 1933 boli títo stupavskí občania : Mená a presne zistiť dobu zastávania funkcie richtára v prvých začiatkoch zo záznamov v archíve sa nedalo a preto uvádzam len známych.

Richtári

V roku 1872 zastával funkciu richtára v našej obci Karol Müller. V roku 1873 bol richtárom Ján Brezovský, v roku 1875 Jozef Benca mladší.

Potom dopokiaľ 1879 bol richtárom Pavel Maroš. Od roku 1885 bol znovu richtárom Jozef Benca ml. Od roku 1888 bol zasa znovu richtárom Pavel Maroš. Zasa od roku 1892 bol zvolený do funkcie richtára Ľudvík Nagy, o ktorom ľudia veľa hovorili, že sa najviac zaslúžil o našu obec. V roku 1904 bol zvolený do funkcie richtára Jozef Novák a za jeho úradovania bola zriadená Kaštanová aleja stredom hlavnej ulice cez celú obec, boli upravené chodníky popri ceste a bola vystavená budova obce /obecný dom/ terajší MNV.

V roku 1911 stal sa richtárom Karol Krištoffy a zastával túto funkciu po celú dobu trvania prvej svetovej vojny.

V roku 1919 stal sa už richtárom Tomáš Malec roľník a bol to ako prvý po prvej svetovej vojne a po utvorení prvej Československej republiky. Tento bol za krátky čas pozbavený svojej funkcie okresným náčelníkom za špekuláciu, o ktorej som sa v začiatku zmienil. Po ňom v roku 1920 bol poverený funkciou richtára miestny lekár Dr. Adolf Eduard Zimprich.

Od roku 1923 bol zasa zvolený za richtára Karol Binder - miestny lmylnár. Od roku 1925 bol richtárom Jozef Vachálek - murársky majster, už za politickú stranu soc.demokratickú. Za jeho úradovania v rokoch 1928-1930 bola tu postavená Cementáreň. V priebehu výstavby tohoto závodu bol tu vplyvným činiteľom a bezpracne z mozoľov robotníkov tu bohatol.

V roku 1932 stal sa richtárom /už ako starosta/ zasa stolár - živnostník Edvard Vyhnálek. V tomto roku 1933 ho menovali správcom /komisárom/ obce.

V tomto roku 1933 boli ako obecní sluhovia títo občania : Ján Kliment, Ondrej Šimonič, František Brezovský ako obecný kancelársky sluha, nazývaný "konšel". Doh ročný plat činil pre jedného 4.800,- Kčs. Ďalej Mária Bartalská bola ako školníčka na ľudovej obecnej škole s platom 3.000,- Kčs ročne, s bytom.

Obecní
sluhovia

Potom Albert Horecký, Alojz Kahánek, Juraj Král a Karol Buchta boli ako obecní hájníci s ročným platom 3.000,- Kčs.

Ako úväzkoví zamestnanci boli Mária Baloghová a Anna Hanečková - ako pôrodné baby /asistentky/, s ročným platom 120,- Kčs.

V roku 1933 znovu zahájila svoju činnosť miestny odbor Matice Slovenskej a to 7.októbra. V tejto zložke grupovali sa členovia najmä z radov zámožnejších rodín a inteligencie. Činnosť bola zameraná najmä na divadelné vystúpenia.

Spolková
činnosť

Ďalej bola tu Telocvičná jednota Sokol, v ktorej sa sústreďovali a účinkovali mládež i dospelí z radov zámožnejších rodín - prednosta železničnej stanice, poštmajster, riaditeľ meštianskej školy a podobne. V tejto dobe táto jednota bola majiteľom zriadeného kina a týmto začala vykazovať väčšiu

činnosť. V tomto roku bola v novom kine premietnutých 46 filmov.

Aj miestny okrašľujúci spolok v našej obci vykazoval pomerne peknú činnosť. Členovia spolku sa zameriavali najmä na čistotu obce, pekný vzhľad v záujme cudzineckého ruchu, ktorý v tej dobe bol značne rozšírený. Okrašľujúci spolok bol prvým, ktorý najviac bojoval o to, aby známy dubník za obcou nebol vyrúbaný, avšak nepodarilo sa tomu zabrániť.

Aktívnym spolkom tu bola aj Telocvičná jednota RTJ / Robotnícka telocvičná jednota/. V tomto spolku sa gromovali mládež i dospelí z radov robotníckych rodín. Činnosť spolku bola zameraná na Telocvičné akademie, prostné cvičenie, ako aj na telocvičnom náradí a na mnohé divadelné vystúpenia.

Miestny spolok Červeného kríža sa zameriaval na pomoc sociálne postihnutým rodinám.

Bol tu utvorený aj spolok študentov a žiakov vyšších stupňov škôl. Činnosť tohoto spolku bola zameraná na uskutočňovanie niekoľkých hudobných koncertov a niektorých divadiel.

V roku 1933 bolo pomerne kľudné a príjemné počasie. Jaro zaznamenalo niekoľko lejakov. Leto bolo pomerne horúce a suché. Jeseň bola pomerne kľudná a začali aj husté hmly, ktoré trvali až do polovice novembra. Priemer počasia po celý rok bol priemeraný a príjemný.

Počasie

Aké boli ceny potrieb denného života obyvateľstva
v roku 1933.

Ceny denných
potrieb

1 kg chleba	2,- Kčs
1 kg soli	2,- "
1 kg pšeničnej múky	3,- "
1 kg chlebovej múky	2,- "
1 kg hovädzieho mäsa	13,- "
1 kg teľacieho mäsa	13,- "
1 kg bravčového mäsa	14,- "
1 kg másla	24,- "
1 kg krupice	4,- "
1 kg ryže	4,- "
1 kg kávy	40,- "
1 kg krištáľového cukru	5,- "
1 kg kockového cukru	6,- "
1 kg orechov	8,- "
1 kg maku	8,- "
1 kg hrachu	4,- "
1 kg šošovice	6,- "
1 kg fazule	2,- "
1 kg mydla	8,- "
1 lt octu	2,- "
1 lt petroleja	1,60 "
1 lt mlieka	2,- "
1 dkg papriky	0,30 "
1 dkg škorice	0,40 "
1 dkg korenia	0,40 "
1 q žita	180,- "
1 q kukurice	140,- "
1 q zemiakov	50,- "
1 hus	30,- "

Takéto boli ceny niektorých vybraných potrieb.

V našej obci bola už od roku 1925 založená miestna organizácia Komunistickej strany Slovenska - KSS. Avšak rok 1933 zaznamenal pre stranu nedobrá situáciu a organizácia sa dostala do neutešených pomerov. V tejto dobe bol predsedom miestnej organizácie KSS Štefan Slezák mŕrár, ináč ho nazývali Amerikán. Menovaný bol za prácu v ďalekej Amerike, avšak vrátil sa domov tak chudobný, ako keď išiel tam. Nepriniesol si nič, ba ani na cestu nemal dosť peňazí a preto aj cestoval - ako sa hovorí - na čierno.

Menovaný sa neosvedčil vo funkcii predsedu KSS, lebo mal povahu samotára a veľmi málo dochádzal do staku s členmi alebo s ostatnými robotníkmi. Preto sa strana dostala do stagnácie a aj činnosť ostatných členov bez mála zanikla.

Do značnej miery bola príčinou tejto stagnácie stále trvajúca hospodárska kríza a nezamestnanosť. Viacerí členovia organizácie boli bez práce, nemali finančných prostriedkov a neplatili ani príspevky. Niektorí členovia úplne prestali byť členmi.

Vedúci predstavitelia, funkcionári organizácie nemali ešte skúsenosti a poznatky vo vedení organizácie, ktorá mala združiť široké masy robotníctva. Funkcionári sami nepreukazovali a nesnazili sa nájsť inú cestu, aby sa organizácia dostala do života a na správnu cestu.

Niektorí členovia sa dali zlákať a prestúpili do miestnej organizácie Sociálne demokratickej strany. Už aj preto, že v závode Cementárne, ktorá zamestnávala niekoľko robotníkov, boli vplyvní niektorí činitelia Soc. dem. strany a títo zlákali niekoľkých členov z KSS na ich stranu. Toto bola ich politika,

aby oslabil stranu KSS, čo sa im v tejto dobe aj darilo. Strana Soc.dem. bola v tej dobe pomerne silná počtom členov.

Rok 1934

V našej obci bolo nasledovné triedne zloženie obyvateľstva v tomto roku.

Triadne zloženie obyvateľstva

V obci bolo celkom 291 živnostníkov. Z týchto bolo 17, ktorí mali obchody s miešaným tovarom. Ďalej bolo tu z nich 7 holičov, potom 6 mäsiarov, ďalej 8 stolárov, pekárov bolo 7, potom tu boli 3 mlynári, ďalej boli tu 3 kováči, 5 obuvníci, 5 maliarí, 8 krajčírí a potom tu boli aj iné rôzne živnosti, ako výkupcovia koní a pod.

Ostatní občania sa živili roľníctvom a robotníci poväčšine boli nezamestnaní. Samozrejme, že ani roľníci nemali dobré pomery.

Vedenie obce sa snažilo čiastočne zmierniť situáciu v nezamestnanosti. Zavádzal sa systém núdzových prác. Bolo zavedená aj stravovacia a ošacovacia akcia. Robotníkom nezamestnaným, ktorých bolo na 150, bola takto poskytovaná pomoc.

Výpomoc nezamestnaným

V núdzových ^{práciach} porádach bolo v tomto roku vyplatené na mzde 24.867,- Kčs, na stravovaciu akciu bolo vyplatené 11.327,- Kčs a na ošacovaciu akciu pre dospelých i deti bolo vyplatené v tomto roku 8.602,- Kčs.

Hospodársku krízu pociťovali i roľníci, ktorých bolo vtedy 125 samostatne hospodáriacich. Ťažko odpredávali svoje výrobky doma a len málo vozili do Bratislavy na odpredaj. V tejto dobe aj roľníci veľmi málo zamestnávali pracovné sily, ako to bolo vždy zvykom, že skoro každý hospodár mal sluhu a aj služobnú. No napriek tomu zo všetkých vrstiev

obyvateľstva v našej obci, sa mali predsa len roľníci najlepšíe.

Na vzraste obyvateľstva nedochádza v roku 1934 k zvláštnej zmene. Počet obyvateľstva ešte stále nedosahuje výšku 4 tisíc. V tomto roku bolo 36 dievčat a 38 chlapcov. Celkom bolo v tomto roku zomrelých 39 obyvateľov. Z tohoto počtu bolo 23 mužského pohlavia a 16 ženského pohlavia.

Vzrast
obyvateľstva

Umrtnosť bola zapríčinená v 6 prípadoch na tuberkulózu pľúc a v 29 prípadoch bola smrť zapríčinená nákazlivou chorobou a to v 16 prípadoch na spálu.

Chorobnosť

Vyskytli sa v našej obci aj nákazlivé choroby pohlavné, avšak nedolo sa zistiť stav, lebo boli zatajované. V ojedinelých prípadoch sa však, predsa len zistili vinníci a boli vyliečení. Všeobecne ľud zachovával svoju prirodzenú mravnosť tak, že tieto choroby nestali sa ohrožujúce. No napriek všetkej zachovávannej mravnosti narodilo sa v tomto roku 6 nemanželských detí. Sobášených bolo 45 párov a jeden pár bol rozvedený pre manželskú neveru.

V tomto roku, teda v roku 1934 bolo v našej obci odvedených 20 švárnych chlapcov k vojenskej prezenčnej službe.

Odvod

Hospodárska zlá situácia ešte stále nedovoľovala zvyšovať počet vojakov v našej armáde...

Situácia v poľnohospodárskej výrobe bola pomerne uspokojivá a len niektorí roľníci mali naozaj zlé poľnohospodárske výsledky pre dlhotrvajúce pomerné sucho. Najmä krmivo bolo potrebné pre dobytok, avšak bolo tohoto len málo. Ako výpomoc postihnutí roľníci dostali od Zemeľskej rady

Situácia v poľ-
nohospodárskej
výrobe

v Bratislave pridel krmiva a osiva.

Ako zvláštna zložka v našej obci bola takzvaná ur- Urbárska obec
bárska hospodárska obec.

Členom urbárskej obce mohol byť ten, kto vopred zaplatil urbársky podiel. Samozrejme, že túto možnosť malo len málo občanov.

Každý člen podľa toho, koľko mal podielov v urbárskej obci a vopred vyplatené poplatky drevorubačské, dostal aj pridelené palivové drevo /obyčajné agátové/ a roľníci mali okrem toho aj pasienky, ktoré členovia urbárskej obce spoločne užívali.

Predsedom v našej obci v tomto roku bol roľník Štefan Ivák a pokladníkom bol Jozef Móz.

V našej obci bol ako najväčší urbariarista Bedrich Gajringer, ktorý mal 49 podielov a ako druhý bola naša politická obec, ktorá mala 32 podielov. Možno povedať, že mnohí ostatní členovia nemali možnosť preplatiť si mnoho podielov z finančných príčin. Niektorí mali 4 podiely, iní 10 až 16. Aj tu sa utvárali skupiny, v ktorých sa prejavovala zámožnosť a tak aj finančná výpomoc obci.

Hospodárenie obce sa napriek rôznym ťažkostiam zlepšilo najmä tým, že bola 251 % obecná prirážka. Tým sa diaľahlo to, že obec mala možnosť venovať i finančné prostriedky na kultúrne ciele. Preto bola poskytnutá pomoc aj Okresnému osvetovému zboru v Stupave, ktorý tu bol utvorený, v sume 500,- Kčs. Na verejnú obecnú knižnicu bolo venované 1.780,- Kčs. Kultúrna výchova

V tomto roku dosahovala obecná knižnica už viac ako 508 zväzkov kníh. Čitateľov bolo v tomto roku 254 a na jedného pripadalo z týchto čitateľov

37 zväzkov kníh. Najviac boli zapožičané a predpokladá sa, že aj čítané knihy tieto : "Čachtická pani" od Nižňanského, "Kozácka pomsta" od Čajkovského, "Bratova ruka" od Kalinčiaka, "Dvadsaťtisíc míľ pod morom" od J.Verne. V tomto roku bola knižnica doplnená o 58 zväzkov. Počet čitateľov bol najmä z radov nedospalej mládeže. Z radov dospelých občanov len veľmi málo si vypožičiavali knihy na čítanie a ďalšie vzdelávanie.

V roku 1934 neboli rozdielne zmeny v premene počasia proti minulému roku. Jaro bolo zrejme daždivé a leto zasa veľmi suché. Zima bola mierna.

Počasie

Pred započatím školského vyučovania v septembri roku 1934 prišiel do Stupavy nový, mladý učiteľ Jano Nálepka. Začal tu vyučovať na obecnej ľudovej škole v budove pred kostolom.

Príchod J.Nálepky do Stupavy.

Jano Nálepka bol od začiatku prísny a dôsledným učiteľom. Napriek tomu deti i rodičia mali ho radi. Stal sa obľúbeným preto, že bol prísny a pritom vždy veselý. Nepoznal rozdiely medzi chudobnými alebo bohatými a takto si získal sympatie u všetkých občanov.

V škole vynakladal a plne venoval výchove detí svoje schopnosti, vedomosti a učiteľské umenie. Preukazoval plnú zodpovednosť za výchovu detí. Deti ho mali radi, lebo si vždy vedel nájsť k nim cestu. I tu je možné poučiť sa z porekadla, že koho majú deti radi, to je dobrý človek. Toto porekadlo sa tu potvrdilo. Často organizoval a uskutočňoval výlety s deťmi do okolitých hôr a na pajštúnsky zámok. Výlety sa poriadali zvyčajne v nedeľu a zúčastňovali sa ich aj niektorí rodičia detí - žiakov.

Jano Nálepka rád spieval, - slovenské ľudové piesne, jak v škole s deťmi, tak aj na výletoch alebo niekedy aj na veselici, ako napríklad v deň 1. mája.

Po príchode do Stupavy už v prvých dňoch prejavil spoluprácu a pomoc Robotníckej telocvičnej jednote. Táto pomoc bola v RTJ, nemala žiadneho intelektuála vo svojich radoch, avšak podmienky tu nutne vyžadovali. Ako učiteľ plne sa venoval mimoškolskej výchove detí v RTJ, v ktorej bolo v tej dobe vedených v zoznamoch približne jedného dieťaťa a dorastu.

Pomoc Jána Nálepku sa naozaj prejavila v činnosti RTJ, ktorá v rokoch jeho pôsobenia v Stupave vykazovala najaktívnejšiu činnosť.

Rok 1935

Rozvoj obce

Rozvoj obce sa v roku 1935 o niečo zlepšil a aj kultúrny život sa obohatil proti minulým rokom. Obec nadobudla ďalšie pozemky pri tehelni smerom k Malému Háju a za Birešňou, ktoré boli pôvodne majetkom obce. Túto pôdu dostala obec z parcelácie pôdy grófa Károlyiho. Túto pôdu však užíval Jozef Vachálek, ktorý v tej dobe bol starostom obce a túto pôdu si vtedy aj privlastnil. Vedenie obce v tomto roku si muselo pôdu priamo vysúdiť. Pozemky boli v rozlohe 27 hektárov a hodnota bola v tej dobe 50.000,- Kčs.

Činitelia obce sa museli pridržovať presne stanoveného rozpočtu, lebo žiadne finančné prostriedky navyše nebolo možné získať. Celkový rozpočet bol na tento rok 390.526,- Kčs. Z tohoto bolo uvoľnené na úpravu ľudovej školy celkom obnos vo výške 89.358,- Kčs, avšak bol tento obnos čerpaný len vo výške 72.840,- Kčs.

Rozpočet

V rozpočte sa počítalo aj na úpravu silníc, lebo niektoré boli naozaj vo veľmi zlom stave a vyžadovali si úpravu.

Na úpravu niektorých ciest bolo uvoľnených len 24.960,40 Kčs. Ostatné, najmä poľné cesty si vyžadovali taktiež patričné opravy, avšak rozpočet nestačil a cesty zostali neopravené. Ročníci zvlášť potrebovali, aby cesty von z obce boli dobré, lebo ich zjazdnosť bola nespôsobilá. Darmo sa dožadovali a darmo poukazovali, že aj cesty hamujú ich poľnohospodársku výrobu, lebo nenašli pochopenie a ani možnosti zo strany vedenia obce.

Vedenie obce sa rozhodlo v roku 1935, že aj osvetlenie bude treba rozšíriť už aj preto, aby obec dostala krajší vzhľad. Elektrifikácia.

Aj sa tak stalo a bola v obci rozšírená elektrická sieť a rozšírené bolo aj osvetlenie. Na tento účel bolo uvoľnených celkom 20.570,- Kčs. Bolo veru veľmi vzácné osvetlenie ďalších ulíc pre obyvateľstvo obce, lebo dovtedy ľudia museli chodiť v noci len v tme. A aj niektorí obyvateľia do tejto doby nemohli mať elektrické osvetlenie v domácnosti, lebo na ulici nebolo vedenie.

Drobné hospodárstvo sa v našej obci pomaly ale predsa rozmáhalo. Chov králikov, kzí, prenikli už aj do chudobnejších rodín a tieto sa im stali zdrojom príjmu a aj výživy. Drobné hospodárstvo

Stav drobných domácich zvierat bol v roku 1935 nasledovný:

V obci bolo 1035 kusov sliepok, 128 kusov husí, 75 kusov kačíc, 11 kusov perličiek, 10 kusov moriek, približne 250 králikov a približne aj holubov.

Priemerné ceny boli nasledovné: sliepka 15-20,- Kčs, hus 20-30,- Kčs, kačica 15-20,- Kčs, králik 15-20 Kčs, holub 6-8,- Kčs.

Stav hospodárskych zvierat v tomto roku bol nasledovný: V obci bolo 198 koní, 451 ošípaných, kozí a bolo 269 kusov, hovädzieho statku bolo 451 kusov.

Stav hospodárskych zvierat

Ten istý počet hovädzieho dobytku a ošípaných bolb zužitkované na verejné zásobovanie. Kozy neboli dodávané na verejné zásobovanie, ale len súkromne boli zužitkované v domácnostiach. Bravčové mäso sa predávalo za 10-12,- Kčs a hovädzie za 10-14,- Kčs.

Obyvatelia obce sa zaoberali aj ovocinárstvom. I keď toto nebolo ešte organizované, predsa dosahovali pomerne dobré výsledky vo výrobe a pestovaní ovocia. V tomto roku však úroda bola pomerne menšia ako predtým. Obyvatelia však nestratili záujem a nádej, pretože pôda v našom chotári je tak dobrá, že všetko má možnosť nahradiť.

Ovocinárstvo

Obyvatelia dobre pochopili význam pestovania ovocných stromov a preto sú stromy vysádzané všade, kde len trochu sú podmienky.

V tomto roku bolo v našej obci zistených 2.200 kusov jabloní, 1.700 kusov hrušiek, sliviek bolo 5.300 kusov, bolo tu 3.500 kusov čerešní, 1.000 kusov marhulí, potom 500 kusov broskýň, asi 200 kusov ringlotových stromov.

Počet uvedených stromov nieje presný, ale môže byť ďaleko vyšší.

V tomto roku bolo už v obci pomerne hodne orechov, trebárs v roku 1928 úplne vymrzli príčinou veľkej mrazivej zimy.

Pôda v našom chotári je pomerne dobrá a pre obiloviny sú tu dobré podmienky. Avšak nie na celom chotári, lebo predsa sú tu len rozdielne druhy pôdy.

Obiloviny

Napriek rôznemu zloženiu ornej pôdy podľa jednotlivých záhonov vo všetkých oblastiach sa darila a dopestovala pomerne pekná úroda.

V hospodárskych záznamoch sú uvádzané tieto údaje:

Na jednom katastrálnom jutre je možné dopestovať 4 q žita, 8 q ovsa, 2 q raži, 6 q kukurice, 8 q jačmeňa, 30 q zemiakov, 40 q kapusty, 2 q luštenín, 50 q uhoriek, 5 q hrachu, 23 q mrkvy, 15 q petržle-
mu, 20 q cibule alebo 30 hl vína.

Pre povzniesenie zamestnanosti robotníkov v našej Cementárni obci bola tu vybudovaná cementárň pod názvom "Union" na výrobu portlandského cementu. Cementárň mala vplyv aj na rozšírenie obchodného života. Avšak len málo robotníkov tu našlo zamestnanie a výsledky práce, teda o zisky delili sa akcionári. Mnohí robotníci boli cez zimné obdobie prepustení z práce. Po neváč bola zima, nebol odbyt cementu a robotníci boli bez práce. Ako sa pracovalo v roku 1935 v cementárni, a aké boli dosiahnuté výsledky, ukazujú nám tieto čísla :

V továrni pracovalo 16 úradníkov a majstrov, v hli-
nisku pracovalo 10 robotníkov, priamo v továrni
pracovalo 71 robotníkov a v kamenolome pracovalo
46 robotníkov. Celkom pracovalo v cementárni 143
zamestnancov.

V roku 1935 sa vyrobilo 4.920 vagónov cementu po
10 tonách. Z vyrobeného cementu bolo odpredané na
Slovensku 3.547 vagónov, či činilo 72 %. Na Moravu
a Sliezsko bolo odpredané 564 vagónov, t.j. 11 %
Do Čiach bolo predaných 793 vagónov, čo činilo 16
%. Do Rakúska bolo odpredaných 50 vagónov, čo
činilo len 1 %.

Následkom veľkej konkurencie vo výrobe cementu
vznikli aj nenormálne ceny. Až koncom roku 1935
sa cena cementu ustálila na Kčs 22,- za 100 kg.

Lesy a hory boli majetkom hospodárstva tunajšieho Výroba dreva
grófa. Rezanie dreva v horách sa prevádzalo len ruč-
ne. Drevo sa spracovávalo len v zimných mesiacoch.
Naše hory sú bohaté na rôzne druhy a každým rokom
sa dodávalo hodne dreva palivového a užitkového,
ktoré sa vyvážalo aj do zahraničia. V tomto roku

bolo vyvezených 8.600 m³ palivového dreva a 500 m³ stavebného a nábytkového dreva. Všetko drevo z hôr sa vyvážalo na konských poťahoch, takto si viačeri roľníci privyrábali u grófa.

Miestna jednota Československého zväzu požiarnej ochrany v Stupave má bohatú minulosť.

Požiarna
ochrana

Pomery, za akých došlo k organizovanému boju proti požiarom v našej obci, niesú známe mnohým príslušníkom požiarnej ochrany a tým menej mnohým občanom našej dnešnej generácie.

Obec bola v minulosti známa ako sídlo zemepánov Pálffyovcov a neskoršie Károlyovcov, ktorých pozemky a hlavne lesy rozprestierali sa po širom okolí. V samotnom chotárú našej obce mal tento zemepán prevažnú väčšinu ornej pôdy lúk a lesov, ktoré sa nachádzali v pohorí Malých Karpát od Bratislavy až po Blacky. Gróf Károlyi vzhľadom na výmeru vlastníacich pozemkov mal aj svojho zástupcu na Stoličnom dome v Prešporku /dnešnej Bratislave/. Takýmto zástupcom v roku 1880 bol stoličný úradník František Battó v maďarskej národnosti. Keďže v tejto dobe boli v našej obci a na okolí časté a veľké požiare, dal stoličný úrad v Prešporku rozkaz grófovi Károlyimu cestou svojho zástupcu Františka Battó založiť dobrovoľný hasičský sbor.

Takto František Battó spolu s Karolom Rehsom, hodiárskym majstrom začali robiť nábor do hasičského sboru. Náborom získali 50 členov a takto založili dňa 16. mája 1880 Dobrovoľný hasičský sbor v Stupave. Hasičský sbor pozostával z týchto členov :

1. Battó František, úradník u grófa Károlyiho,
2. Cervenka Jozef, lekárnik, 3. Greiser Ernest, hrnčiar, 4. Richter Jozef - farbiar, 5. Hoffman Anton lesmajster u grófa, 6. Reichmajer Vilém - hlavný

správca grófa v zámku, 7. Nagy Ľudevít, knihár, 8. Vyhnálek Václav - stolár, 9. Seidl Jozef - krajčír, 10. Landl Štefan - obuvník, 11. Bauer Jozef - obuvník, 12. Bauer Michal - murár, 13. Suchý František - murár, 14. Pecha Michal, tesár, 15. Baďura Ján - tesár, 16. Horáček František - murár, 17. Krištoffy Karol - hrnčiar, 18. Kuník Štefan, obuvník, 19. Kuník František - obuvník, 20. Glancz František - pekár, 21. Geizinger Michal - mäsiar, 22. Geisinger Zigmund - hostinský, 23. Justh Emanuel klampiar, 24. Schwarz Leopold - krajčír, 25. Nasch David - obuvník, 26. Stadler Štefan - murár, 27. Stadler Ján - murár, 28. Stadler Leopold - obuvník, 29. Ollárek Ján - murár, 30. Švábský Jozef - pokrývač, 31. Huber Ernest - obuvník, 32. Mányas Círil murár, 33. Koltay Alojz, organista, 34. Gratzner Jozef - správca školy, 35. Müller Jozef - krajčír, 36. Rehs Karol - hodinár, 37. Biss Salamon - obchodník, 38. Staršič Jozef - hosp. u grófa, 39. Bratka Ľudevít, ^{obkenník} ~~súkromník~~, 40. Rojky František - holič, 41. Poszpech Jozef - záhradník u grófa, 42. Berger Jozef - záhradník u grófa, 43. Beles Martin - hodinár, 44. Greguška Ján - blanár, 45. Kitta Jozef - učiteľ, 46. Prokop Jozef - pekár, 47. Reubher Konrád - úradník u grófa, 48. Bartoš Jozef - krajčír, 49. Kugler Vilem - obuvník, 50. Slezák Ferdinand - stolár.

Ako vidieť v zozname členov nieje žiadny robotník alebo roľník. V tej dobe sa v obci vytvárali triedne skupiny. Živnostníci zvlášť, roľníci, robotníci a pod. Živnostníci sa mali lepšie a preto sa aj groupovali len medzi sebou a aj v DHS sa sústredili skoro všetci.

Hasičský sklad bol na terajšej ulici Februárového víťazstva, kde stojí terajšia budova MNV. Bol to murovaný dom a pokrytý slamou. Všetci uvedení zakladajúci členovia z vlastných prostriedkov si zakúpili hasičskú rovnošatu a ostatné hasičské náradie. Prvým veliteľom DHS bol Battó František od roku 1880 do 1883. Bol známy svojou prísnosťou. Bolo zvykom, že každý člen DHS mal na požiarnej zbrojnici službu v noci. Za vynechanie stráže musel člen zaplatiť pokutu 50 grajciarov a musel ísť peši na stoličný úrad do Prešporka sa omlúvať.

Prvá ručná striekačka bola zakúpená v roku 1881 ktorú zaplatil gróf Károlyi vo Viedni v cene 800 zlatých. Bola to 4-kolová striekačka. Druhá menšia striekačka dvojkolová bola zakúpená v Šoproni za 300 zlatých a túto zasa zakúpila obec. Tretia ručná striekačka bola zakúpená v roku 1883 za 2.000 zlatých v Šoproni. Na túto striekačku prispel každý člen DHS sumou 3 zlaté a rozdiel uhradil gróf Károlyi. Za velenia Františka Battó bolo v Stupave ~~17~~ 20 požiarov a mimo obce sa sbor zúčastnil už 14 požiarov. Vtedy bolo v sbore velenie nemeckou rečou.

V roku 1884 stal sa veliteľom sboru František Červenka - lekárnik. Za jeho velenia bola v roku 1885 zakúpená sborová zástava. Zástavu zakúpila grófka Fanny Károlyi, ktorá sa súčasne stala krstnou matkou tejto zástavy. Zástava bola zakúpená za 3.200 zlatých. Za velenia Červenku v roku 1884 až 6 bolo v obci 39 požiarov a na okolí bolo 6 požiarov. V júli roku 1885 bolo zaznamenaných 36 požiarov v našej obci. Časté požiare dokazovali, že išlo tu o zámernosť v podpaľačstve. Preto žandári spolu s obyvateľstvom robili všetky opatrenia, aby chytili podpaľača. Nepodarilo sa im chytiť po celú dobu nikoho.

K podpaľačstvu sa priznal veliteľ žandárov v obci, vtedy už zomieral v nemocnici. Tento svoj čin cynicky zdôvodnil tým, že rád videl zmätok a nešťastie ľudí.

V roku 1886 stal sa veliteľom zasa Štefan Mačarasyi, išpán u grófa. Za jeho velenia boli v obci 4 požiare a v okolí bolo ich 6, na ktorých sa sbor zúčastnil. Najväčší požiar bol vtedy v škrobárni grófa Karolyiho. Tento bol v roku 1888 preložený na iný veľkostatok a po ňom sa stal veliteľom Vincent Kupera a za jeho velenia boli v obci len dva požiare a v okolí boli 3 požiare. V roku 1892 stal sa veliteľom sboru Makkay Dezider obchodník, za ktorého velenia boli v obci dva a na okolí štyri požiare.

V období jeho velenia vyvrcholil boj medzi grófom Karolyim a jeho zamestnancami na jednej strane a ostatnými príslušníkmi sboru na strane druhej. Keďže sbor pozostával väčšinou z remeselníkov a živnostníkov ktorí sa vyučili, alebo pracovali v blízkej Viedni, bolo pri založení sboru zavedené aj nemecké velenie.

Toto však zosilňujúcou sa maďarčinou malo byť vytlačené a nahradené maďarským. Potož mal previesť Dezider Makkay, ináč obchodník, ktorý dodával potraviny do grófskeho zámku. Proti tomuto sa však postavila prevažná väčšina členov a vynútili si ponechanie nemeckého velenia.

V roku 1894 znovu nastupuje ako veliteľ Vincent Kupera, za ktorého do roku 1897 boli v Štupave a na okolí tiež dva požiare.

V roku 1899 bol veliteľom Karol Krištoffy, hrnčiar a za jeho velenia bol v Štupave len jeden a v okolí tiež len jeden požiar.

V roku 1902 bol za veliteľa zvolený František Lehner farbiar a za predsedu Konrád Reuther. V tomto období

bolí v Stupave 4 požiare a na okolí len jeden. Za jeho velenia bola jubilejná slávnosť 25-ročného trvania sboru - roku 1905.

V roku 1906 nastupuje do funkcie veliteľa Viliam Kubíček, stolár. Za jeho velenia boli v Stupave 5 a na okolí 4 požiare. V tomto období v roku 1909 bolo postavené nové hasičské skladište, v bývalej Martegskej ulici. Budova ešte stojí a je tá te-raz vulkanizačná dielňa. Ďalej bol zakúpený mechanic-ký vysunovací rebrík za 700 zlatých. Na tomto majú zásluhu Jozef Novák, starosta a Ján Šmelík, notár.

Od roku 1910 viedol sbor Karol Hanečka, murársky maj-ster. Predsedom bol Ján Beleš, obecný pokladník. Za jeho velenia bolo v Stupave 10 a na okolí 12 požia-rov. V tomto období 23. augusta 1911 bol v Stupave veľký požiar kostolnej veže, resp. strechy.

Prvá svetová vojna postihla aj stupavské hasičstvo, ktoré vynikalo na širokom okolí dobrou povestou. Narukovaním značnej časti členov sboru zostalo hasič-stvo značne oslabené. Keďže bol na vojenčinu posla-ný aj veliteľ sboru Hanečka, viedol vo vojnových ro-koch sbor Mader Karol, ako zástupca veliteľa. Po skončení svetovej vojny ujíma sa znovu velenia sboru Karol Hanečka. Prvou jeho prácou bolo zavedenie slovenského velenia v sbore, v čom mu účinne pomáhal cvičiteľ sboru Ján Zeman, maliar. Menovaný bol veli-teľom sboru až do jeho smrti, v r.1923. Karol Hanečka bol najpopulárnejším veliteľom od založenia sboru. Viedol sbor v rozhodnej dobe a neváhal skoncovať nebojácne so všetkým čo bolo cudzie a čo neprospie-valo pre dobro sboru. Dôkazom jeho obľúbenosti bolo to, že viedol sbor plných 13 rokov ako veliteľ. V roku 1924 nastupuje do funkcie veliteľa Tomáš Maroš, za ktorého bolo v Stupave 11 a na okolí 4 požiare. V roku 1927 bol zvolený za veliteľa Karol Okruhlica

- hostinský. V tomto roku bolo v Stupave 12 a na okolí 6 požiarov. V tomto období r.1927 bola zhotovená sborová zástava, nakoľko zástava do tejto doby používaná bola už stará a bol na nej uhorský znak. Novú zástavu zhotovili sestry Mária a Gizela Múšková. Na posviacke pri cirkevnom obrade boli krstnými matkami Vítěslava Vachálková, Anežka Őkruhlicová a Anna Vašinová. Obec sa postupne rozrastala a život kládol na hasičstvo väčšie požiadavky. Tohoto si boli vedomí funkcionári obce a preto v roku 1929 zakúpili motorovú dvojpolevú striekačku o výkone 600 lt za minútu. Ďalek zakúpila obec k tejto striekačke súpravu dva navijáky a 1000 metrov hadíc. Na tento účel dala obec vtedy 57.000,- Kčs a subvenciu z hasičského fondu 10.000,- Kčs.

V roku 1930 bola jubilejná slávnosť 50 ročného trvania sboru. Toto bolo obdobie, v ktorom našiel DHS porozumenie u zodpovedných činiteľov obce a to u Jozefa Vachálka, ktorý bol starostom obce a Františka Pašínského, vedúceho notára.

V roku 1932 nastupuje na veliteľské miesto Martin Trvalík, tesársky majster. Za jeho účinkovania bolo v Stupave 6 a na okolí 4 požiare.

V roku 1934 bol zvolený za veliteľa osvedčený pracovník stupavského hasičstva, funkcionár Okresnej hasičskej jednoty, Ján Zeman, Menovaný bol obecným pokladníkom a svoje postavenie využil na to, aby bolo za plnej podpory vtedajšieho starostu Eduarda Vyhňálka rozšírené hasičské skladište. Sochu sv.Floriana, ako patróna hasičov pred hasičským skladištom dal postaviť Štefan Novák - roľník, ako priaznivec hasičstva.

V roku 1935 bol zvolený za veliteľa sboru Štefan Horecký a za predsedu Anton Můza, V tomto období

zakúpil sbor nové jednotné rovnošaty. Za tohoto veliteľa boli v Stupave 4 a na okolí 5 požiariarov.

Rok 1939 zaznamenal ťažšie polozenie požiarnictva. Zmena politického režimu v našej obci v r.1939 vyžiadala si aj zmenu veliteľa Dobrovoľného hasičského sboru. Trebárs týmto rokom začala celý verejný život v našej obci usmerňovať Hlinkova slovenská ľudová strana, okrem veliteľa sboru neprišlo k žiadnym iným zmenám. V tomto období bol za veliteľa sboru zvolený Ján Iliš a za jeho vedenia bolo v obci 40 a na okolí 10 požiariarov.

V roku 1940 zakúpila obec osobný voz značky Tatra za 26.000,- Kčs. Na tento účel dostala obec výpomoc od Zemskej hasičskej jednoty, sumu vo výške 10.000,- Kčs. Tento voz bol prerobený k účelom hasičskej potreby.

Dňa 4.septembra 1942 bol zaznamenaný veľký požiar kostolnej veže v našej obci. Na lokalizovanie tohto požiaru sa zúčastnili požiariarne sily z viacerých obcí. Svoje hasičské umenie tu ukázalo jedno družstvo bratislavského hasičstva z povolania, ktorého veliteľ s takou istotou usmernil pád horiacej veže tak, aby táto nepoškodila ostatnú časť strechy kostola. Požiar vznikol neopatrnosťou ľudí, ktorí na veži prevádzali menšie opravy a pravdepodobne vznikol požiar od cigarety.

Situácia, ktorá sa menila jak na východnom, tak aj na západnom fronte, preniesla nedobré následky až do našej obce. Časté letecké nálety západných armád, najmä USA a aj v samotnom priebehu bojov v našej obci, boli spôsobené viaceré požiare. Tu sa ukázalo, že organizovaná a dlho cvičená civilná protiletecká obrana - CPO - úplne zlyhala a všetky záchranné práce prešli na hasičstvo.

Dňa 16. júna 1944 bolo veľké bombardovanie továrne Apollo v Bratislave. Tu s veľkým úspechom zasiahol DHS Stupava, keď za 16 minút bol pri vyhlásenom požiari.

Sbor započal ešte počas náletu so záchranými prácami a ešte pred príchodom bratislavského hasičstva. Pri tejto príležitosti dostalo sa nášmu hasičskému sboru uznanie od bratislavského hasičstva. Vojnové operácie sa nezadržitelne rútili nazápad. Hasičský sbor mal vo svojich radoch väčšinu prestárlych členov a títo museli vynaložiť všetko úsilie, aby mohli urobiť všetko pre záchranu majetkov a často aj životov.

Dňa 15. decembra 1944 pri bombardovaní Devínskej Novej Vsi zúčastnil sa náš DHS záchranných prác.

Keď bola bombardovaná naša obec dňa 14. apríla 1944, boli prevedené záchranné práce pri požiariach u Jozefa Maroša, teraz hostinec Raj, u Martina Trvalíka, Kláry Lisankovej, Rudolfa Kráľa, Mateja Sobola, Jána Baloga, Jána Brezovského, Tomáša Jurkoviča, Alberta Buchtu, Martina Pokorného, a aj na vojenskom baraku.

Tu príslušníci sboru pod velením Jána Iliša, veliteľa sboru vynaložili všetko úsilie, riskovali svoje zdravie a nadsadzovali svoje životy, nakoľko pracovali vo dne - v noci priamo pod paľbou pozemných a palubných zbraní. Toto všetko príslušníkov sboru neodradilo od plnenia si svojich povinností. Svojou obetavosťou nech sú príslušníci sboru v tejto i v budúcej dobe vzorom a príkladom budúcim príslušníkom hasičstva.

Ustupujúca nemecká armáda používala všetky prostriedky na rýchly pochod pred postupujúcou sovietskou armádou.

Chceli zobrať aj dopravný hasičský voz. Avšak tento úmysel znemožnil Vlasák František strojmajster tak, že toto auto tu nakoniec zostalo a nemci ušli. Auto bolo zámerne pokazené a schované. Na záchrane tohoto auta má zásluhu aj Ján Iliť, Štefan Horecký a aj niektorí občania.

Rok 1945 = je koncom fašistickej okupácie. Dobrovoľný hasičský sbor vykročil do budúcnosti s novými veľkými nádejami. Z frontových udalostí vyšiel obohatený o jeden prenosný agregát, ktorý tu musela zanechať ustupujúca nemecká armáda.

V roku 1947 12. júla bol zaznamenaný veľký požiar stupavského kaštieľa, ktorého celá jedna polovica napriek všetkému úsiliu hasičstva vyhorela. Na záchranných prácach sa zúčastnilo 13 hasičských sborov, medzi nimi aj hasiči z povolania z Bratislavy.

V roku 1948 zásluhou Jána Iliša, Ondreja Škrovana, Jozefa Vlasáka a Jozefa Nemca zakladá sa dychová hudba pri DHS. Sbor zakúpil zo svojich prostriedkov hudobné nástroje za 73.000,- Kčs. Ďalej v tomto roku bol založený dorast DHS v počte 16 členov, ktorému bola zakúpená z pokladne sboru aj rovnosata.

V roku 1949 za pomoci Jána Fajtáka, okresného námestníka veliteľa dostáva sbor záchranné auto. Takto DHS v spolupráci s MNV stará sa o zdravie občanov našej obce.

V roku 1950 nastal obrat v organizácii hasičstva. Zákonom 62/1950 Sb. sa zrušuje dobrovoľný hasičský a zriaďuje sa hasičský požiarňový sbor, ako výkonný orgán pri MNV. Prvým veliteľom Požiarneho sboru sa stáva Jozef Jelašič a predsedom bol Jozef Nemec. Bola utvorená miestna jednotka čsl. sväzu požiarnej ochrany, ako masová organizácia.

V roku 1951 bol zvolený za predsedu tejto organizácie František Kovačič a za tajomníka bol zvolený František Mackovič. Na ďalšie technické vybavenie Požiarneho sboru prispeli finančne organizácia "Živena" s 30.000,- Kčs. Na tejto akcii sa značne podieľal vtedajší predseda MNV Vojtech Mader /teraz už promováný dr.práv/ako námestník povereníka právosúdia v Bratislave, a Štefan Horecký, účtovník MNV a zástupca veliteľa Požiarneho sboru.

Od roku 1952 získal Požiarňý sbor inú miestnosť na požiarňu stanicu, Je to budova na ulici Februárového víťazstva č.300 - bývalý pánsky dom grófa. V tejto budove boli adoptované miestnosti strážnice, garáže, učebňa a vo dvore ďalšie garáže. Finančné náklady znášal MNV a tiež prispela štátna poisťovňa.

Od roku 1953 bol predsedom jednoty Jozef Jelašič a veliteľom Štefan Horecký. V tomto roku bola postavená sušiareňa hadíc - veža. Všetky práce previedli členovia sboru brigádnicke - bezplatne. Od uvedeného roku sa vymenili viacerí členovia a vo funkcií predsedu sboru.

A od roku 1960 je predsedom Ján Kubovič. Od roku 1953 až dodnes je stále veliteľom požiarneho sboru v Stupave Štefan Horecký, účtovník MNV.

V roku 1963 dostal Požiarňý sbor ďalšie motorové vozidlo Tatra 805 od podniku Komunálnych služieb.

Príslušníci Požiarneho sboru prevádzajú dvakrát ročne preventívne prehliadky v obci. Táto preventívna práca sa prejavuje v tom, že každým rokom sa počet požiarov značne znižuje.

Požiarňý sbor je akcieszopnou jednotkou a vzhľadom na svoju technickú vybavenosť je vždy včas

schôpný zasiahnuť proti požiaru, pritom úspešne. V roku 1963 zanikla založená dychová hudba pri Požiarnom sboe v dôsledku nezáujmu viacerých členov.

Požiarny sbor v našej obci v dnešnej dobe je skutočným pomocníkom obyvateľstva proti všetkým prírodným pohromám. V minulosti si požiarníci vždy získavali uznanie zo strany obyvateľstva. Avšak dnešný požiarny sbor je tým viac uznávaný za riadnu organizovanú jednotku s dobrým technickým vybavením, s plnou dôverou, ~~ako~~ ako najbližší prvý pomocník proti požiaru a ostatným pohromám.

Hospodárske i politické pomery v roku 1935 sa málo zlepšili.

Správa
obce.

Obecné zastupiteľstvo previedlo dňa 1.II.1935 voľbu starostu, dvoch miestostarostov a niektoré obecné komisie. Za starostu bol zvolený Anton Móza - roľník, za stranu sociálnych demokratov. Celá obec očakávala od menovaného, že za jeho vedenia sa pomery v obci ďalej zlepšia. Prvým miestostarostom zostal Štefan Horecký - roľník, už zbehlý vo vedení obecných záležitostí. Druhým miestostarostom sa stal Ján Kovačovský, tiež roľník. Pod vedením týchto troch občanov Stupavy dosiahla obec ďalšieho zveľadenia v prospech obce. Obecná rada zasadala v tomto roku celkom 5-krát a obecné zastupiteľstvo zasadalo 42-krát a finančná komisia zasadala celkom 4-krát. Ako vyzeralo triedne a politické zloženie členov obecnej rady a zastupiteľstva :

Za československú sociálne demokratickú stranu bol Anton Móza - starosta, Adolf Daráš, Rudolf Drahoš, Lenhardt Lachkovič, Ignác Daráš, Ján Sivák, František Lachkovič, Ján Ažbót a Ján Šteflovíč.

Za slovenskú hlinkovú ľudovú stranu bol zvolený Ján

Ján Vaco a Tomáš Malec. Za živnostenskú a obchodnú stranu bol Leopold Rác, Ján Slezák. Za národne socialistickú stranu bol Ľudevít Zeman. Za židovských republikánskych voličov bol Max Štern, a Armin Reich. Za nepolitickú stranu katolícku bol Matej Slezák a Anton Vargha. Za nepolitické hospodárske združenie bol Eduard Vyhňálek, Viktor Kopál, Jozef Krištoffi a František Bartosch. Za volebnú skupinu slovenských kresťanských robotníkov bol František Kosík a Jakub Slezák. Za republikánsku stranu zemélského a malo-roľníckeho ľudu bol Štefan Horecký - prvý miestopredseda, Ján Zárecký pokladník, Leopold Kubovič, František Beleš.

Za Komunistickú stranu bol Ján Kovačovský, druhý miestostarosta a Pavel Hurban.

Členovia Obcej rady boli Anton Móza, Štefan Horecký, Ján Kovačovský, Adolf Daráš, Tomáš Malec, Rudolf Drahoš, Ján Vaco, Anton Varga, František Kosík, Eduard Vyhňálek.

Členovia finančnej komisie Leopold Rác, František Beleš, Visktor Kopál, Matej Slezák, Lenhardt Lachkovič, Ján Horáček, Anton Weinberger, Albert Maroš, Štefan Lachkovič, Jozef Malec.

Členovia Obcej rady zastupiteľstva a finančnej komisie pracovali pomerne dobre.

Vedením obce ešte stále robila veľa starostí stále nezamestnanosť. K zmierneniu ťažkého životného polozenia robotníctva bola zavedená stravovacia a ošacovacia akcia, ako aj boli uskutočňované núdzové práce. Vedúci činitelia si mysleli, že týmto spôsobom upokojia robotníkov. Avšak to nebolo možné preto, že každodennú prácu a zárobok z tejto nijak nebolo možné rôznou pomocou nahradiť.

Nezamestnaný dostával poukaz na potravné články v hodnote 10,- Kčs alebo poukaz na chlieb. Okrem toho chudobné deti v zimných mesiacoch dostávali v škole po dva deci mlieka a žemľu. V škole túto obsluhu pre deti prevádzkali učitelia. Náklady na túto akciu znášali spoločne obec a Okresná pečlivosť o mládež.

Ošacovacia akcia bola prevádzaná obyčajne pred vianočnými sviatkami. Na túto akciu venovala obec 9.123,- Kčs. Jednotlivé deti dostávali buď sveter, nohavice, kabát a pod.

Pre dospelých - nezamestnaných a finančne slabých občanov boli zavedené núdzové práce. Počet nezamestnaných sa pohyboval do 95 a v zimných mesiacoch bol počet zvýšený až na 160 - 200. Je pravda, že v pláne sa počítalo s finančným limitom avšak tento bol čerpaný z 20.000,- Kčs len obnosom 4.072,50 Kčs.

V obecnej pokladni však zostalo ku koncu roku ešte obnos 9.423,- Kčs.

Ako vyzeral stav obyvateľstva v roku 1935 podľa ná- Obyvateľstvo
rodnostného zloženia:

Naša obec Stupava mala v tomto roku 3.705 osôb. Z tohoto stavu bolo Čechov a Slovákov 3.354. Nemcov bolo 94 osôb., Maďarov bolo 76 osôb, Židov bolo 173 osôb, Rusín jeden a sedem iných.

Podľa náboženstva bolo nasledovné zloženie obyvateľstva : Bolo tu 3.406 rím.katolíkov, 22 evanjelikov, 232 Židov a 432 iných.

Sobášených bolo 26 párov. Narodilo sa celkom 70 detí, z ktorých bolo 32 chlapcov a 38 dievčat.

Zdravotný stav v tomto roku bol pomerne uspokojivý už aj preto, že hromadné choroby sa nevyskytovali. Príčiny zomretia boli hlavne už zo staroby, srdcových chorôb a dosť častej rakoviny. Z nákazlivých chorôb sa vyskytli v 7 prípadoch záškrt, v 4 prípadoch spála a v dvoch prípadoch týfus. Celkom zomrelo v obci 62 osôb.

Zdravotné
pomery

Starostlivosť o chorých nebola dostatočne zabezpečená. Najmä z chudobných rodín, a zvlášť keď išlo o choré deti, neradi sa o tieto starali lekári alebo v nemocnici. I tu mali prednosť takí, ktorí mali peniaze, alebo iné možnosti. Na liečenie chorých bez finančných prostriedkov bolo venované len 3.000,- Kčs a za túto sumu sa liečilo len 69 osôb.

Bol život v tejto dobe naozaj taký, že keď v rodine nezamestnaného zomrel príslušník rodiny, často neboli peniaze na dôstojné pochovanie. Aby však predsa nebohý mohol byť v takomto prípade pochovaný, obec poskytla za celý rok finančnú pomoc vo výške 664,- Kčs.

Zo strany obyvateľstva sa fluktuácia čiastočne zmenšila proti minulým rokom. Nie preto, že by sa hospodárske pomery zlepšili, ale hlavná príčina bola v tom, že na ďalekú cestu nebolo finančných prostriedkov. V tomto roku odišli z našej obce a to do Francúzska celkom dve osoby.

Vystaňova-
lectvo.

V tomto roku bolo odvedených celkom 22 chlapcov k prezenčnej vojenskej službe.

Vojenský
odvod.

Trebárs pomaly a rôznym spôsobom sa ľudia starali o bývanie a každým rokom si niekto postavil rodinný domček. Bolo už zvykom i v tejto dobe, že rodinné domčeky si ľudia stavali svojponočne.

Stavebný ruch

V tomto roku bolo postavených 25 nových rodinných domkov a tak sa zvýšil počet domov na 533 čísiel. Okrem toho na spomínanom pozemku od Jozefa Vachálka začalo sa stavať známych - prihlásených 50 domčekov /terajšia kolónia za Cementárňou/. Tento pozemok bol aj rozparcelovaný.

Nebolo zvykom, aby poľovné právo užívali alebo mali prenajaté občania. Do tejto doby vždy užíval toto právo tunajší veľkostatkár gróf Ľudvík Karolyi. Veľa námahy a bojov v obecnóm zastupiteľstve mali politickí zástupcovia, aby poľovné právo sa dostalo do rúk aj iným osobám, ako pánu grófovi.

Poľovné právo.

Tak sa aj stalo a Hajprod dostal cestou dražby Ing. Nikl za 1.680,- Kčs a druhý revír dostal Dr. K. Just z Bratislavy.

O kultúrne povznesenie občanov sa starali hlavne Okresný osvetový sbor, rôzne spolky a u mládeže hlavne školy. Boli usporiadané dosť často rôzne prednášky. Tunajšie kino vtedy pod menom "Bio-osveta" premietalo viaceré i kultúrne filmy. Osvetový sbor poriadal najmä v dňoch štátneho sviatku oslavy alebo sprievody. Jednotlivé spolky, ako bolo RTJ, Sokol a aj iné organizácie poriadali sprievody pri svojich konaných podujatiach alebo tiež akademie.

Kultúrny život.

Okrem toho mala obec v patrnosti knižnicu, ktorá mala už 569 zväzkov a bola prístupná každému občanovi. Knižovníkom bol v tejto dobe Alexander Šmelík. Na všetky kultúrne ciele bolo venované zo strany obce celkom 1.600,- Kčs. Pre knižnicu bolo z uvedeného obnosu uvoľnené 1.000,- Kčs. Knižovník dostával odmenu 100,- Kčs. Na podporu pre osvetový sbor bolo vnované 500,- Kčs. V podstate je treba pripomenúť, že akcie ktoré sa v obci poriadali, boli dostatočne navštevované.

Viacerí členovia Obecného zastupiteľstva mali kladný postoj k športu a snažili sa tomuto aj podľa podmienok pomáhať. Snaha o poskytnutie pomoci sa prejavila v tom, že pre šport bol zakúpený aj pozemok pre zriadenie ihriska v bývalých agátkoch pred terajšou cementárnou. Aj úprava ihriska sa prevádzala dobrovoľnou brigádou, na ktorej sa zúčastňovali športovci i priaznivci. Pomerne dobrú činnosť vyvíjal športový klub "Štefánik" oproti ostatným spolkom v tej dobe. Činnosť šport-klubu bola často uskutočňovaná i v zahraničí a to najmä v Rakúsku - vo Viedni. Šport-klub si v tej dobe získal dobré meno a aj povest medzi občanmi i v zahraničí.

Šport

Prezident prvej Čsl.republiky Tomáš Garrigue Masaryk ktorého nazývali osloboditeľom, bol dňa 27.X.1935 zvolený za čestného občana našej obce Stupavy. Obecné zastupiteľstvo nevedelo ináč vyjadriť a uznať jeho prácu, ako osloboditeľa a preto sa uznieslo prijať a schváliť T.G.Masaryka za čestného občana Stupavy.

Čestné občian-
stvo Tom.Gar.
Masaryka.

Obecné zastupiteľstvo jednohlasne schválilo tento návrh. Na základe uznesenia o prijatí za čestného občana bol vypracovaný diplom v hodnote 1.600,- Kčs a tento bol odoslaný na jeho kanceláriu.

Rok 1936 neznamenal obrat k lepšiemu životu pracujúcich. V našej obci bola dňa 21.marca 1936 Obecným zastupiteľstvom zvolená nová školská stolica, lebo doterajšej komisii vypršala doba funkčného obdobia.

Za členov boli zvolení aj úplne noví členovia, od ktorých sa veľa očakávalo. Za členov boli zvolení títo občania : Ján Slezák - predseda, Ignác Daráš podpredseda, Richard Mittler - kurátor, ďalší čle-

novia boli Ján Horáček, Ján Sivák, Jozef Dachkovič, Viktor Kopál, Ján Vaco, Anton Vargha, Jakub Slezák a Ján Volnar.

Obecné zastupiteľstvo vložilo plnú dôveru do týchto novozvolených členov a predpokladalo, že sa práca na úseku kultúrnom podstatne zlepší.

V minulom roku nastala zmena v poľovnom práve. No napriek tomu aj v tomto roku 1936 došlo k ďalšej zmene v poľovnom práve. Od 1. júla 1936 na základe rozsudku Najvyššieho správneho súdu v Prahe obdržal poľovné právo tunajší obyvateľ Bertovič Šebestian. Druhú časť revíru v tomto roku dostal taktiež dr. L. Justh z Bratislavy, ktorý zaplatil za poľovné právo 14.000.-- Kčs

Poľovné
právo.

V tomto roku sa lovalo hlavne na zajacov, bažantov a kuroptvy ba aj diviaky a srny. Celkom bolo zastrelených 8 jeleňov, 28 diviakov, 30 srn, 2.500 zajacov 2.000 bažantov, 2.000 kuroptví a 1.500 králikov. Tento počet ostrelu bol spoločný s poľovkou grófa Karolyiho. Zver bola odpredaná obchodníkom a menšia čiastka priamo občanom.

V našej obci bola podľa zákona 82/1935 Sb.z.a.n. Civilná protiletetská obrana. utvorená organizácia civilnej protiletetskej obrany /CPO/. Na základe rozhodnutia tohoto zákona bola dňa 4. marca 1936 zvolaná schôdza, na ktorej bol zvolený poradný sbor CPO. Na tejto schôdzi sa zúčastnil zástupca Okresného úradu Dr. J. Kazara a za Vojenskú správu tu bol major Francána. Predsedom poradného sboru CPO sa stal Anton Móz - starosta obce a podpredsedom sa stal Richard Mittler - veľkoobchodník. Ďalší členovia poradného sboru sa stali Miroslav Lukán, Rudolf Krištof, Jozef Krištoffi a Jozef Benca.

Organizácia CPO prevádzala občas i cvičenia obyvateľstva, na ktoré boli pozývaní. Takto bolo aj dňa 10. júna 1936 prevedené nočné zatemňovacie cvičenie v obci. Ukázalo sa, že jednotlivé zložky a obyvatelia poverení úlohami pomerne dobre sa zhostili svojich úloh.

Ako jedna z hlavných zložiek CPO bola aj hasičská jednota, ktorá bola v tejto organizácii zvlášť účinná.

V roku 1936 bolo pomerne veľké sucho a preto aj úroda *Sucho v r. 1936* bola značne slabšia ako v predošlom roku. Výroba poľnohospodárskych produktov bola v tomto roku menšia o 75 % ako vlní.

Preto zemeľská rada v Bratislave poskytla pre roľníkov obilné semená na sejbu v týchto cenách - raži bolo dodané do Stupavy 227 q po 100.-Kčs, pšenice 39 q v cene po 135.-Kčs. Okrem toho bolo aj chudobným ľuďom rozdelených niekoľko q zemiakov za stanovenú cenu.

Hospodárska situácia sa každým rokom zhoršuje, tak u roľníka v, ako aj v radoch roľníctva.

Aj rok 1848 až 1849 mal rozhodujúci vplyv na osud slovenského národa. Táto doba bola naozaj ako sa povie - trpká pre Slovákov a bola to rušná a búrlivá doba.

Povstanie
Slovákov
v roku 1848

V tejto dobe aj Slováci pomáhali cisárovi rakúskemu proti surovým a neľudským Maďarom. Tu je samozrejmé, že Slováci nemali inej možnosti. Viedenski mocipáni sľubovaťi národom rovnoprávnosť. Maďari zasa sľubovali utvoriť jeden národ, jeden štát a jednou úradnou rečou, samozrejme maďarskou. Túto cestu a cieľ snažili sa docieľiť preto, že ťažko bolo maďarským boháčom, grófom zmierniť sa v ich rozkošnomžití.

V septembri v roku 1848 povstali Slováci proti uhorskému ministerstvu a postavili dva sbory dobrovoľníkov, ktorí bojovali po boku cisárskeho vojska. Jeden sbor bojoval pod Tatrami a druhý bojoval najmä pri Komárne. Velitelia slovenských vojakov nemali istotu, pretože počet vojakov bol pomerne malý. Slovenskí vodcovia mali plán postaviť čiste vlastné vojsko z radov Slovákov v počte 20.000 chlapov, ktoré sa malo nazývať "Slovenské národné vojsko".

Výzva k slovenským chlapcom začala sa prejavovať v tom, že sa hromadne schádzali už v máji a 17. júna 1849 utvorili sa organizované jednotky. Ucelené útvary začali pochodovať smerom do Stupavy. Do Stupavy prišli slovenské vojská už 19. júna 1849 dopoludnia. V tej dobe boli veľké horúčavy a než prišli do Stupavy, mnohí ochoreli. Ťažko znášali mnohí vojaci záhorácke podmienky a želali si skoro sa dostať do hôr, pod Tatry.

Na druhý deň po príchode do Stupavy, teda 20. júna 1849 bola vykonaná prehliadka sboru. Prehliadku previedol sám veliteľ bratislavského vojenského obvodu, poľný podmaršál Kempen. Sústreďených slovenských vojakov v Stupave ako dobrovoľníkov navštívil aj sám Ľudovít Štúr a Hodža. Táto návšteva sa uskutočnila na lúkach za obcou /na spasinku za Šibenickým vrškom/, kde boli dobrovoľníci sústredení. Štúr a Hodža prišli na návštevu na koňoch s hlavným veliteľom Levartovským za prítomnosti početných obyvateľov zo Stupavy.

Štúr vo svojom prehlásení k dobrovoľníkom v slovenskej reči nabádal týchto k vernosti slovenskému ľudu a veliteľom a vodcom odvetného hnutia proti ponížovaniu. V mene všetkých dobrovoľníkov prehovoril a odpovedal Janko Francisci Rimavský slovenský literát, ako veliteľ prvého práporu. Po úplnom sústredení

a vyzbrojení dobrovoľníkov dňa 27. júna 1849 celý sbor dal sa na pochod cez hory do Račišdorfa /Rača/ a odtiaľ potom tam, kde to situácia vyžadovala.

V roku 1936 vypukla občianska vojna v Španielsku. Pracujúci ľud sa rozhodol poraziť fašistické diktátorstvo. Španielsky pracujúci ľud získal si široké sympatie v celom svete, ako aj morálnu a hmotnú pomoc.

Španielski dobrovoľníci

Preto aj v Stupave ešte v júli 1936 začala sa organizovať skupina komunistickej mládeže, čo nám dokazuje aj fotografia. Z členov tejto mládeže bol vytvorený tiež výbor pomoci Španielsku, ktorý mal za úlohu poskytovať hmotnú pomoc súdruhom, ktorí odišli do Španielska bojovať so zbraňou v ruke proti fašizmu. Aj zo Stupavy bol priamy účastník v bojoch proti fašizmu - s. Jozef Sobolík. Prevádzali sa rôzne sbierky, ako cigarety a potom tieto boli odoslané do Španielska.

Rok 1937 nezaznamenal žiadne zlepšenie v situácii životnej úrovne pracujúceho ľudu.

Obecné hospodárenie v roku 1937.

Obecný rozpočet v tomto roku vykazoval obnos 464.148,- Kčs. Z tohož, obnosu bolo stanovené na úpravu Obcej ľudovej školy 49.160,- Kčs a na bývalú meštiansku školu bolo stanovené 41.000,- Kčs. Na ľudové výchovné ciele ako knižnica a iné bolo stanovené 5.700,- Kčs. Na opravu a údržbu ciest mimo obce bolo počítané 19.320,- Kčs. Trebárs i keď nízke sumy boli venované na spracovanie obce, na kultúrne povznesenie a skrášľovanie obce nevenovala správa obce skoro žiadnu pozornosť, napriek tomu, že v obci bol už dávno utvorený Okrašľujúci spolok.

Do obecného majetku boli zavedené aj niektoré budovy ako obecný dom a škola.. Na udržiavanie obecného domu sa vyčerpalo 1.050,- Kčs a na obecnú ľudovú knižnicu sa vyčerpalo 4.190,- Kčs. Tieto, i ostatné budovy ktoré boli v správe obce, boli aj riadne poistené a to proti požiaru.

Obecný
majetok

Obecný dom bol poistený na 66.700,- Kčs. Obecná ľudová škola bola poistená na 125.700,- Kčs. Hasičské skladište bolo na 17.100,- Kčs a hasičské zariadenie bolo poistené na 88.000,- Kčs. Zariadenie obecnej ľudovej školy bolo poistené na 80.000,- Kčs a zariadenie Štátnej meštianskej školy na 10.000,- Kčs. Zariadenie Obecného domu bolo poistené na 40.000,- Kčs.

V oblasti Hajprodu hneď z jari bolo povodňou zničené všetko obilie. Na jeseň zasa v celom úseku Hajproda boli vodou zničené všetky okopaniny. Taktiež veľké množstvá húseníc značne znížili kapustu. Čiastočne v menšom rozsahu boli páchané škody divou zverou, i keď tejto bolo málo.

Povodeň
a škody.

Zemедelská rada uznala škody roľníkom a preto dostali roľníci výpomoc po 90 kg obilia na semno. Žiadali roľníci aj otruby, avšak tieto nedostali.

Bolo zaužívané, že roľníci svoje produkty odpredávali aj na trhu /rínku/ pred kostlom a na hlavnej ulici. Tento trh bol vždy dvakrát v týždni. Aj vtedy dochádzalo k značnému predražovaniu poľnohospodárskych produktov a preto obecné zastupiteľstvo schválilo a dalo do užívania tržný poriadok.

Tržný
poriadok

V tržnom poriadku boli ustálené poplatky za bežné odpredávanie produktov.

Za hydinu a drobné zvieratá :

za 1 pár kureniec	0,20 Kčs
za 1 pár sliepok - kačič	0,40 "
za 1 pár husí	0,50 "
za 1 pár jarabíc	0,40 "
za 1 pár bažanta	0,40 "
za 1 zajaca	0,80 "

Za ručnú záťaž :

Za 1 batoh v ruke	0,40 Kčs
za 1 ručnú káru	0,50 "

Stánky a stoly :

Za 1 bm	1,-- Kčs
Celoročný poplatok za 1 bm	3,-- "

Predaj na zemi :

Za 1 bm	1,-- Kčs
Celoročný poplatok za 1 bm	3,-- "
Za 1 prázdny voz	1,-- "
Za naložený voz	2,-- "

Poplatky boli stanovené, aby sa pokiaľ možno udržal poriadok na trhu a aby nedochádzalo k značnému znečisťovaniu priestranstva na ulici. Z vyberaných poplatkov sa udržiavala po ukončení trhu čistota a poriadok.

Aj v tomto roku 1937 výstavba rodinných súkromných domkov len veľmi pomaly sa rozrastala. Iná výstavba sa v obci neprevádzala. Najviac sa stavalo za "Bírešňou", teraz za Vementárňou, kde najmä robotníci si stavali svoje rodinné domky.

V tomto roku počítala obec už 545 domových čísiel.

Dňa 14.septembra r.1937 o 03,29 hod. zomrel prezident prvej Československej republiky T.G.Masaryk. 14. IX.1937

Okresný osvetový sbor v Stupave usporiadal na počesť úmrtia prezidenta T.G.Masaryka širokú púťnú spomien-

Stavebný
ruh.

kovú slávnosť, za účasti veľkého počtu občanov obce. Politická obec usporiadala smútočné zasadnutie obecného zastupiteľstva dňa 21.IX.1937, na ktorom sa zúčastnili všetci členovia Obecného zastupiteľstva. Slávnostný prejav predniesol starosta obce, ktorý zhodnotil prácu T.G.Masaryka a bola mu uctená pamiatka.

Rok 1938

Úvod

V tomto roku začína boj proti zrade buržoázie, reformistom a vôbec prisluhovačom hitlerovského fašizmu, ktorých bolo v našej obci dosť.

V roku 1938 už v začiatku nastal skutočne neobyčajný rozmach ľudového hnutia za obranu republiky. Samotný začiatok roku znamenal ďalšie vypätie a odhodlanosť v tomto rozmachu za odvrátenie fašizmu a všetkých známych reformistov našej obce. Pracujúcí ľud si preto vytýčil heslo "neustupovať - ale brániť sa". Blížil sa 1.máj 1938, sviatok pracujúcich v našej obci. Pracujúci v prvomájovom manifestačnom sprievode s hrdosťou prejavovali nadšenie a zo srdca bol každý rád, keď mal možnosť verejne preukázať nenávisť proti buržoázii a fašizmu. Manifestačný sprievod sa konal vždy obcou a potom sa uskutočnil slávnostný prejav, ktorý sa konal vždy pred kostolom. Po ukončení sprievodu a prejavu, obyčajne na večer sa uskutočnila potom tanečná veselica. V deň 1.mája robotníci hodnotili svoje výsledky v práci a v boji proti domácej reakcie a vzráhajúcemu sa fašizmu.

V mesiaci apríli 1938 fašisti zakázali konať všetky prejavy, schôdze a všetky akcie politických strán a organizácií. Tento zákaz jasne bol zameraný proti Komunistickej strane a ľudovému hnutiu, aby podlomili

silu a rozhodnosť pracujúceho ľudu. Robotníci organizovaní v soc. dem. strane a členovia komunistickej strany pod vedením funkcionárov strany KSČ vynútili si povolenie konať oslavy 1. mája, ktoré mali byť zakázané. V sprievode 1. mája 1938 sa skutočne preukázala sila a tento sa stal prehliadkou síl pracujúcich a bol tento mohutným výrazom odhodlanosti ľudu. Rozhodné stanovisko za boj proti fašizmu vyjadrili mnohí robotníci, ktorí narukovali v dňoch čiastočnej mobilizácie, v dňoch 21. mája 1938. Mnohí mladí robotníci z našej obce boli povolaní na obranu hraníc k rieke Morave, kde je naša štátna hranica. Jednota a ich rozvaha, ako aj odhodlanosť chrániť našu vlasť bola naozaj príkladná. Mnohí robotníci hovorili takto: "Trebárs žitie pre robotníka je povážlivé, ale keď nás volajú na hranice, vieme kam patríme a vieme čo máme robiť a vieme čo urobiť s tými tam, za hranicou, ktorí nám chcú rozbiť republiku." /Za hranicou mysleli hitlerovské vojská/. Takúto vyhranenosť vyjadril napríklad jeden z mnohých aj Ján Brezovský, robotník zo stupavskej cementárni, ktorého občania poznali pod prezývku "Černý Ján". Tak aj v máji, keď boli uskutočnené májové voľby, robotníci vedeli pri volebných urnách preukázať svoje správne stanovisko. Komunisti a sociálni demokrati získali v týchto voľbách väčšinu a preto aj richtárom /starostom obce/ bol za soc. dem. stranu Antonín Můza.

Podobne aj v septembri 1938, keď v mobilizácii boli povolaní na hranice mnohí od 20 do 40 rokov brániť hranice našej vlasti. Mnohí robotníci dobrovoľne sa hlásili na obranu hraníc, trebárs boli už starší ako 55 rokov, ako bol jeden z mnohých František Betecha, mýrársky pomocník.

No napriek všetkej snahe a odhodlanosti došlo k zra-
de v bývalej buržoáznej vláde a vojaci sa vracali
z hraníc domov. Bola to vždy Komunistická strana,
ktorá viedla za spravodlivú vec celú robotnícku
triedu a soc.demokracia - jej vedúci činitelia -
boli len brzdou a napomáhali buržoázií.

Dňa 6.októbra 1938 po zasadaní predstavenstva HSĽS Autonomia-
v Žiline, buržoázna vláda republiky dala možnosť
vyhlásiť na Slovensku Autonomiu.

Ešte v tentož deň sa v Štupave prejavili autonomis-
tické tendencie s rôznymi výkrikmi a činitelia HSĽS
vyvesovali už autonomistické zástavy na svojich 8
domoch. I zástavy boli pomerne veľké, modrej farby,
a na tejto bol biely kruh a v kruhu dvojité červený
kríž. Ako prvý vyvesil autonomistickú zástavu Fran-
tišek Mercl, Ján Vaco, a nemeškal ani správca Obcej
ľudovej školy Jozef Krištoffy. Zástavu na škole spo-
zoroval vtedajší starosta obce Antonín Móza a dal ih-
neď príkaz zástavu dať dole. Správca školy sa všemož-
ne snažil zástavu stiahnuť, lebo bol od srdca precí-
tený hlinkovským duchom, avšak predsa zástavu snal
dolu. Aby sa nepovedalo, že nemá sympatie k hlin-
kovskej autonomii, vyvesil slovenskú štátnu zástavu.

Z veľkej nadšenosti, že bola republika rozbitá a vy-
hlásená autonomia Slovákov, v našej obci v októ-
brových dňoch zakladajú stupavskí prisluhovači or-
ganizáciu Hlinkovej gardy /HG/. Za veliteľa HG zvol-
lili si Jozefa Kišoňa - učiteľa napriek tomu, že
menovaný nebol doma, ale bol tiež povolaný v mobi-
lizácii k vojsku. Menovaný sa vrátil z vojenčiny
až 5.1.1939/, avšak aktívne vykonával funkciu veli-
teľa HG Ján Vaco, osvedčený príslušník Hlinkovej stra-
ny. Ustavujúca schôdza utvorenej Hlinkovej gardy bola
dňa 9.októbra 1938.

Hlinková
garda s
zakladateľia.

Ako popredný organizátor bol Ján Vaco, František Mercl, ktorý bol vymenovaný ako komisár obce, ďalší zakladateľ bol Jozef Letko - úradník, a ďalší, ktorých zvečnili na fotografii.

V týchto októbrových dňoch bol František Mercl vymenovaný ako komisár obce. Jeho prvá úloha po vymenovaní, nariadil v noci raziu na židovských občanov ktorí tu nebývali, ale boli tu na návšteve u príbuzných. Ale aj na tých, ktorí sa v poslednej dobe do Stupavy dosťahovali. Razia bola prevedená četníctvom, vojakmi za doprovodu už členov HG. Všetkých týchto židovských občanov sústredili a dopravili s vyhrážkou tam, odkiaľ prišli.

Po prevedenej demobilizácii vrátil sa do obce aj učiteľ Jano Nálepka, dňa 13. decembra 1938. Nakoľko učiteľ Jano Nálepka bol pokrokový učiteľ a už vtedy ho nazývali, že je učiteľom Marxistickej ideologie, čo často opakoval aj správca školy. Nestretol sa s porozumením medzi učiteľmi a zvlášť so správcou školy, vymysleli si falošné obvinenie, že je udavačom. Že vraj udal Jozefa Kišona - učiteľa, ktorý vo veselej nálade nadával na Masaryka, vtedajšieho prezidenta, ešte pred vyhlásením autonómie. Toto obvinenie bolo umele vyvolané zo strany správcu školy, lebo tento bol proti všetkému pokrokovému a proti každému, kto mal socialistické cítenie a zvlášť proti tým, ktorí verejne preukázali nenávisť voči buržoázii a hlinkovským kazateľom. Agitácia medzi rozširujúcim sa členstvom HG sa stupňovala proti Nálepkevi už aj preto, že ani autonómia nezlomila socialistické cítenie Jana Nálepku a nedal sa získať do ich radov. Nálepka vždy, aj v tejto dobe často vymieňal si názory so správcou školy a priviedol ho do pomykova. Toto sa pánu správcovi nepáčilo a preto

Jano Nálepka
vyhnaný zo
Stupavy.

značne zanevrel a očkovoal aj ostatných učiteľov a celú HG proti Jánovi Nálepkevi. Toto bola príčina, že Nálepka bol zo školy aj zo Stupavy priamo a bez ľudského cítenia vyhnaný. Poštvaní gardisti pod vedením veliteľa Jána Vacu dostavili sa dňa 13.XII.1938 do školy, aby Nálepkevi zamedzili vstup do školy. Práve v tejto dobe školská stolica zasadala za účasti Františka Mercla - komisára a veliteľa HG Jána Vacu. Predsedom školskej stolice bol vtedy Jan Slezák. Títo zástupcovia prejednali záležitosť Jána Nálepku s uzáverom, že tento sa choval nepriateľsky proti všetkej slovenskej rýdzosti a vraj sa usiloval priviesť osvedčených Slovákov do zánuby. Toto bol záver hlinkovskej a gardistickej nadutosti a zakázali úplne vstúpiť Nálepkevi do školy.

Nálepka mal v triede svoje pomôcky, ktoré potreboval k vyučovaniu detí. Všetky veci, ktoré boli majetkom Nálepku, správca školy Jozef Krištoffi Pozbieral a vyhádzal tieto Nálepkevi na ulicu pred bránou školy. Samozrejme pred školou bolo viac ľudí, ktorí sa prizerali na barbarstvo stupavských gardistov.

Všetko pokrokové bolo gardistom a hlinkovcom trňom v oku a túto myšlienku vštepovali všetkým, ktorých sa im podarilo získať do svojich radov.

Dokázali to príslušníci gardy aj v predvečer dňa 13. decembra 1938. Nálepka bol ubytovaný u Júliusa Riglera, ktorý býva aj teraz za kostolom. Gardisti sa zhromaždili a surovým spôsobom chceli Nálepku vyhnáť zo Stupavy a aj z bytu, kde bol Nálepka ubytovaný. Rigler Július však videl, že celá táto akcia nemá ľudskosti a preto uzamkol bránu, aby sa gardisti nemohli dostať do bytu. Júliusovi Riglerovi pri ochrane Jána Nálepku bol nápomocný aj Ignác Daráš, ktorý zomrel 19.marca 1964.

Keď sa gardisti nemohli dostať do bytu, začali hádzať kamene do okien a burcovali, aby niekto otvoril. Vykríkali nemiestne poznámky a vyhrážali sa ja tým, ktorí kryli Nálepku.

Na druhý deň, teda 13.decembra 1938, keď Nálepku nepustili do školy a vyhnali ho zo Stupavy, bol Jano nútený zo Stupavy odísť. Tak aj odišiel autobusom o 11,30 hod., keď sa s nami rozlúčil.

Správca školy - v tej dobe Jozef Krištoffy hovoril, že zo Stupavy odišiel, jeden, ktorý ani sám nevedel čím je, alebo čím chce byť. Isté je, že v srdci nebol dobrým Slovákom a slovenským národovcom a bol sfanatizovaný bludnými heslami vtedajšieho vládneho aparátu. Ale musel podľahnúť pravde, ktorá bola a je na strane našej. Toto boľi slová správcu školy - ktorý vychovával deti v duchu hlínkovskom.

Teda 13.decembra 1938 Jano Nálepka už v škole nevyučoval. Avšak v priebehu jednaní s Nálepkom, ktoré trvalo po celý deň so školskou stolicou, zatiaľ učiteľia na príkaz správcu školy, naučili deti jednotlivým heslám. Deti chodili pred školou, po ulici, i keď išli domov a sborove kričali "Nálepku ven a Kišona sem!" Takáto bola ideológia tých, čo učili deti milovať blížneho a pritom ich učili, aby nenávideli učiteľa s duchom pokroku, ktorý mal deti rád.

V roku 1938 bolo prevedené aj sčítanie ľudu a to k 31.decembru.

Sčítanie
ľudu

V našej obci bol stav nasledovný: Slovákov bolo 3613, Čechov bolo 73, Nemcov bolo 69, Maďarov 23, Poliakov 6.

Stav náboženského presvedčenia bol nasledovný: rímskokatolíkov bolo 3.616, evanjelikov 20, židov 219, pravoslávni boli 4 a bez vyznania boli len 7 obyvatelia.

Aj v našej obci boli 18. decembra 1938 vyhlásené prvé autonómne voľby. Príprava volieb, aj samotné voľby nemali spoločné nič s demokraciou. Lebo už pred voľbami, a najmä v predvečer volieb poprední činitelia hlinkovej ľudovej strany, za asistencie gardistov agitovali a priamo nútili obyvateľov, aby v deň volieb hlasovali "áno". "Áno" to znamenalo, že volič súhlasí, aby úradným a rozhodujúcim orgánom v obci sa stala Hlinkova slovenská ľudová strana.

Autonómne
voľby

Preto organizátori gardy /HG/ v predvečer volieb zorganizovali pochodovú manifestáciu obcou. Všetci príslušníci HSĽS vyrukovali na námestie pred kostol a pochodovali po všetkých uliciach, aby vzbudili u občanov strach o ich existenciu. K tomu účelu nosili aj transparenty s heslami: "Zajtra ráno volíme áno", alebo "Kto za plachtou hlasuje, s tým si garda zučtuje" - "Hitler - Hlinka, jedna linka". Taktiež vytrubovali heslá "Čechov do mecha a mech do vody". Tak ako boli školské deti nacvičené a prikázané heslá vykrikovali na ulici, tak aj gardisti v ten večer burácali po uliciach "Pozor Žide - Kišoň ide". Použili toto heslo i napriek tomu, že Kišoň ktorý tu vyučoval, ako učiteľ bol povoláný k vojenskej službe ešte v septembri za mobilizácie a vrátil sa až 5. januára 1939. Takéto metódy používala HG a HSĽS, aby si získali autoritu.

Rok 1939

Marec roku 1939 stal sa večným očividným svedkom ľudskej poddôstojnosti gardistov Stupavy, ktorí sa zúčastnili na rabovaní a vyhánaní občanov českej národnosti. Prísluhovači ľudáctva dali sa verne do služieb hitlerovskej militarizácie. Zhoršili sa robotníkom životné podmienky, viacerí museli odísť na práce do hitle-

Gardisti
nastúpili

rovskeho Nemecka.

Priamo brutálny nátlak, ktorí vytvárali gardisti, ako potlačovací nástroj ľudáctva proti pracujúcim masám priamo nútili masy k odporu. Každý čin gargistov narážal na húževnatý a skrytý odpor ľudu. Bola to zasa len KSČ - miestna organizácia v Stupave, ktorá si uvedomovala zmenené pomery a pripravila sa na ťažký dlhý boj proti fašizmu.

Stupavskí gardisti boli mimoriadne poslušní a oddaní hitlerovskému riadeniu. V Bratislave taktiež vzplanula vzbura a odpor ľudu proti gardistickému vyčistiťaniu.

Stupavskí gardisti HG boli pohotoví a na štyroch nákladných autách ponáhľali sa pomôcť bratislavským gardistom. Tak to bolo 10.marca 1939 odpoľudnia, keď odišli do Bratislavy potlačiť ľudový odpor. V týchto masakroch stupavskí gardisti boli medzi prvými. V noci asi o 1 hod. sa stupavskí gardisti vracali domov. Avšak pri Lamači stretli sa znovu so silným odporom ľudu. Došlo aj k prestrelke, pri ktorej bol aj Ján Mackovič ranený strelou do ruky. Autám sa však podarilo utiecť z pačby, ktorá pri Lamači nastala. Ponáhľali sa do Stupavy, aby mohli pokračovať aj doma v očistnej akcii a v arizovaní. Pán správca školy Jozef Krištoffy prehľásil, že aby slovenská samostatnosť nezhylnula, preto nemecká ríša a jej vodca Hitler prevzal nad Slovenskom ochrannú ruku.

V tento deň Stupava bola vyplavená slovenskými gardistickými zástavami. Gardisti sa tešili rozbitiu republiky, ku ktorému došlo 14.marca 1939. Nenávideli a zaznávali všetky iné národnosti a len skamarátili sa s hitlerovcami, ktorí si vyhradzovali právo rozhodovania a určovania ďalších práv nadľudskosti.

14.marec 1939

Aj tu mal rozhodujúce slovo pán správca školy Jozef Krištoffy a na jeho popud bol vyhostený zo Stupavy

ďalší učiteľ Karol Menšík, českej národnosti. Ďalej hlinkovci vyštvali z meštianskej školy aj riaditeľa meštianskej školy dr. Libora Prcína len preto, že bol českej národnosti.

Mnohí občania českej národnosti z Bratislavy a iných miest boli takto nútení odísť zo Slovenska. Pretože cez Stupavu vedie hlavná cesta z Bratislavy na Moravu a do Čiech, všetci boli nútení cestovať najmä autom cez našu obec. Gardisti ako vždy i tu na hlavnej ceste smerom na Malacky pri terajšej benzinovej pumpe urobili barikádu a prevádzali kontrolu áut a ešte aj prezerali vačky. Gardisti ozbrojení puškami robili vodne aj v noci kontrolu a všetko čo našli v aute, aj vo vreckách - ak sa im páčilo - zobrali. Mnohé cenné veci, ktoré si títo občania zobrali so sebou boli im odobraté a gardisti sa takto osobne obohacovali. Gardisti túto službu veľmi radi vykonávali a priamo sa do tejto tlačili.

V stupave bola dňa 29.X.1939 mimoriadna a veselá slávnosť, ktorú oslavovali všetci hlinkovci a gardisti. Všetci tí, ktorí sú už v tejto knihe uvedení a zachytení na fotografii a aj ďalší. Všetci tí, ktorí nenávideli hnutie komunizmu a schvaľovali rozbitie československa a podriadenosť hitlerovskú oslavovali zvolenie dr. Jozefa Tisu - farára - za prezidenta tzv. Slovenskej republiky. Stupavskí hlinkovci a gardisti silno ovplyvnili rozbitie jednoty robotníckej triedy v Stupave. Mnohí robotníci nevstúpili do hlinkovej strany alebo gardy a takto sa tu vytvorili dva tábory, ktoré sa neznášali. Vedúci činitelia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany sľubovali to, čo nebolo možné, aby uskutočnili. Vraj po úradoch, kde boli občania českej národnosti budú Slováci. No niektorí sa aj do úradov dostali, ale mnohí neobstáli, lebo sa chceli skoro stať pánmi.

29. okt. 1939.

V minulosti bola Stupava početná na roľnícke usadlosti. Ešte v tomto roku je v Stupave do 300 roľníkov a priemerne vlastnia 5 až 15 ha poľnohospodárskej pôdy. Niekoľkí roľníci v našej obci vlastnia ešte v tomto roku 30 až 40 ha pôdy.

Triedne
zloženie

V posledných rokoch značne sa zvyšuje počet robotníkov. Pred prvou svetovou vojnou mnohí odchádzali za prácou do zahraničia a najviac na sezonné práce do Rakúska.

Tým, že v našej obci sa začal rozširovať značne obchod, remeslá a niektoré malé podniky, zvyšoval sa aj počet robotníkov. Mnohí sem aj dochádzali a mnohí sa sem aj dosťahovali na trvalo.

V roku 1938 je už v našej obci na 250 živnostníkov. Živnostníci
Z týchto bolo 12 murárov, 10 stolárov, 5 tesárov, 2 klampiari, 2 zámočníci, jeden pokrývač, 4 kováči, 10 krajčírov, 6 pekárov, jeden cukrár, 4 natierači, dvaja kamenári, dvaja automechanici, približne 15 šoférov, ďalej tu bolo 8 hostinských, dvaja mlynári, jeden keramikár, 8 obuvníkov, 3 mäsári, dvaja sedlári a niekoľko veľkoobchodníkov i malých obchodníkov.

V tomto roku sa zvýšil aj počet úradníkov a najmä do Bratislavy cestujúcich.

Ďalej boli v Stupave celkom 3 peňažné ústavy, avšak v tomto roku je tu už len jeden a to stupavská Sporeiteľňa.

Značne bola už rozšírená konzerváreň, kde sa spracovávalo veľa ovocia a zeleniny na konzervovanie. Tak tiež sa tu značne rozšírili dve stolárske dielne a zvýšil sa tu počet tovarišov - stolárov.

Rok 1939 sa uzaviera nasledovnými cenami denných potrieb obyvateľstva, so značnou neporovnateľnosťou denného zárobku priemerného robotníka.

Ceny
potrieb.

1 kg hovädzieho mäsa	12 - 14	korún
1 kg bravčového mäsa	12 - 18	"
1 kg teľacieho mäsa	12 - 18	"
1 kg baranieho mäsa	9 - 12	"
1 kus sliepky	15 - 18	"
1 hus	30 - 40	"
1 kačica	20 - 30	"
1 pár kureniec	20 - 25	"
1 q raži	150	"
1 q jačmeňa	120	"
1 q žita	200	"
1 q ovsá	100	"
1 q kukurice	100	"
1 q zemiakov	100	"
1 q krmnej repy	90	"
1 kg suchej fazule	2	"
1 kg šošovice	6	"
1 kg hrachu	4	"
1 kg cukrá	6,20	"
1 kg bravčovej masti	18	"
1 kg múky 00	2,90	"
1 kg múky varovej	3,-	"
1 kg múky chlebovej	2,40	"
1 kg maku	6	"
1 kg slaniny	18	"
1 kg kávy zrnkovej	48	"
1 kg kávy žitnej	5	"
1 lt oleja varového	8	"
1 lt octu	1	"
1 q uhoriek	80	"
1 q kapusty hlávkovej	40	"
1 q zeleniny	3	"

1 kg paraďajok	1,50 korún
1 lt vína starého	14,- "
1 lt vína nového	8 - 9 "
1 lt piva svetlého	4,- "
1 lt piva čierneho	4,- "
1 lt borovičky	30,- "
1 lt ostatných liehovín	30 - 40 "

Rok 1940

Arizácia

V roku 1940 pripísali hlinkovci a gardisti v našej obci mimoriadnu udalosť arizácií, teda keď občanom židovskej národnosti pobrali obchody, majetky hostince a pod. Tak bol napríklad arizovaný veľkoobchod Mórica Šterna pre Františka Baďuru. Ďalej arizoval veľkoobchod Ján Vaco od Mórica Khona. Tak-tiež továrňu na výrobu sodovej vody, liehových nápojov arizoval Leopold Rác od Richarda Mittlera.

Po ukončení arizácie bolo Židom odňaté vlastnícke právo nad domami a ostatným majetkom. K hospodáreniu s jednotlivými domami boli ustanovení domoví dočasní správcovia. Akékoľvek hospodárstvo, nájomné vyúčtovanie, prevádzal správca domu.

Vlastnícke
právo
Židov

V Stupave v roku 1940 bola priemerná ročná teplota 10°C , teda priemer značne vysoký. V decembri a v januári boli teploty pod 0° a v ostatných mesiacoch v apríli až v auguste sa pomerne rýchle zvýšili a v septembri až novembri sa zasa znížili. Priemer ročných teplôt bol v zime $1,60^{\circ}\text{C}$ a v lete zasa $21,10^{\circ}\text{C}$. Najvyššie minimum bolo $-10 - 20^{\circ}\text{C}$ a najnižšie bolo -31°C . Maximálne teploty boli v júni a v auguste. Ich výška sa pohybovala od $29,8^{\circ}\text{C}$ do $35,1^{\circ}\text{C}$.

Podnebie
v r.1940.

Počet dní podľa jednotlivých teplôt v roku 1940
v Stupave.

dní	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	v roku
ľadových	14	9	4										27
mrazových	28	23	4								10	19	84
letných				2	2	25	19	19	3				70
tropických						4	5						9

Vodných zrážok bolo v tomto roku pomerne dost. V máji a júni bolo pomerne veľa búrok. Napríklad pri búrke dňa 14.mája 1940 spadlo za 5 minút lejaku 7 mm dažďa, teda 1,4 mm za jednu minútu. Zrážkových dní bolo v roku 1940 celkom 158 a za tieto dni spadlo 750,5 mm vody. Najviac zrážok pripadá na mesiac máj a najmenej na február.

Zrážky snehové boli najviac v mesiacoch od októbra do marza, najviac však pripadli na mesiac december.

Priemerný ročný tlak vzduchu bol 745,1 mm. Najmenší priemer bol v roku 744,5 mm. Najviac vetroc bolo západných a severozápadných.

Rok, 1941

Pokles
životnej
úrovne

V minulých rokoch sa životná úroveň pracujúceho ľudu nezlepšovala. Avšak rok 1941 nezaznamenáva žiadne zlepšenie a hospodárske pomery sa tým viac zhoršili.

Samotné vládne komisárstvo našej obce zjavne muselo priznať, že situácia sa horší a preto pristúpilo k určitým opatreniam. Poradný sbor komisárstva mal plné ruky práce. Najmä zásobovanie bolo zŕažené, lebo všetkých denných potrieb bolo naozaj veľmi málo. Viacerí špekulanti začali túto situáciu využívať a zhromažďovali tovar, aby mohli tento predražovať.

Najmä obchodníci - niektorí väčší-bohatší roľníci, začali predávať. Vtedy sa hovorilo - pod pultom a ceny tovaru boli aj desaťkrát väčšie. Napríklad múky nebola. Ale keď si robotník chcel túto kúpiť, musel zaplatiť až 60 korún za 1 kg, trebárs úradná cena bola len 3 koruny. Takto začal existovať "čierny obchod" v našej obci. No niektorí, najmä roľníci, začali takto bohatnúť, lebo pri ťažkom nedostatku predali všetok tovar a veľmi drahoo. Mnohí robotníci ostali aj bez práce a títo mali život skutočne krutý vo svojich rodinách.

Keď nezamestnaný robotník ~~dostal~~ chcel dostať prácu, tak mu bolo povedané - dones potvrdenú a podpísanú prihlášku do HG alebo do HSIS, potom dostaneš prácu. Boli takí, čo takto urobili a boli aj takí, že radšej boli bez práce, než aby vstúpili do týchto fašistických organizácií.

Zdravotný stav obyvateľstva sa v roku 1941 proti minulým rokom zhoršil. To dokazuje aj pomerne vysoký stav úmrtnia v počte 62 občanov. Príčiny úmrtnia boli rôzne choroby - liečenia operáciou a tuberkulóza. Sobášov bolo v tomto roku 43. Lekárska starostlivosť bola na nízkej úrovni. Ten, kto nemal peniaze, nemal možnosť sa dobre liečiť. Len takí ľudia, ktorí mali peniaze, boli u lekára aj všímaní a uprednostnení.

Zdravotná
starostlivosť

Zdravotná starostlivosť o pracujúci ľud bola úplne ponechaná na lekára. V obci nebola žiadna zdravotná komisia a ani žiadny úpravny prostriedok na prepravu chorých, do nemocnice.

Rok 1941 je rokom boja robotníckej triedy za oslobodenie politického a národnostného prenasledovania.

Oslavy
1. mája 1941

Rok 1941 sa stal jedným z pilierov mostu k oslobodeniu od tyranského fašizmu.

Blížil sa 1. máj 1941 sviatok pracujúcich, avšak tento raz bez osláv, ktoré tzv. slovenská vláda pri nástupe zakázala. Všetky vystúpenia, oslavy, akcie, ako bol napríklad sviatok 1. mája pracujúcich, boli zakázané, lebo tu pracujúci ľud vyjadroval svoje požiadavky a práva. Takéto veci však fašistická vláda vôbec nedovoľovala, lebo práve v týchto príležitostiach sa rodila robotnícka revolučná odhodlanosť.

Protifašistickú nenávisť robotníckej triedy organizovali najmä členovia bunky Lenina v Stupave, ktorí boli na čele za najväčších represálií fašistickej vlády, ako aj stupavských napomáhačov gardistom a žandárom.

V tomto roku sa prejavil bol proti fašizmu najmä pred 1. májom, kedy pracujúci ľud mal osláviť tento sviatok.

Členovia KSČ buňky Lenina v Stupave sa dobre pripravili a organizovali svoju cieľavedomú činnosť v prospech pracujúceho ľudu. Pred 1.májom členovia buňky Lenina pripravili širokú letákovú akciu, ktorá bola samozrejme zameraná proti fašistickej tyranii. Letáky boli ručne vyhotovované na ručnom rozmnožovacom strojičku, na ktorých boli vytlačené heslá, ako napríklad "Mor ho!" kladivo, a malé titulky proti fašistickým heslám. Letáky boli rôzneho druhu a obsahu, na ktorých bola robotníkom a všetkým pracujúcim odhaľovaná pravá tvár fašistického hýrenia a útlaku.

Rozširovaním letákov boli poverení členovia trojčlenných skupín - buňky Lenina KSČ v Stupave. Boli to napríklad súdruhovia Štefa Pavol, Jelašič Tomáš, Tóth František - pisateľ udalostí, Mader Vojto, Škrovan Tomáš a ďalší súdruhovia.

Letáky boli cez noc v predvečer 1.mája 1941 po obci rozšírené a tak šikovne sa dostali tieto aj do bytu pána vládneho komisára obce Marcela Františka.

Takto sa robotníci skoro ráno, najmä tí, ktorí chodili na skorý vlak do práce mimo obce a tiež tí, ktorí nastpovali rannú smenu v stupavskej cementárni, dozvedali o nových zverstvách fašistického tyranstva.

Samozrejme letáky sa dostali do rúk aj fašistickým prísluhovačom a ich ochráncom a päťolizačom - žandárom. V skorých ranných hodinách začalo vyšetrovanie a zisťovanie a aj domové prehliadky sa prevádzkali u podozrivých členov z tejto akcie. Takto boli prevedené domové prehliadky u súdruhov Jánoša Štefana, Pavla Štefú, Tótha Františka, Mózu Antona, Mihála Štefana a ďalších súdruhov. Pri tejto akcii sa podarilo žandárom zistiť aspoň čiastočne stopy prameňa

ilegálnej činnosti. Akcia bola prezradená tým, že u Móza Antona našli žandári zabudnutý leták vo vrecku. Bola to jeho neostražitosť a takto doviedol do neprijemností viacerých členov, ba aj do väzenia. Móza a Mihálek boli skoro ráno zaistení a aj vyšetrovaní na žandárskej stanici. Pri výsluchu sa prezradil Móz a Antonín, že letáky dostal od Mihálka a tento sa zasa snažil preniesť zodpovednosť na iného. Prehlásil zasa, že letáky dostal od Štéfa Pavla. Preto aj žandári upútali pozornosť na Štéfa Pavla a stiahli ho z vlaku niekoľko minút pred odchodom. Menovaný cestoval týmto vlakom denne do Bratislavy za prácou, ako stolársky pomocník. Bolo to v pondelok ráno, keď títo traja členovia boli eskortovaní do bratislavskej väznice na ďalšie vyšetrovanie a na ďalšiu väzbu. Po niekoľkých mesiacoch bol s. Mihálek a s. Móz z väzenia prepustení. Avšak Štéfa Pavol si odpykal v bratislavskej väznici a v trestnici v Ilave bezmála celý rok.

Súдруh Štéfa Pavol mal vtedy 21 rokov, keď na základe trestného listu č.j. TK-VIII,690/41-35 bol odsúdený rozsudkom nepodmienečne.

Ako bolo v Ilave zaobchádzané najmä s politickými väzňami, jasne nám dokazovala fašistická nadutosť, ktorú si osvojili gardisti.

V roku 1941 nebolo zlepšenie v kultúrnej činnosti v našej obci. Už aj preto, že všetky pikrokové organizácie boli rozpustené a činnosť jednotlivých spolkov ako Sokol, RTJ zakázaná.

Pri akciách alebo slávnostiach ktoré sa konali v obci, vystupovali len členovia hlinkovskej organizácie, alebo členovia HG. Hlinkova mládež mala

Kultúrny
život

najväčší podiel na celej činnosti a spolupráci s miestnou skupinou "nemeckej mládeže", na poli kultúrnom.

Úzko spolupracovali "Hlinkova mládež" s touto nemeckou - hitlerovskou stranou a tak sa tu vytvorilo silné nemecké hitlerovské priateľstvo.

Verejná obecná knižnica nebola na dostačujúcej úrovni požiadaviek obyvateľstva. Knihy sa vydávali vždy v sobotu. Knihovníkom bol Ján Horecký, poslucháč filozofie, dnes profesor - jazykovedec. Stupavská verejná knižnica mala celkom 798 zväzkov. Na zakúpenie nových kníh a udržiavanie starších kníh bola obcou rozpočtovaná suma 2.000 korún. Za celý rok bolo prečítaných zapožičaných kníh 3.428 zväzkov. Najobľúbenejšie knihy boli diela od Nižňanského, Urbana a Rázusa.

Verejná knižnica

Vládny komisárom obce bol stále František Mercl. Jeho odmena za vykonávanie tejto funkcie činila 6.000 korún ročne. Zástupcom vládneho komisára bol Štefan Kubovič - roľník zo Stupavy.

Obecným účtovníkom bol František Daráš /s prezývkou Osa/, s ročným platom 20.400 korún.

Ako výpomocná kancelárska sila obecného úradu tu bola Júlia Havranová /vydatá Zezulová/ s ročným platom 6.000 korún.

Ako vedúci notár tu bol Viliam Petrovič a tento mal prideleného pomocného notára Augustína Pavlíka. Ako kancelárska oficientka tu bola Margita Kittlerová s ročným platom 13.710 korún.

Ako kancelárska výpomocná sila tu bol pridelený Pavel Brbúch.

Zriadenci /obecní sluhovia/ boli traja a to František Brezpský, Jozef Filípek a Ľudovít Maroš, s dô-

chodkom 7.200 korún. V tejto odmene mali započítanú aj nočnú službu - stráženie.

Hájnikov bolo viac a ich dôchodok činil 125 korún mesačne.

Poradný sbor pri vládnom komisárstve bol ustanovený Okresným úradom zo dňa 8.11.1938 č.443/1938 a bol zložený z týchto členov :

Poradný
sbor

Leopold Rác, Alexander Hason, Ján Vaco, Ján Slezák, Tomáš Malec, Stefan Kubovič, Ján Slezák ml., Jozef Banovič, Jakub Slezák a Július Felix.

Tento poradný sbor bol rozhodujúcim orgánom v obci a jeho členovia poctivo a svedomite si vykonávali svoje úlohy pre vtedajší režim.

V roku 1942 bol v našej obci uplatnený zákon o Židoch, ktorý bol odsúhlasený poradným sborom pri vládnom komisárstve.

Protižidovská
akcia.

V tomto roku boli všetkým Židom odpredané majetky. Boli v obci uskutočňované verejné dražby, na ktorých boli odpredávané rôzne osobné a rodinné potreby, ako šatstvo, nábytok a iné potreby, Pri odpredávaní týchto majetkov a často pri nepatrných veciach, ako napríklad kávovom mlynku, dávali prednosť vojakom, ktorí boli na dovolenke z východného frontu.

Židia boli zbavení všetkého majetku a potom boli sústredení na stanovené miesta a na nákladných autách boli zo Stupavy odvezení do Bratislavy a odtiaľ do koncentračných táborov. V tomto roku tu v obci bolo asi 210 Židov a z nich sa nikto nevrátil. Až po oslobodení v roku 1945 sa vrátili dvaja ktorí sa určitým spôsobom zachránili, avšak neskoršie zo Stupavy odišli.

Mnohí členovia HSĽS a HG najmä tí, ktorí prevádzali u Židov prehliadky a zbierali všetky cenné veci a tieto sústreďovali, mnohé cenné predmety si ponechali. Viacerí členovia HG osobne sa obohacovali a neskoršie prevádzali rôzne špekulácie.

Ešte aj v roku 1943, ba aj v roku 1944 v našej obci niektorí poprední činitelia HG prevádzali rôzne čierne obchody s cennými predmetmi, ktoré si predtým privlastnili.

Lesy a hory v chotári našej obce boli v minulosti a Pytliactvo sú aj teraz pomerne bohaté na rôznu zver. Zdržujú sa tu jelene, srny, diviaky, daňky a v minulosti pomerne väčšie množstvo mufloňov. Ba občas zabľúdi do našich hôr aj vlk. Bolo to v roku 1942, keď gróf Károlyi zastrelil v horách vlka, vo váhe 60kg.

Režim za prvej Československej republiky a aj za tzv. Slovenského štátu priamo nútil viacerých dváždľivcov k pytláčeniu. Pytliactvo prevádzali takí mládenci, ktorí vedeli narábať so zbraňou a mali odvalu.

Avšak vysokú zver pytliaci lovili bez výstrelu. Už oddávna používali pytliaci silnejší drôt, z ktorého urobili kruh podľa potreby, tzv. "drótené oko" a toto pripevnili na stranu pri chodníku, kde zver prechádzala. Robili to, i tak, že slabší strom prehli a slabo tento pripevnili k zemi tak, aby pri slabom náraze sa tento vzpriamril. Na tomto strome bolo tzv. drótené oko a keď sa zver dostala do dróteného oka strom sa uvoľnil a zver v oku bola vyzdvihnutá a zaškrtená.

Pytliactvo bolo samozrejme trestné a stalo sa, že hájnik grófa Károlyiho menom Šupina za pytliactvo takto zastrelil stupavského občana Vendelína Gajarského

dňa 21.októbra 1933 v agátovom hájiku pri Karlovom dvore. Gróf mal také slovo, že hájnik nebol vôbec pri súde a nič sa mu nestalo.

Avšak ešte v prvých začiatkoch aj poľovníci chodili na poľovačku s primitívnymi puškami, ktorým aj hovorili "predovky". Pomenovanie týchto pušiek bolo preto takéto, lebe sa nabíjali zpredu. Poľovník do hlavne pušky nasypal pušný prach, nato zasa urobil kúdeľ, potom broky a zasa upchal kúdeľou-. Preto poľovník musel nosiť so sebou okrem pušky aj úzke podlhovasté púzdro na broky, ako aj prachovnicu na pušný prach. Prachovnica bola zhotovená z rohoviny. Na povrchu bola hladká, so zvláštnym mosadzným uzáverom, ktorý slúžil zároveň ako miera dávky na jedno nabitie.

Iným spôsobom zasa sa chytala zver do siete, ktorá bola zhotovená zo silných povrazov z konopí. Sieť bola zhotovená a upevnená v lese na stromy a najmä v hustom poraste. Poľovníci mali vždy "náhončíkov", ktorí, zver naháňali do tejto siete.

Zvlášť diviakov chytali pomocou vycvičených poľovníckych psov. Tento pes na znamenie začal diviaka naháňať až ho úplne ukonal, a zostal zmorený na zemi. Samozrejme psov bolo viac a zmorenému diviakovi nedovolili utiecť. Poľovník potom použil zvláštnu dýku, ktorou diviaka prebodol a zneškodnil. Táto dýka je z ocele na drevenej rukoväti, dlhej 160 cm.

Gróf Károlyi v dobe, keď ešte býval v jeho stupavskom kaštieli mal zvláštnu poľovnícku izbu, v ktorej mal inštalované všetky druhy poľovníckych pušiek a zbraní, aké sa používali pri poľovačke a rôzne trofeje vlastných poľovačiek, resp. koristií.

Avšak už dnes poľovníci používajú moderné poľovnicke pušky rôznych rozmerov ráže i s ďalekohľadom, ba aj so svetlom, pri ktorom sa dá aj v noci strieľať.

Dnes sa už pytliactvo neprevádza. Práve preto, že životné pomery nikoho k tomuto nenúti, lebo každý občan má možnosť bez pytliactva si zadovážiť všetko, čo potrebuje.

O b s a h

prvého, druhého a tretieho zväzku pomocného záznamu
obecnej kráľovskej obce S t u p a v y .

I. zväzok

Kapitola	strana
Úvod	a
Kronikár obce o sebe	b
<u>Popis obce k 1. januáru 1960 .</u>	
Polohopis	1
Kataster	1
Opis obce	2
Spojenie obce	5
Cesty	6
Rádio	6
Televízia	6
Príroda	7
Skameneliny	7
Horniny	8
Zvieratstvo	8
Vtáctvo	9
Plazy	9
Ryby	9
Domáce zvieratá	10
Lesy	10
Vinohrady a záhrady	11
Lúky a pasienky	12
Rastlinstvo	12
Horstvo	14
Podnebie	15

Obyvateľstvo	15
Majetkové a sociálne pomery	16
Spôsob života	18
Živobytie	19
Rodinný život	20
Ľudová tvorivosť	21
Vedenie obce -	21
Politický život a vývoj Komunistickej strany v obci	22
Založenie KSC	25
Masovopolitická práca strany	26
Zakladanie organizácií v susedných obciach..	29
Oslavy 1.mája	29
Oportunizmus a cementáreň	30
Stagnácia v strane KSC	31
Rok 1937 rok prelomu	32
Obnovenie činnosti KSC v Stupave	34
Oslavy 1.mája v roku 1938	37
Strana KSC prechádza do ilegality	38
Legálna činnosť KSC v Stupave	46
Pôvod pomenovania Stupavy	47
Pomenovanie Mástu	48
Pomenovanie Borinky	48
Stupava a okolie v stredoveku	48
Boj Rimanov proti germanským národom v okolí Stupavy	49
Markomanské boje v Stupave	50
Romanizácia	50
Rímske vojská v Stupave	53
Gabiniusová smrť	57
Cisár Valentian zomrel	58
Sťahovanie národov	58
Vykopávky	60
Kvádske hradby v stupavských horách	66

Predhistorické hradby, jaskyne, brlchy v Stupave	68
Školstvo a jeho začiatky v Stupave	68
Prvá škola v Stupave	69
Založenie cirkevnej školy	70
Nemecká škola	71
Židovská škola	72
Reštaurácia katolíckej školy v Stupave	76
Stupavská kláštorná - katolícka dievčenská škola a opatrovňa	78
Kresťanskému obyvateľstvu v Stupave /preklad z nemčiny	80
Zánik katolíckej školy v Stupave	82
Založenie obecnej školy v Stupave	83
Mapka obce	84
Samostatná židovská škola	86
Založenie meštianskej školy	86
Učňovská škola v Stupave	86
Zjednotená 9-ročná škola v Stupave	87
Materská škola	89
Hudobná škola	90
Charakter obce	91
Kultúrny život	92
Ján Hollý, Svätopluk	93
Zdravotné pomery	94
Náboženské obrady	94
Zvyky, kroje nárečie	95
Remeslá	96
Sociálna starostlivosť	96
Rarský úrad	97
Služby obyvateľstvu	98

II. zväzok pomocného zošitu

Kapitola	strana
----------	--------

Uvodné slovo	1
Kráľovská Bulla v Stupave z r.1592	3
Rok 1893 a rast vplyvom robotníckej triedy na proletársku stranu	4
Svadobné staré zvyky	9
Obstarúvka	9
Unos nevesty	12
Pýtanie do vienka	13
Vykopávky v Stupave	15
Rámania a jantarová cesta	21
Castellum Romanum v Stupave	22
Opevnenie stupavského Castellumu	24
Starby v tábore Castrum	25
Nálezy v rímskom tábore	28
Boje s Markomanmi	29
Teutoburská bitva	30
Basis operationis	31
Stupava - centrum Rimanov	31
Prémysl Otakar II. dobyl Stupavu	32
Kostolný hrad stupavský	33
Čímer obce	34
Švédi a Turci v Stupave	34
Labancká jatka	35
Z doby Márie Terezie	35
Stupavská šibenica a kat	36
Richtárske žezlo	36
Napoleonové vojsko v obci	36
Pruská vojna	37
Nemoce a pohromy	37

Vysťahovalectvo	37
Svetvá vojna	38
Štátny prevrat v roku 1918	39
Národná a demokratická revolúcia 1918..	40
<u>Rok 1930</u>	
Stupavský farár pred súdom	41
<u>Rok 1933</u>	
Sociálne pomery	44
Obecné zastupiteľstvo	45
Obyvateľstvo	46
Odvod	46
Stavebný ruch	47
Poľnohospodárstvo	47
Domáce poľnohospodárske zvieratá	48
Plodiny	48
Obecné hospodárenie	49
Obecná knižnica	51
Obecný dom	51
Notári	51
Úradníctvo	52
Richtári	52
Obecní sluhovia	53
Spolková činnosť	53
Počasie	54
Ceny denných potrieb	55
Politický život	56
<u>Rok 1934</u>	
Triedne zloženie obyvateľstva	57
Výpomoc nezamestnaným	57
Vzrast obyvateľstva	58
Chorobnosť	58
Odvod	58
Situácia v poľnohospodárskej výrobe ...	58
Urbárska obec	59

Kultúrna výchova	59
Počasie	60
Príchod J.Nálepku do Stupavy	60
<u>Rok 1935</u>	
Rozvoj obce	61
Rozpočet	61
Elektrifikácia	62
Drobné hospodárstvo	62
Stav hospodárskych zvierat	63
Ovocinárstvo	63
Obiloviny	63
Cementáreň	65
Výroba dreva	65
Požiarňa ochrana	66
Správa obce	76
Nezamestnanosť	77
Obyvateľstvo	78
Zdravotné pomery	79
Vysťahovalectvo	79
Vojenský odvod	79
Stavebný ruch	79
Poľovné právo	80
Kultúrny život	80
Šport	81
Čestné občianstvo T.G.Masaryka	81
<u>Rok 1936</u>	
Poľovné právo	82
Civilná protiletická obrana	82
Povstanie Slovákov v roku 1848	83
Španielski dobrovoľníci	85
<u>Rok 1937</u>	
Obecné hospodárenie v roku 1937	85
Obecný majetok	86

Povodeň a škody	86
Tržný poriadok	86
Stavebný ruch	87
14.IX.1937	87
<u>Rok 1938</u>	
Úvod	88
Autonomia	90
Hlinkova garda a zakladatelia	90
Jano Nálepka vyhnaný zo Stupavy	91
Sčítanie ľudu	93
Autonomné voľby	94
<u>Rok 1939</u>	
14.marec 1938	95
29. október 1939	96
Triedne zloženie	97
Živnostníci	97
Ceny potrieb	98
<u>Rok 1940</u>	
Arizácia	99
Vlastnícke právo Židov	99
Podnebie v roku 1940	99
Počet dní podľa jednotlivých teplôt v roku 1940 v Stupave	100
<u>Rok 1941</u>	
Pokles životnej úrovne	101
Zdravotná starostlivosť	102
Oslavy 1.mája 1941	102
Kultúrny život	104
Verejná knižnica	105
Poradný sbor	106
<u>Rok 1942</u>	
Protižidovská akcia	106
rytmiacivo	107

III. zväzok pomocného zošitu

Kapitola	strana
<u>Slovenské národné povstanie</u>	
Okupácia	1
Obsadené budovy	2
Vyhlasčky a nariadenia	2
Prisluhovači	2
Životné podmienky	4
Prípravy	5
Zajatci	5
Priebeh SNP	6
Partizáni	7
Príchod fašistických vojsk	8
Obsadenie Stupavy Sov.armádou	8
Mapka postupu Sovietskej armády	
Privítanie sovietskych vojakov	10
Koniec grófskej slávy	12
15. apríl 1945	14
Koniec stupavskej buržoázie	14
Osudný 6.apríl 1945	16
9. máj 1945	17
Národná rada	18
Farárova zrada	20
Obečné zastupiteľstvo	21
Robotnícka strana	21
Telovýchova po vojne	25
Založenie SSM	27
29. august 1945	28
Cesta k obnove	29
Ľud a armáda	30
Národný výbor	31
SNB	33

Národná správa	34
Konfiškácia pôdy	34
Upevňovanie národného frontu	35
Znárodnenie priemyslu	37
Politika DS a buržoázie	38
Robotník na čele boja	38
Pomoc roľníkom	39
Menová reforma	40
Oslavy 1.mája 1946	41
Májové voľby 1946	42
Voľby v roku 1910	43
Budovateľský program	45
Dvojročný plán	46
Rok 1947	47
Uskutočňovanie politiky strany KSS	48
Sucho 1947	48
Pomoc SSSR	50
Miliónárska dávka	51
Február 1948	51
Generálny štrajk	52
Dočasná správna komisia	54
Hospodárenie obce	55
Slovanský deň na Devíne	55
Prvé voľby s kandidátkou Národného frontu	56
Zlúčenie sociálno-demokratickej strany do	
KSC	57
Prvá päťročnica	57
Katolícka akcia	58
Počiatky JRD	59
Založenie JRD	60
Robotníci pomáhajú JRD	61
Agitácia medzi roľníkmi	62
Hektárové výnosy	64
Dotávky JRD	65

Výstavba hospodárskych budov	65
Zlučenie obcí	66
Získavanie roľníkov do JRD	67
JRD v roku 1955	67
Výsledky v JRD v roku 1956	68
Živelné pohromy	69
Umrtnosť	71
Nemanželské deti	71
Národný umelec stupavan	71
Smútočné slávnosti	72
Hrad Pajštún	73
Vznik hradu Pajštún	74
Vznik stupavského kaštieľa	76
Povesti o hrade	77
Povesti zo Stupavy	88
V domove kapusty	99
Obesenec zo Stupavy	91
Zo psa slanina nebude	93
Stupavský kaštieľ a jeho život	95
Stupavský kaštieľ z obdobia XVI. až XVII. storočia - perokresba z fotografie - Zlata Tóthová	
Vzácná návšteva v kaštieli	97
Hrdina SSSR v Stupave	98
Poddanstvo	99
Grófska správa	100

Použitá literatúra

1. Bokes František - Bratislava v historických
črtách z roku 1958
2. Bacovský Samu Dr. - Magyarország Vormegye és
Városai 1900
3. Bél Matej - Notitae Hungarie I. 1735
4. Baron Troyer - protokol - 1723
5. Dúbravský Ferdinand - Labacká jatka 1922
6. Hromádka Ján - Zemepis bratislavského a malackého
okresu 1935
7. Hudec Dominik - Bratislavský kraj 1952
8. Feje - Codex Diplomationus V. 1, 30.
9. Chmelová Eleonóra - Prešporskí kompáni 1958
10. Ipolyi - Stompfay Várkastélyi
11. Jelínek K. - Župa bratislavská 1927
12. Lamos Teodor - Bibliografia k archívom na Slo-
vensku 1953
13. Lehotská Darina - Dejiny Modry 1958
14. Larmovský Bohuslav - Průvodce po Československé
republice, 1930.
15. Dr.prof.Ondrouch Vojtech - Historica - Slovaca
sv.2.
16. Dr.prof.Ondrouch Vojtech - Rímská stolica v Stu-
pave a Máste - Rímske stavebné
stopy v Pajštúne /Ballenšteín/
17. Rajský Milan - Bratislavské romance 1958
18. Sborník spolku Záhorských akademikov

19. Šášky Ladislav - Sprievodca po pamiatkach Bratislavy 1964
20. Archívna správa min.vnútra Praha - Sborník archívnych prác 1963
21. Šandorfi - Stomatopedické archeologie, 1890, 293
22. Troyer Ján - baron - protokol 1723
23. Slovenský archív - Urbarné listy
24. Osobné výpisky poskytnuté v inštituciach :
 - Univerzitná knižnica Bratislava
 - Slovenský archív - Bratislava
 - Štátny archív - Bratislava
 - Archív ONV
 - Archív KSMV
 - Archív stupavského farského úradu,
 - Archív ZDS v Stupave
 - Slovenské múzeum - Bratislava
 - Archív MNV v Stupave
 - Archívny materiál DO-KSS
25. Osobné pamäti vlastné
26. Kronika Mariathálu /Marianka/
27. Kronika obce Lozorno
28. Kronika obce Zohor
29. Dejiny Lamača - Dr. Húščava
30. Archív býv. obce Mást
31. Osobné pamäti u občanov Stupavy - Dr.prof.Makay
 - farár-dôchodca,
 - Daráš Ignác - robotník-dôchodca
 - Pecha Jozef - robotník-dôchodca
 - Šembera Ján - železničiar-člen SPB
 - Pavle Pavol - vedúci pošty
 - Madr Jozef - predseda MNV

Dr. Mader Augustín - pracovník Komunálních služeb v Stupave

32. Značné podklady a údaje poskytl tieto podniky

a závody :

Cementáreň,

Konzerváreň,

Komunálne služby

Farský úrad

Lesný závod

Sbor požiarnej ochrany

K spracovaniu údajov do dejín obce Stupavy poskytuje všetky možnosti a podmienky Rada MNV v Stupave.

